SOCIETATEA ISTORICO-ARHEOLOGICĂ «BUCUREŞTII VECHI»

BUCUREŞTII VECHI

SCHIŢĂ ISTORICĂ ŞI URBANISTICĂ

DE

PROF. CONSTANTIN MOISIL
Directorul general al Arhivelor Statului
Membru corespondent al Academiei Române

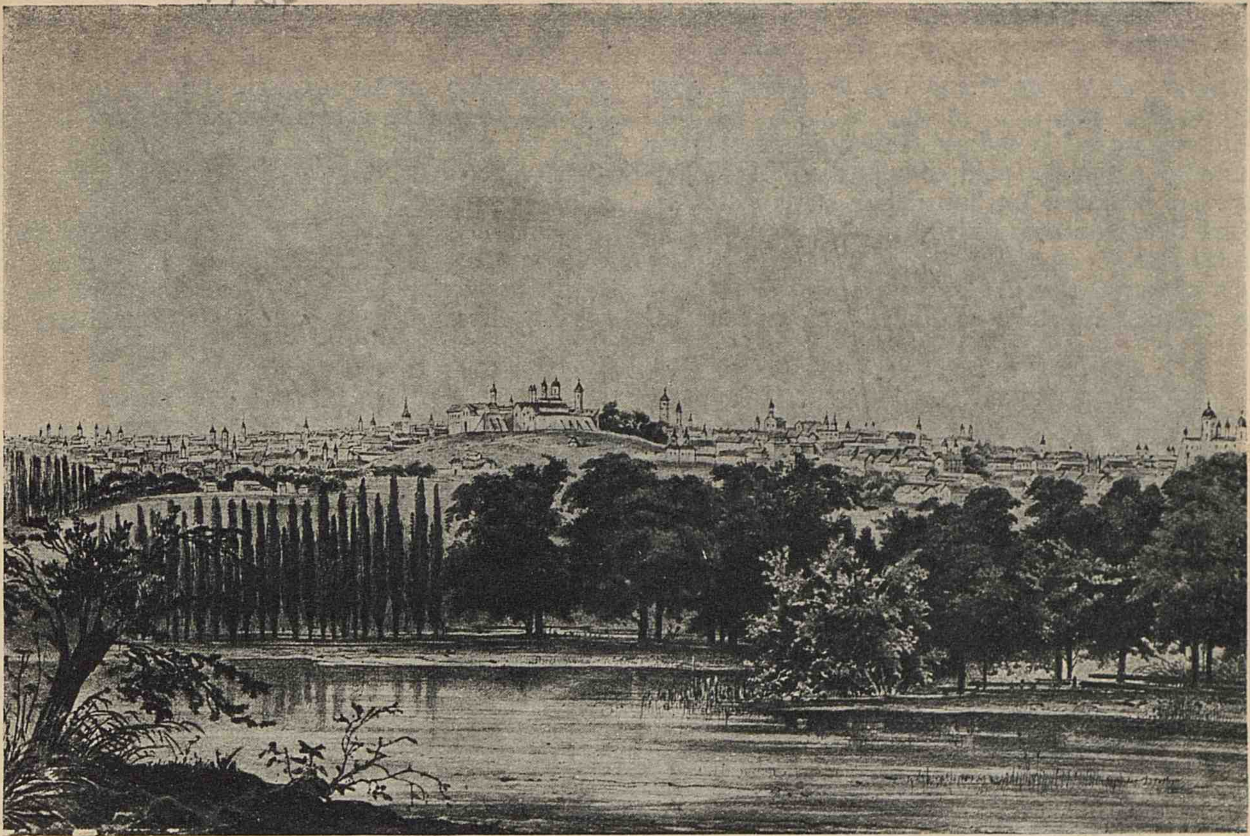
BUCUREŞTI
1932

DIN STUDIILE D-LUI CONST. MOISIL, APĂRUTE IN REVISTA «BOABE DE GRÂU», S'AU PUBLICAT IN EXTRASE SEPARATE, CU UNELE COMPLECTĂRI, URMĂTOARELE:

STEMA ROMÂNIEI. Originea și evoluția ei istorică și heraldică (55 figuri) . . . . lei 100
ARHIVELE STATULUI — Cu prilejul centenarului 1831/2—1931/2 (15 figuri) . . . . » 100

— SE POT PROCURA DELA PRINCIPALELE LIBRĂRII DIN CAPITALĂ ȘI PROVINCIE —

EXTRAS, CU COMPLECTAREA ULTIMULUI CAPITOL, DIN REVISTA «BOABE DE GRÂU» Nr. 9 DIN 1932

Vederea Bucureştilor la începutul veacului XIX. (Bielitz) Col. Muzeului Municipal

BUCUREȘTII VECHI

Introducere. Ce cauze contribue ca unele orașe să devină capitale și căror împrejurări se datorește că multe din capitale și-au putut păstra situația lor privilegiată sute și mii de ani?

De sigur că numai întâmplarea sau capriciul vreunui suveran n'au putut ridica aceste orașe în fruntea celorlalte, ci a trebuit ca ele să corespundă unor anumite condiții de ordin geografic, politic, militar, economic, etc. într'o măsură mai mare decât altele și astfel să se impună ca centre ale țărilor respective.

Au fost timpuri când suveranii și guvernele nu aveau reședințe fixe, ci mai multe localități serveau pe rând ca sedii ale puterii și administrației centrale. Au fost de altă parte cazuri, când în urma unor prefaceri radicale în situația unei țări, s'a simțit nevoia de a se muta capitala în alt oraș mai potrivit nouilor împrejurări și a se părăsi vechea capitală, care a trecut apoi în rândul orașelor de a doua ori a treia mână.

Astfel istoria capitalelor, mai mult decât a celorlalte orașe, a fost totdeauna strâns legată de istoria țărilor ale căror centre erau, iar soarta lor a fost determinată în mare parte de transformările prin care au trecut aceste țări.

Orașul București este și el o veche capitală, a cărei desvoltare se confundă într'o mare măsură cu istoria țării și poporului românesc.

După ce în antichitate a fost o așezare bine adăpostită în punctul cel mai prielnic, strategic și comercial, de pe cursul de jos al Dâmboviței, a devenit în evul mediu o cetate importantă a principatului Țării Românești, dublată de un orășel ce servia de popas sigur negustorilor cari lucrau cu porturile apropiate ale Dunării.

In a doua jumătate a veacului al XV-lea Bucureștii ajung «scaun de domnie», alăturea de Târgoviște, capitala mai veche a acestui principat; iar în veacurile următoare situația politică, militară și economică a țării schimbându-se tot mai mult în defavoarea acestui din urmă oraș, Bucureștii rămân singura capitală a principatului, iar Târgoviștea trece pe planul al doilea.

In calitate de capitală și datorită împrejurărilor care îl favorizau, orașul București devine, încă din veacul al XVII-lea, centrul mișcării naționale care urmărea liberarea țărilor românești și a creștinilor din Balcani de sub stăpânirea semilunei; mai târziu tot acest oraș este în fruntea mișcării de salvare a românismului de sub influențele culturale și politice străine și de sub tirania rusească și austro-ungurească; în sfârșit tot de aici pornește, în primele decenii ale veacului al XIX-lea, acțiunea cea mai hotărîtă pentru realizarea unității naționale. Iar ca urmare a rolului conducător ce l-a avut în aceste mișcări, Bucureștii câștigă în politica

internațională o importanță mai mare decât orice alt oraș dela noi.

De aceea când la 1862 s'a înfăptuit prima parte a unității naționale, prin contopirea Țării Românești cu Moldova într'un singur stat, România, orașul București a devenit în mod natural capitala acestui stat.

Iar când mai târziu, România devenită regat și-a pus ca țintă liberarea și alipirea provinciilor românești subjugate de străini, din București s'a condus întreagă acțiunea de revendicare a acestor teritorii, ca și acțiunea de unitate culturală a tuturor Românilor. Astfel că atunci când unitatea națională a fost pe deplin înfăptuită, în urma alipirii provinciilor liberate la regatul României, Bucureștii prin forța împrejurărilor au devenit capitala României întregite. Trebue să menționăm cu acest prilej, că în răstimp orașul nostru câștigase o situație și o importanță atât de covârșitor superioară față de toate orașele capitale din fostele provincii subjugate, încât la 1918 el s'a impus în mod natural drept capitala României Mari.

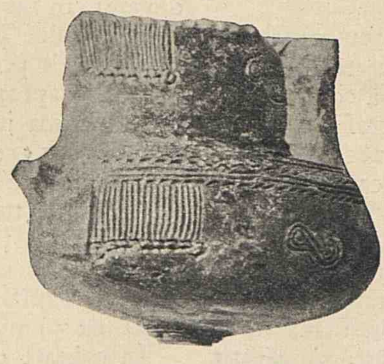
Vas dela Tei
(Ornamente incizate)

Vas dela Tei
(Ornamente în relief)

Vas dela Bucureștii-Noui
(Ornamente incizate)

Vas dela Bucureștii-Noui
(Ornamente incizate)

Cu toate acestea și în 1862 și după 1918 s'au ridicat glasuri, care contestau Bucureștilor dreptul de capitală și s'au făcut tot felul de propuneri pentru fixarea centrului politic și administrativ al României în altă localitate, chiar cu riscul de a se crea o capitală artificială. Dar încercările acestea au rămas zadarnice, căci s'au lovit de forța naturală și tradițională care impunea Bucureștii ca centru politic, economic și cultural al noului stat românesc.

Bibliografie. Deși prin trecutul său și prin importanța ce a câștigat, orașul București ar fi trebuit să atragă în mod special atenția cercetătorilor noștri istorici, nu există încă o lucrare de sinteză care să expună în mod științific și complet viața și desvoltarea lui sub toate raporturile, din cele mai vechi timpuri și până în prezent.

Prima încercare de a scrie o istorie a Bucureștilor a făcut-o inginerul D. Berindeiu, în studiul întitulat *București*, publicat în « Revista română pentru științe, litere și arte » din 1861. Expunerea lui începe cu veacul al XIV-lea și merge până la Regulamentul Organic (1831).

O nouă încercare n'a apărut decât după 20 de ani, când locot.-colonelul D. Pappasoglu a scos de sub tipar *Istoria fondării orașului București, capitala regatului român, dela anul 1330 până la 1850*. Această istorie este o completare a unei lucrări mai vechi, apărută la 1870, sub titlul *Istoria începutului orașului București*.

In anul 1895 C. Alessandrescu publicând Dicționarul geografic al județului Ilfov, a schițat la cuvântul *București* o bună expunere a istoriei acestul oraș, privită din felurite puncte de vedere. Studiul său refăcut și completat a fost apoi publicat în Marele Dicționar Geografic al României (1898) și a constituit de atunci înainte un prețios izvor de informație pentru cunoașterea trecutului orașului nostru.

Un an în urmă a apărut marea lucrare a lui G. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, publicată din însărcinarea Primăriei Capitalei. Ea cuprinde un scurt istoric al orașului din cele mai vechi timpuri și până la anul 1800 și apoi, în capitole separate, istoricul curților domnești, al bisericilor și mănăstirilor, al mahalalelor și străzilor principale, al comerțului, spitalelor, artelor și al cârmuirii bucureștene.

O bună expunere rezumativă a istoriei Bucureștilor până la 1906, urmată de o descriere amănunțită a situației orașului în acest din urmă an, se găsește în lucrarea postumă a lui Fr. Damé, *Bucarest en 1906*, publicată cu prilejul Expoziției naționale din acest an.

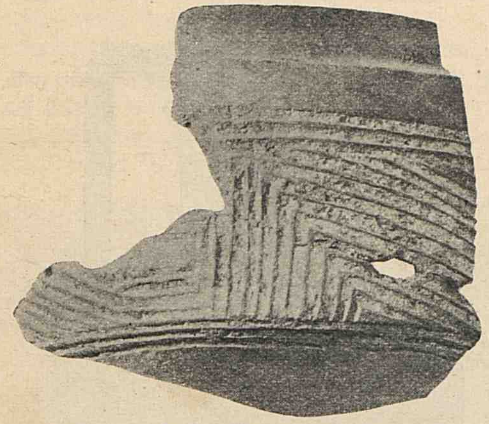
In sfârșit în 1922 d-l Enache Ionescu a publicat o foarte lămurită schiță istorică privind desvoltarea orașului nostru din veacul al XV-lea până când a devenit capitala României Mari, ca introducere la « Noul plan și ghid al orașului București », întocmit de maiorul M. Pântea.

Afară de aceste puține lucrări de sinteză, s'au mai publicat diferite studii, schițe și note privitoare la anumite epoci sau evenimente din trecutul Bucureștilor. Voiu aminti în primul rând expunerea istorică și descriptivă publicată de U. de Marsillac, în al său *Guide du voyageur à Bucarest* (1873). Apoi schița Carmen Sylvei intitulată *Bucarest* și publicată mai întâiu în franțuzește în « Les capitales du monde », și apoi în traducerea românească a lui D. Stăncescu (1892). De asemenea *Bucarest* de I. Loverdo, publicată în revista « Le monde moderne », Paris, 1897; *București* de N. Iorga, în « Drumuri și orașe din România » (1904); *Bukarest, Romania's capital, a « city of delight »* de Florence Farmborough, publicată în « Countries of the World » (1924); *Strolls in old corners of Bukarest* de Ethel Pantazzi și Juliette Teodorini (1926); în sfârșit *Bucarest et ses environs* de Olga Greceanu (1928), publicată și în românește în 1929.

Mai există apoi diferite studii care privesc Bucureștii din punct de vedere geografic, etnografic, edilitar, militar, sanitar, etc.

Dar toate lucrările menționate mai sus, și cele de ansamblu și cestelalte, nu ne pot da o idee destul de lămurită și de completă despre viața și desvoltarea capitalei noastre în trecut, nici despre împrejurările care au determinat ridicarea ei până la situația de astăzi.

De aceea sunt absolut necesare noui cercetări, cât mai aprofundate, atât în arhive și biblioteci, cât și pe teren, prin săpături și studii asupra rămășițelor ce s'au mai păstrat din trecut. Trebue de altă parte urmărite toate informațiile ce ne-au lăsat călătorii străini, cari au trecut pe aici, [1]) cum și rapoartele reprezentanților țărilor străine cari au avut misiuni în acest oraș.

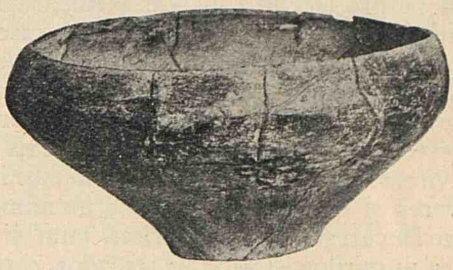
Vas dela Vidra (Ornamente incizate)

Vas dela Tei (Epoca La Têne)

Vas dela Jilava (Epoca bronzului)

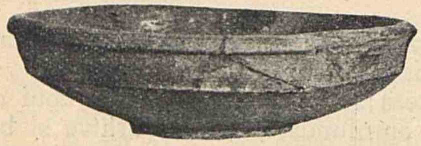

Vas dela Ciurel (Epoca La Têne)

[1]) Un mare serviciu a adus pentru cunoașterea acestor călători d-l N. Iorga în *Istoria Românilor prin călători* (3 vol.), cum și d-l P. P. Panaitescu prin publicarea în românește a relațiilor călătorilor poloni *(Călători poloni în țările române)*; de asemenea d-l C. I. Karadja prin numeroasele sale notițe asupra călătorilor străini, publicate mai ales în *Revista Istorică*. O bibliografie a călătorilor cari au trecut prin țările noastre a pregătit regretatul Al. Ionescu-Sadi, dar n'a putut fi încă publicată.

O atenţie specială se cuvine a se da planurilor vechi ale acestui oraş, dintre care multe nu au fost publicate, ci se găsesc în arhive publice sau particulare, cum şi stampelor şi tablourilor, care reprezintă vederi, scene sau clădiri din Bucureştii vechi [1]).

Societatea Bucureştii-Vechi. In legătură cu aceste deziderate credem nimerit să menţionăm activitatea ce a început să desfăşoare de curând *societatea istorică-arheologică Bucureştii-Vechi,* întemeiată în anul 1929 de către un grup de intelectuali pasionaţi de trecutul capitalei noastre. Programul de activitate al acestei societăţi prevede toate lucrările istorice şi arheologice ce urmează a se îndeplini pentru cunoaşterea deplină a trecutului acestui oraş. Astfel ea va întreprinde şi încuraja cercetări şi săpături în aşezările preistorice, greco-romane, medievale şi moderne de pe teritoriul Bucureştilor şi al regiunii înconjurătoare. Va aduna şi studia monumentele şi documentele de orice natură, referitoare la istoria şi etnografia oraşului şi împrejurimilor. Va colecţiona şi studia toate felurile de reproduceri grafice (planuri, stampe, gravuri, tablouri, fotografii, etc.) privitoare la oraşul

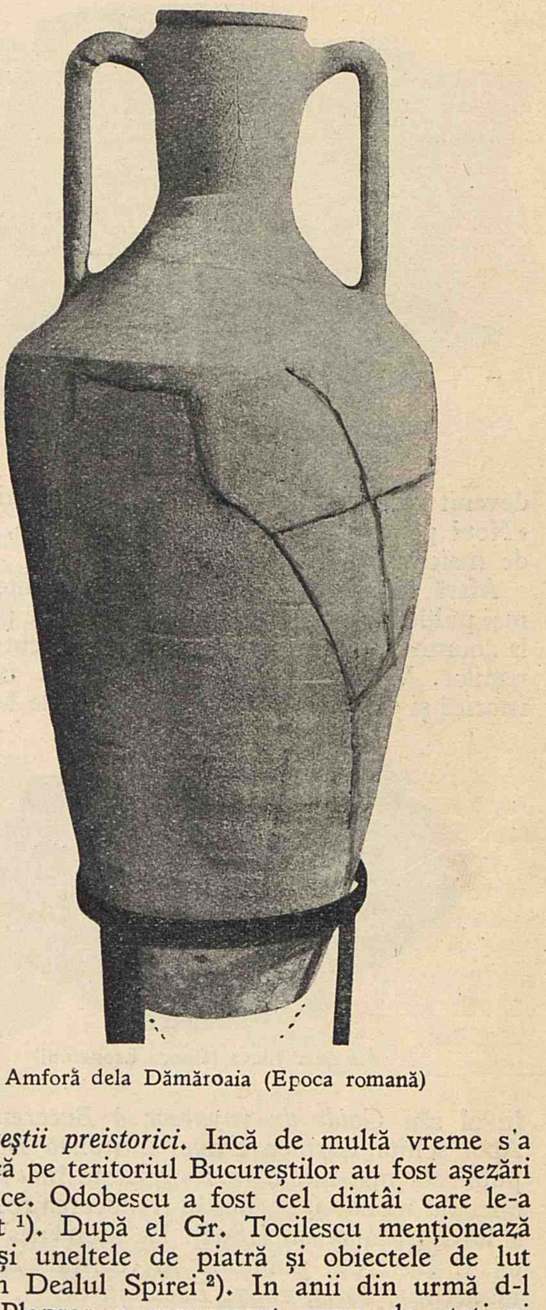
Vas dela Tei (Epoca romană)

Bucureşti şi la viaţa lui din trecut. Va cerceta, studia şi aduna publicaţiile de orice fel şi în orice limbă, care au apărut în acest oraş sau cuprind informaţii despre trecutul lui. De asemenea monete, medalii, obiecte de artă şi de utilitate, care interesează istoria lui şi a regiunii dimprejur. Va studia viaţa şi activitatea personalităţilor marcante în toate domeniile, care s'au născut în Bucureşti ori şi-au desvoltat activitatea aici, şi va aduna amintirile privitoare la ele. In sfârşit va interveni pentru conservarea şi restaurarea vechilor monumente de artă din Bucureşti şi împrejurimi, cum şi pentru păstrarea numirilor istorice ale străzilor, cartierelor, monumentelor, etc. şi a oricăror alte amintiri din trecutul acestui oraş [2]).

[1]) O importantă colecţie de vederi din Bucureşti de pe la mijlocul veacului XIX-lea a lăsat pictorul Szatmary; o mare colecţie de fotografii mai noui posedă d-l prof. H. Stahl. Stampe vechi şi noui se găsesc în colecţia Academiei Române, a Muzeului Municipal, a d-lor G. Olszewski şi St. Capşa. Muzeul Arhivelor Statului are o secţie specială Bucureştii-Vechi.

[2]) Comitetul societăţii Bucureştii-Vechi se compune din d-nii I. Andrieşescu, preşedinte, Dr. G. Severeanu, vicepreşedinte, Const. Moisil, secretar, M. Popescu, casier, N. Ionescu, I. Băcilă şi G. D. Florescu, membri.

In afară de studiile şi cercetările pe care membrii societăţii le-au făcut până acum asupra istoriei oraşului nostru, ei au contribuit într'o mare măsură la întemeierea şi organizarea unui Muzeu Municipal, care este menit să adune toate amintirile trecutului şi să expună publicului fazele de desvoltare a Bucureştilor din cele mai vechi timpuri şi până în momentul când oraşul a devenit capitala României întregite.

Amforă dela Dămăroaia (Epoca romană)

Bucureştii preistorici. Incă de multă vreme s'a bănuit că pe teritoriul Bucureştilor au fost aşezări preistorice. Odobescu a fost cel dintâi care le-a remarcat [1]). După el Gr. Tocilescu menţionează armele şi uneltele de piatră şi obiectele de lut găsite în Dealul Spirei [2]). In anii din urmă d-l C. N. Plopşor a recunoscut urme de staţiuni

[1]) Odobescu, *Opere complete,* III, pag. 189.

[2]) Tocilescu, *Cetatea Bucureştilor sau Cetatea Dâmboviţei* în revista « Tinerimea Română », anul 1898, pag. 5.

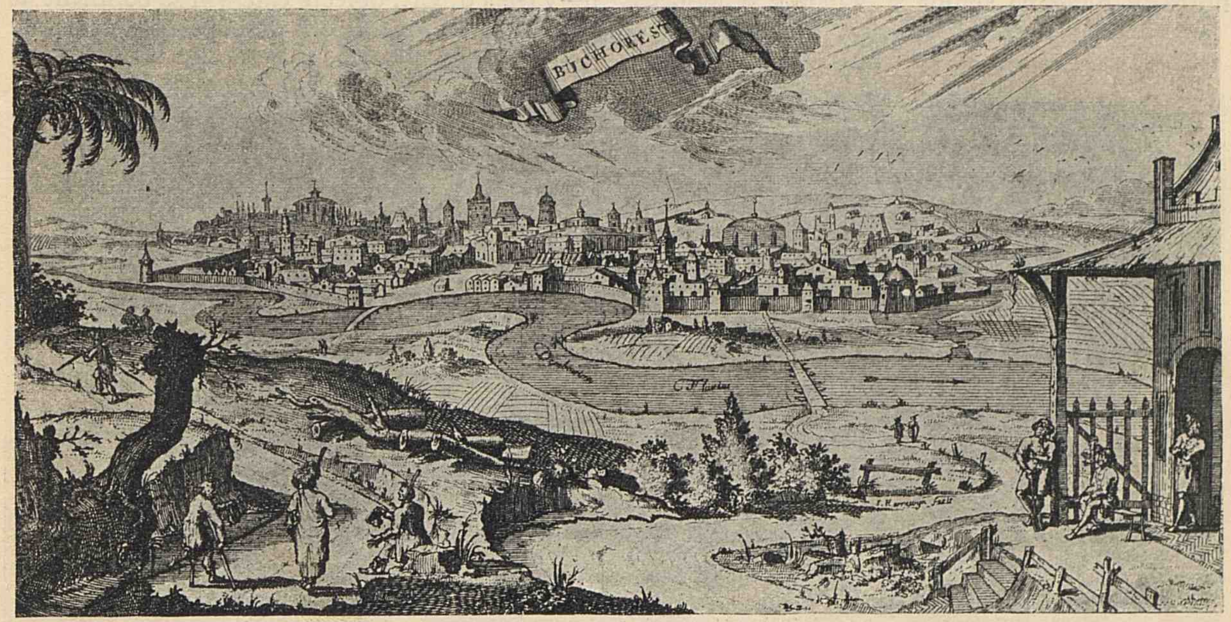
preistorice la Colentina și la Ciurel, amândouă cartiere mărginașe ale Bucureștilor [1]). Dar săpături sistematice nu s'au putut face decât începând din 1929, când în urma inițiativei luate de societatea Bucureștii-Vechi, Primăria Capitalei a pus la dispoziție fondurile necesare. In curs de patru ani s'au săpat în mod sistematic de către d-l Dinu V. Rosetti stațiunile dela Tei, Ciurel, Fundeni, Bucureștii-Noi și Dămăroaia, toate la marginea capitalei și cele dela Jilava, Leordeni, Căscioarele și Vidra din împrejurimi [2]).

Săpăturile din primele stațiuni, cele dela marginea Bucureștilor, care ne interesează în primul rând, au dat la iveală o serie de civilizații, ce încep cu vârsta mijlocie a bronzului (anul 1600 în. d. Cr.) și se continuă până către sfârșitul epocii romane (anul 400 d. Cr.). Ceea ce dovedește, că în toată această lungă perioadă de timp teritoriul Bucureștilor era locuit.

Dintre civilizațiile preistorice găsite în aceste stațiuni cea mai caracteristică este cea dela Tei, numită «Civilizația București» și reprezentată printr'o ceramică ce evoluiază dela olăria primitivă de culoare cenușie sau roșcată și cu mânuși în loc de toarte, până la vase fine de culoare neagră sau castanie-închisă, cu toarte și cu podoabe formate prin incizii adânci umplute cu incrustații albe. Formele acestor vase sunt foarte elegante, iar ornamentele sunt distribuite în panouri pe gâtul și pântecele vasului. Ele sunt în formă de brâie, romburi, franjuri, în care pe lângă linii sau grupuri de linii drepte, apar foarte adeseori și spirale sau grupuri de spirale.

Natural, că alăturea de ceramică, s'au găsit și aici și în celelalte stațiuni preistorice arme și unelte de piatră, de os, de bronz și de fier. De asemenea numeroase urme de locuințe-bordee de formă pătrată sau rotundă.

Stadiul actual al cercetărilor preistorice din stațiunile bucureștene nu ne permite încă să exprimăm o părere definitivă asupra vieții și culturii de aici. Este neîndoelnic însă că avem a face cu forme ale culturii vârstei bronzului, cum și cu a celei din prima parte a epocei La Tène, care se continuă pe urmă în unele stațiuni și în epocele următoare.

Vederea Bucureştilor (sec. XVIII) de Pecters. Col. Olszewski

Epoca romană. Despre existența unei așezări romane pe locul Bucureștilor de asemenea s'au emis de mult diferite păreri.

Incă pe la 1780 Sulzer identifica orașul nostru cu anticul *Pinum*, amintit de geograful Ptolomeu și de unele itinerarii romane [1]). De altă parte, în două acte de hotărnicie a proprietăților Mitropoliei din veacul al XVII-lea se amintește de «capul troianului» ce trecea pe la marginea de atunci a orașului. Iar acest troian a fost considerat de unii învățați drept un *valum* roman. S'a mai vorbit într'un timp și despre niște cărămizi romane, ce

[1]) Plopşor, *Urme de aşezări preistorice* în «Cronica numism. şi arheologică» II pag. 51.

[2]) Rosetti, *Din preistoria Bucureştilor*, în «Cronica numism. şi arheol.» IX pag. 2 urm. şi *Câteva aşezări şi locuinţe preistorice* în revista «Urbanismul» din 1932. O expunere completă va apare în revista «*Esa*» din Helsingfors sub titlul «*Civilizaţia tip Bucureşti*».

[1]) Sulzer, *Gesch. des transalpinischen Daciens*, I, pag. 289.

s'ar fi găsit la Pantelimon, în imediata apropiere de oraş [1]).

Deşi cercetările arheologice n'au putut preciza nici existenţa vreunei aşezări romane, nici a valului, avem cu toate acestea indicii sigure, că şi în epoca romană teritoriul Bucureştilor era locuit. Aceste indicii ni le furnizează monetele antice descoperite în oraş şi în împrejurimi.

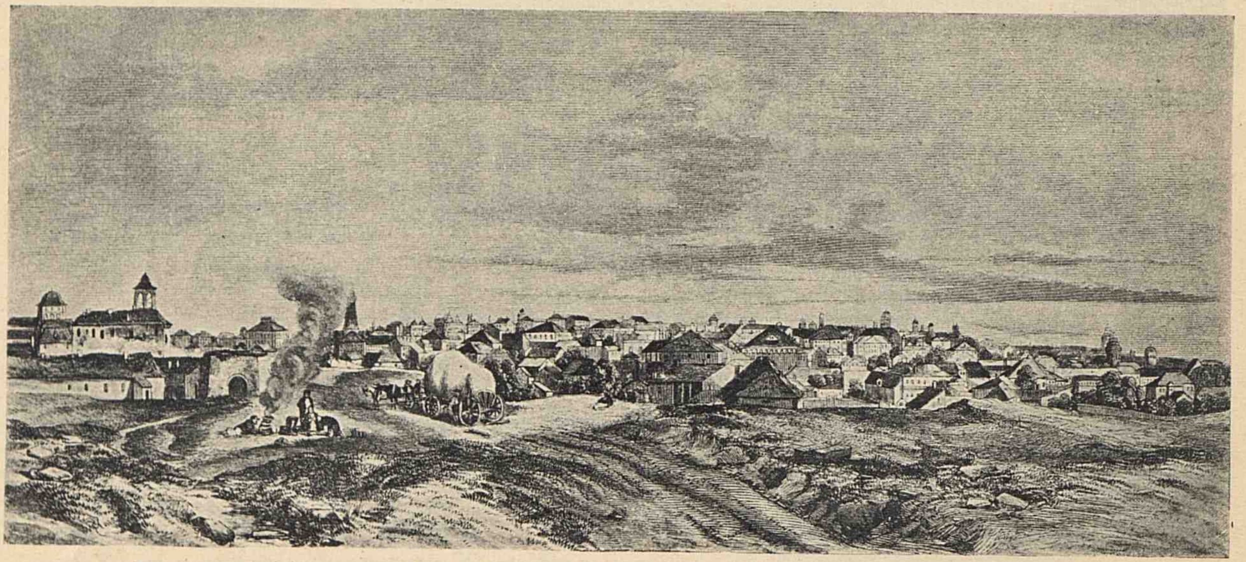
La Colentina, în apropiere de mănăstirea Plumbuita s'a găsit o oală plină cu monete de argint (tetradrahme) din Thasos, ce au circulat pe la noi prin veacul I în. d. Cr. [2]). Astfel de monete, cum şi monete dace de tipul Filip II şi tot din aceeaş epocă s'au găsit şi la Popeşti şi Leordeni, la marginea sud-estică a Capitalei [3]). In diferite aşezări dela Tei s'au găsit monete imperiale romane (dele Faustina senior şi Valens) şi monete de ale oraşelor pontice Odessos, Nicopol, Marcianopol, Deultum, Pautalia, dela împăraţi ca Sept. Sever, Caracalla, Macrin şi Diadumenian, şi o monetă a provinciei Dacia dela Filip Arabul. Prin urmare din veacurile II, III şi IV d. Cr. [4])

La Belu o piesă dela Hadrian, iar în temeliile palatului Ministerului Lucrărilor Publice monete dela Constantin cel Mare.

De sigur că aceste descoperiri de monete antice nu ne permit nici ele să tragem concluzii prea complete asupra vieţii locuitorilor antici din această regiune. Dar în orice caz ele dovedesc, de o parte, că astfel de locuitori existau şi în epoca romană aici, de altă parte, că în relaţiile lor comerciale, mai mult sau mai puţin întinse, întrebuinţau moneta.

De altfel şi pentru epoca bizantină avem unele descoperiri monetare, cum sunt un număr de piese de bronz din timpul lui Justinian găsite în apropiere de Colentina, şi altele tot de bronz dela Alexe şi Ioan Comnenul găsite la biserica Floreasca [1]). Şi acestea sunt indicii precise despre continuarea existenţii de aşezări omeneşti pe teritoriul Bucureştilor până în veacul al XI-lea şi al XII-lea.

Valoarea descoperirilor monetare din epoca romană şi bizantină devine mai evidentă, dacă ţinem seamă că în straturile aşezărilor dela Tei, Fundeni şi Ciurel s'au găsit şi unele obiecte de utilitate sau de podoabă de bronz şi de fier din veacurile I—VI-lea d. Cr., obiecte care vin să confirme concluziile ce le-am tras din descoperirile monetare [2]).

Bucureştii văzuţi înspre Curtea Arsă (după Bouquet, 1840) Colecţia Muzeului Municipal

Cetatea Bucureşti şi Cetatea Dâmboviţa. In toponimia românească numele Bucureşti este destul de frecvent. Atât în regiunea muntoasă a României actuale, cât şi în regiunea dealurilor şi în câmpie găsim menţionate mai multe localităţi cu acest nume. Unele sunt sate, existente sau dispărute, altele sunt dealuri.

Dintre satele cu numele de Bucureşti este amintit unul în judeţul Vâlcea, încă pe la 1392 şi altul în judeţul Ilfov pe la 1580. Amândouă sunt dispărute. Au mai existat sate cu acest nume în judeţele Teleorman, Tecuci, Râmnicul-Sărat, Fălciu, Neamţu şi Câmpulungul Bucovinei [3]).

---

[1]) Tocilescu, *loc. cit.* Cf. şi Gion, *o. c.*, pag. 9.

[2]) Romaşcanu, *Consideraţiuni asupra monetei,* « Tezaurul dela Colentina », pag. 21 urm. Câteva în Muzeul Municipal.

[3]) Moisil (Const.), *Monete şi tezaure monetare* în « Bulet. Soc. Numism. Rom. » X, urm. Unele în colecţia d-nei N. Romalo.

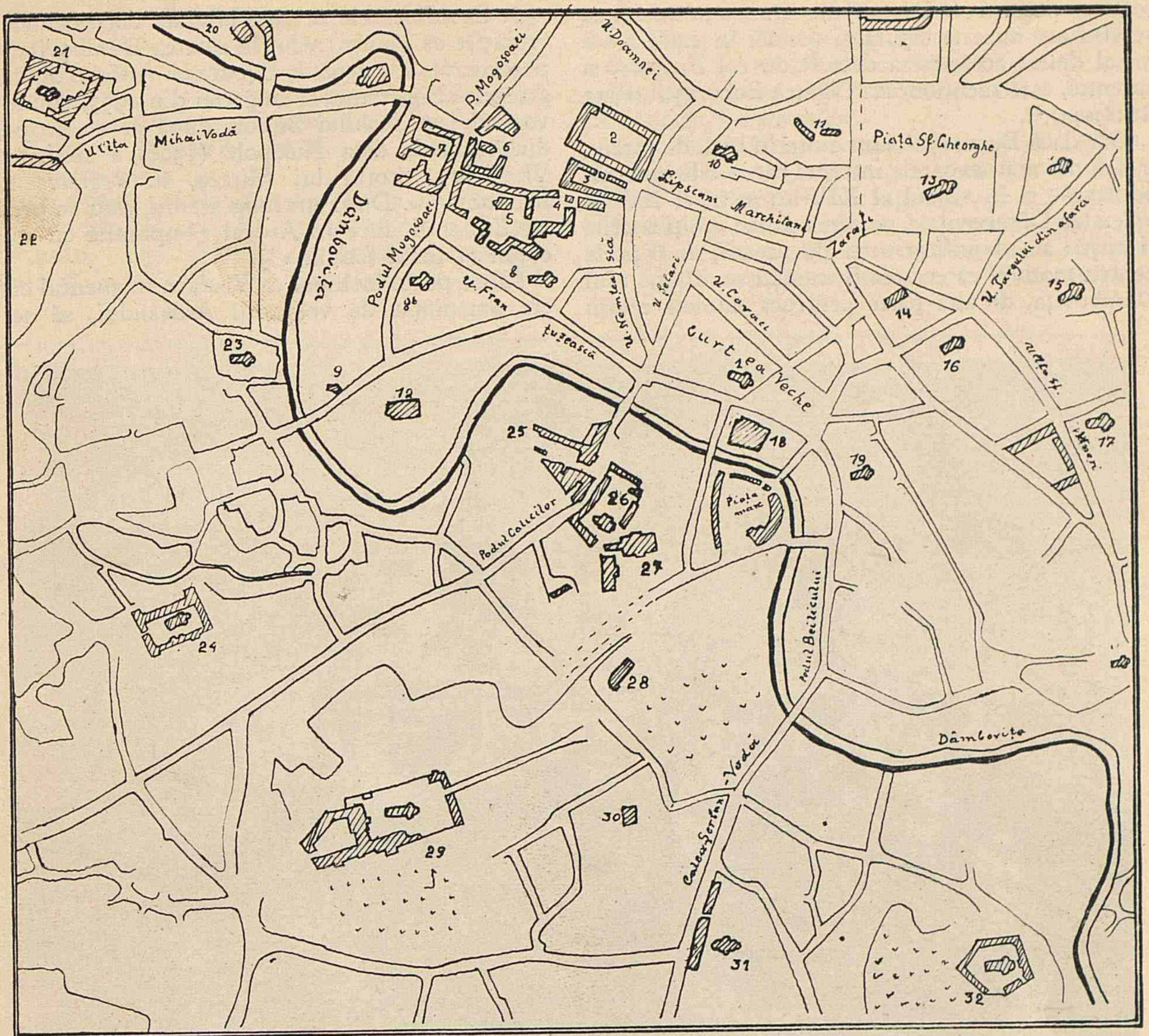
[4]) Toate se află la Muzeul Municipal.

---

[1]) In colecţia Academiei Române.

[2]) Cf. Rosetti, *o. c.* toate la Muzeul Municipal.

[3]) *Marele Dicţionar Geografic al României,* cuv. Bucureşti, şi *Dicţionarul Geografic al Bucovinei,* acelaş cuvânt.

BUCUREŞTII VECHI: CENTRUL ŞI IMPREJURIMILE CURŢII DOMNEŞTI
(după planul lui R. A. Boroczyn)

1. Biserica Curtea Veche; 2. Hanul Şerban-Vodă; 3. Bis. Gheormei Banul (sau Grecilor); 4. M-rea Stavropoleos; 5. Hanul Constantin Vodă; 6. Bis. şi hanul Zlătari; 7. Bis. şi hanul Sf. Ioan cel Mare; 8. Bis. Sf. Dumitru; 8 bis. Bis. Măgureanu; 9. Bis. Sf. Spiridon-Vechiu; 10. Biserica Sf. Nicolae; 11. Hanul Colțea; 12. Palatul mic Brâncoveanu; 13. Bis. Sf. Gheorghe Nou; 14. Hanul Papazoglu; 15. Bis. Stelea; 16. Bis. Sf. Gheorghe Vechiu; 17. Bis. Sf. Vineri; 18. Hanul Manuc; 19. Bis. Sf. Ioan Nou; 20. Agia; 21. M-rea Mihai Vodă; 22. Curtea Arsă; 23. M-rea Sfinții Apostoli; 24. M-rea Antim; 25. Curtea Judecătorească; 26. Bis. şi azilul Doamna Bălaşa; 27. Spitalul Brâncovenesc; 28. Palatul mare Brâncoveanu; 29. Mitropolia; 30. M-rea Sf. Ecaterina; 31. M-rea Sf. Spiridon Nou; 32. M-rea Radu-Vodă.

In Ardeal a existat un sat Bucureşti în actualul judeţ Huniedoara. In documentele vechi ungureşti numele lui a trecut prin următoarele forme: Bukuresthefalva (anul 1464); Bukorfalva (anii 1439, 1441, 1445 şi 1468); Bukurel (anul 1491) şi Bukuresth (anul 1523) [1].

Dealuri cu numele de Bucureşti sunt două în judeţul Mehedinţi.

Ţinând seamă de frecvenţa cuvântului Bucureşti ca nume toponimic — şi probabil localităţile cu acest nume sunt mult mai numeroase decât cele arătate mai sus — pare curios că numele actualei capitale a României nu apare decât în veacul al XV-lea.

Prima menţiune ar fi într'un act dela Mircea cel Bătrân din 1410, datat *in arce nostra Bukurest* (în

[1]) Csánky, « Magyarország történ. földrajza », I, pag. 727 şi V, pag. 78, 81. Un sat *Bucureşt* este şi în Albania, lângă Scutari.

cetatea noastră Bucureşti) [1]). Dar autenticitatea acestui act nu este sigură şi tocmai în 1464 avem un al doilea act, acesta dela Radu cel Frumos, şi autentic, care menţionează Cetatea Bucureşti (Градъ Букурещи) [2]).

Dar dacă Bucureştii sunt amintiţi aşa de târziu, în schimb atât izvoarele interne, cât şi cele externe, pomenesc şi în veacul al XIV-lea şi în al XV-lea « Cetatea Dâmboviţa », pe care cei mai mulţi istorici ai noştri au identificat-o cu Bucureştii, de o parte pentru motivul că cetatea Bucureşti se afla pe râul Dâmboviţa, de altă parte pentrucă numele cetăţii Dâmboviţa apare în documente exact în epoca anterioară apariţiei numelui cetăţii Bucureşti.

Cum însă pe râul Dâmboviţa mai existau două cetăţi vechi, una la Podul Dâmboviţei, numită Cetatea Neamţului, şi alta la Cetăţenii de Vale, numită Cetatea lui Negru-Vodă, s'a emis părerea că cetatea Dâmboviţa trebue identificată cu cea dela Podul Dâmboviţei [3]).

Această părere însă nu se poate susţine pentru următoarele motive:

1. Evenimentele pe care le arată documentele şi cronicile că s'au petrecut în cetatea Dâmboviţa, nu puteau avea loc decât la Bucureşti. Astfel o diplomă a regelui Sigismund al Ungariei din 1397, spune că voevodul Ardealului Stibor, după ce s'a înapoiat din cruciada dela Nicopole (1396), a asediat pe Vlad, înlocuitorul lui Mircea, în « cetatea zisă Dâmboviţa ». După un lung asediu Vlad se predă, iar Stibor îl duce în Ardeal « împreună cu soţia, copiii şi toată familia » [1]).

Nu se poate închipui ca Vlad, în momentul când era ameninţat de voevodul Ardealului, să se fi refugiat tocmai în cetatea dela Podul Dâmboviţei, care era situată chiar la graniţa acelui principat. Deci « cetatea zisă Dâmboviţa » nu poate fi decât Bucureştii.

2. In anul 1473 după ce Ştefan cel Mare a bătut pe Radu cel Frumos la Cursul Apei, acest din urmă, spun cronicarii moldoveni şi poloni, fugi cu toată oştirea în « scaunul său » cetatea Dâmboviţa, pe care după 4 zile Ştefan o cuceri, luând cu sine pe Doamna, pe fiica şi toate comorile şi steagurile Domnului muntean [2]).

Cetatea dela Podul Dâmboviţei n'a fost niciodată scaun de domnie, iar, de altă parte, până acolo

Mănăstirea Radu-Vodă (ruinată) Col. Arhivelor Statului

[1]) Tocilescu, *Bucureşti sau Cetatea Dâmboviţei* în Revista « Tinerimea Română », I, pag. 19.

[2]) Gion, *Istoria Bucureştilor*, pag. 23.

[3]) Lapedatu, *Două vechi cetăţi româneşti* în « Buletinul Comisiunii Monumetelor Istorice », III (1910), pag. 177 urm.

[1]) N. Iorga, *Chilia şi Cetatea Albă*, pag. 67.

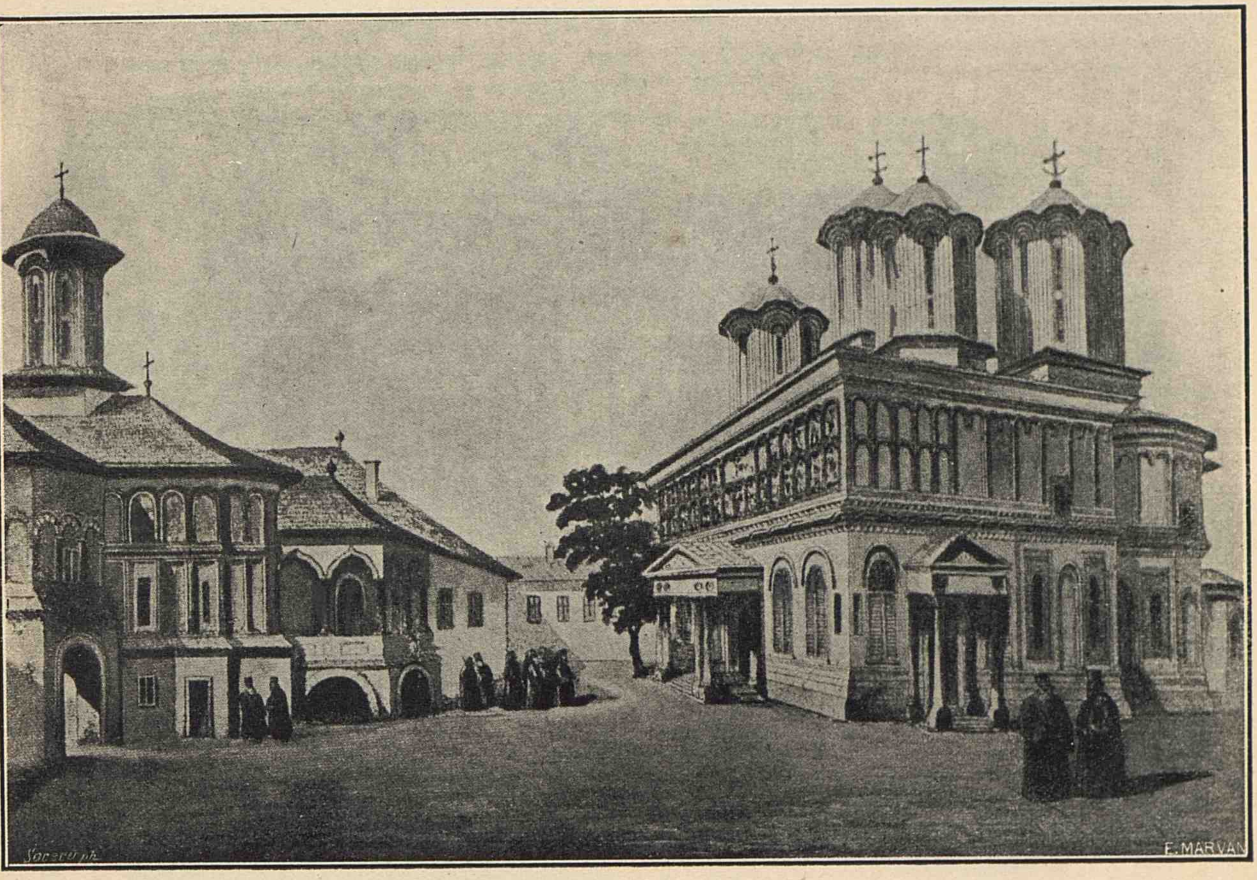
[2]) I. Bogdan, *Letopiseţul dela Bistriţa*, pag. 54. Cf. şi Urechiă.

Ştefan n'ar fi putut sosi în 3 zile dela Cursul Apei şi a 4-a zi să o şi cucerească. Deci şi în acest caz avem aface cu cetatea Bucureşti. De altă parte, cronicarii munteni vorbind despre această luptă spun că s'a dat la cetatea Bucureştilor, ceea ce dovedeşte că în tardiţia locală ele erau uns şi aceeaş localitate [1]).

3. In toate privilegiile comerciale acordate de Domnii Ţării-Româneşti negustorilor din Braşov, dela 1413—1437, se arată că vor plăti vamă şi la Rucăr şi la Dâmboviţa [2]). Dacă prin această din urmă localitate s'ar înţelege cetatea dela Podul Dâmboviţei, ar însemna că existau două puncte vamale pe cursul de sus al râului Dâmboviţa, în imediată apropiere unul de altul şi pe acelaş defileu: Rucărul şi Podul Dâmboviţei. Aceasta însă nu e probabil şi deci punctul vamal Dâmboviţa din amintitele privilegii trebue identificat tot cu Bucureştii, unde negustorii cari treceau spre Dunăre plăteau vamă, după cum de altfel plăteau şi cei ce veniau la Târgovişte, capitala ţării.

[1]) Cronica logof. Ştefan Creţulescu.

[2]) Publicate de I. Bogdan în *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi ţara ungurească, passim.*

Mitropolia: biserica şi interiorul mânăstirii (După Gion. Ist. Buc.)

Rezultă deci în mod evident, că în veacul al XIV-lea şi al XV-lea Bucureştii au fost numiţi şi «Dâmboviţa» sau «cetatea Dâmboviţa» şi că evenimentele în legătură cu această cetate fac parte din istoria Bucureştilor.

De altfel, în toate izvoarele din veacul al XV-lea Bucureştii sunt arătaţi ca principala cetate întărită a Ţării Româneşti [1]). De sigur că această întâietate militară i-a revenit după căderea cetăţilor dela Dunăre — Giurgiu şi Turnu-Măgurele — în mâinile Turcilor. De atunci cetatea Bucureştilor a rămas cel mai înaintat punct fortificat în calea năvălitorilor de peste Dunăre.

Deşi pe vremea lui Radu cel Frumos şi Basarab cel Tânăr ea a căzut de două ori în mâinile lui Ştefan cel Mare, la 1473 după un asediu de trei zile şi la 1476 după un asediu de două săptămâni, la care a cooperat şi o armată trimisă de Matei Corvin [2]), totuşi a continuat să se menţină ca

[1]) Cf. pe lângă cele arătate la cetatea Dâmboviţa, caracterizările cu prilejul asediilor din 1473 şi 1476. In acest din urmă caz Bucureştii sunt arătaţi *castrum fortissimum illius terrae* sau *arx... quae illo regno et arte et natura munitior erat.* (la Gion, *Istoria Bucureştilor*, pag. 26 urm.).

[2]) *Ibidem* şi Ursu, *Ştefan cel Mare* pag. 151 urm.

punct întărit până spre sfârşitul veacului al XVI-lea.

Scriitorul dalmatin Verancici o consideră la 1538 între cele două cetăţi de zid — *arces lapideae* — pe care le mai avea Ţara Românească [1]), iar călătorul « parizian » Pierre Lescalopier menţionează şi el cetatea, la 1574, dar de astă dată fortificaţiile ei erau de lemn [2]).

De sigur că valoarea Bucureştilor ca punct întărit a scăzut foarte mult după cucerirea Ungariei de Turci (1526) şi după ce şi Ardealul a devenit un principat vasal Turcilor şi de aceea fortificaţiile ei au fost lăsate în părăsire, mai ales spre sfârşitul veacului al XVI-lea. Iar după prădarea oraşului de către Sinan Paşa la 1595, Bucureştii încetează de a mai fi un punct întărit şi rămân un oraş deschis.

Bucureştii scaun de domnie. Favorizaţi de poziţia lor geografică, Bucureştii au avut în trecut şi o importanţă comercială, în legătură cu drumul negustoresc spre vadul dunărean al Giurgiului.

In veacul al XV-lea localitatea noastră se prezintă din acest punct de vedere ca un popas sigur şi punct vamal pentru negustorii cari circulau pe acest drum, din care cauză şi curtea domnească o vizitează adeseori.

Incepând cu Radu cel Frumos (1462—1474) însă Domnii îşi au reşedinţa aproape în mod permanent în Bucureşti şi astfel oraşul nostru ajunge « scaun de domnie », alăturea de capitala ţării, Târgoviştea[1]).

De sigur că stabilirea curţii a contribuit mult la propăşirea oraşului, căci de o parte s'au aşezat aici un număr tot mai mare de boieri, cari şi-au construit case, de altă parte s'a înmulţit numărul negustorilor şi meseriaşilor.

Nu avem nici o informaţie despre aspectul şi întinderea oraşului în veacul al XV-lea, dar din faptul că unele documente dela începutul veacului următor îi zic « minunatul scaun al Bucureştilor » (1515) sau « catedrala minunată cetate a Bucureştilor » (1516), am putea deduce că era o reşedinţă frumoasă şi apreciată.

Abia spre sfârşitul veacului al XVI-lea găsim prima descriere a oraşului, mulţumită călătorului

Paraclisul mitropoliei

[1]) « Tezaur de monumente istorice », III, pag. 178.

[2]) *Voyages* în « Revue d'histoire diplomatique », anul 35, pag. 46. Cf. şi Iorga, *Ist. Rom. prin călători*, ed. II, vol. I, pag. 198.

[1]) Pe lângă informaţiile din Gion, *o. c.* cf. şi documentele datate din Bucureşti la Iorga, *Regeste de documente interne* la vol. XI din Docum. Hurmuzachi, cum şi I. Bogdan, *o. c.*

francez amintit mai sus, Pierre Lescalopier, care l-a vizitat la 1574 în timpul domniei lui Alexandru II.

El descrie orașul și curtea domnească în modul următor: «...Sosim seara în București. Intăriturile acestui oraș sunt trunchiuri mari de copaci înfipte în pământ unul lângă altul și legate între ele prin grinzi transversale, prinse de acele trunchiuri prin cuie de lemn lungi și mari; pavajul orașului este din trunchiuri de copaci. Pe aici trece un râu numit Dâmbovița. In acest oraș am găsit pe voevodul Alexandru, în ajutorul căruia veniseră boierii țării și Turcii. El era bine păzit în castelul său, întărit ca și orașul, unde îi prezentarăm omagiile; cu mare greutate s'a găsit un dragoman latin pentru mine. In sfârșit prințul ne-a oferit găzduire și tain și ne-a dat trăsura sa cu cai buni și un secretar ca să putem traversa întreagă țara fără să ne coste nimic...

« Palatul său era de paiantă, umplută cu vălătuci. Ne-au dus să vorbim cu el într'o sală mare tapițată cu covoare turcești și cu reliefuri de jur împrejur, înalte de vreo trei picioare, ca în caravanseraiuri. In capătul sălii, în fața ușii, prințul ședea într'un jeț. Nimeni nu se găsia în acest loc ridicat, decât el și un paj în picioare la o parte, care-mi luă scrisoarea și o dădu prințului; mai mulți oameni înarmați cu topoare sau cu buzdugane erau prin această sală.

« Venind dragomanul latin, prințul porunci pajului să-i dea scrisoarea mea ca să o citească cu voce tare și să o traducă. Eu știam că nu conținea nici un secret, dar ca să-mi vorbească puse să se retragă publicul și pajul în celălalt capăt al sălii și nu rămase cu noi decât dragomanul, care părea că-i explică spusele mele latinești prin fraze lungi; prințul îmi vorbia puțin. Am ieșit din castel cu o făclie și am fost duși la o casă de târgoveț, unde fuseseră aduși și însoțitorii noștri ardeleni, cari își căutară locuințe în alte case în timpul cât eu fusesem reținut la prinț; ni s'a dat o masă bogată gătită de un bucătar al prințului trimis înadins.

« A doua zi... m'am plimbat prin oraș, unde n'am văzut nici o clădire frumoasă. Două biserici, una de rit grecesc, cealaltă a luteranilor, erau de lemn; toate acoperișurile erau de olane, de șindrilă sau de paie; ținutul este roditor, dar nu există nici piatră, nici ardezie »[1]).

Zece ani în urmă un alt călător, tot francez, învățatul Iacob Bongars, vizită Bucureștii la începutul domniei a doua a lui Mihnea Turcitul (1585) și ne lasă și el o scurtă descriere a orașului:

«...într'o Joi, ajunși în București, unde se află curtea. A doua zi chemați la divan, am prezentat scrisorile noastre lui Mihnea. Prințul, de vreo 25 de ani, ne întrebă dacă vrem să intrăm în serviciul lui, dacă am adus peșcheșuri; porunci să ne dea tain dela curte ». Peste tot clădirile i s'au părut nesemnificative. « Rău construite, zice el, căci în toată țara nu sunt construcții de zid decât bisericile și mănăstirile, care sunt frumoase, și castelul din București »[1]).

Descrierile de mai sus, scurte și foarte incomplete, nu ne permit să ne facem decât o idee foarte aproximativă despre aspectul Bucureștilor la sfârșitul veacului al XVI-lea. Ele cuprind de altfel

Biserica Sf. Spiridon Nou înainte de restaurare
(Col. Capșa)

și unele greșeli datorite, de sigur, imposibilității călătorilor de a se informa deplin în scurtul timp cât au stat în București.

Este adevărat că zidurile cetății nu mai existau și în locul lor se ridicaseră întărituri de lemn, de asemenea casele erau mici și construite fără artă, acoperite mai ales cu olane și cu șindrilă și cele dela margini cu paie. Pavajul de bârne ce acoperia cel puțin străzile principale făcea ca circulația să fie destul de lesnicioasă.

Curtea domnească — castelul — era de sigur clădirea cea mai importantă din oraș, căci bisericile fiind mici nu impresionau pe străinii obișnuiți cu catedralele mărețe din apus.

---

[1]) *Voyages, loc. cit.*

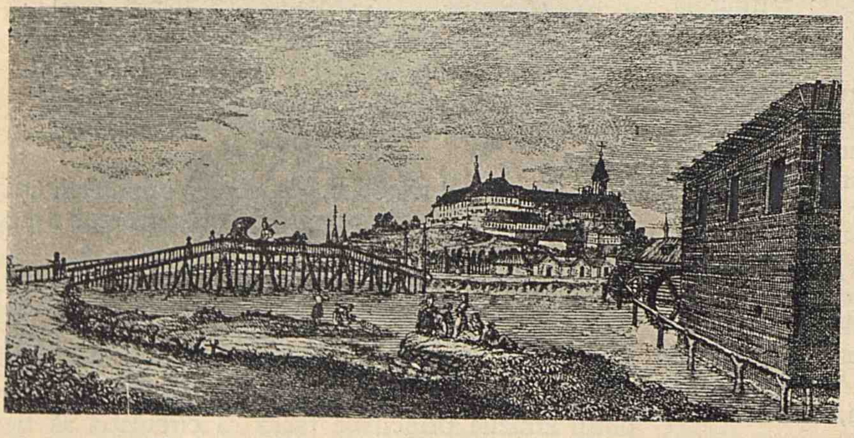
[1]) Docum. Hurmuzachi, XI, pag. 192; cf. Iorga, *o. c.*, pag. 209.

Curtea constituia de altfel centrul orașului. In apropierea ei s'a format «târgul» cu casele și prăvăliile negustorilor și meșteșugarilor, înșirate de alungul străzilor ce purtau numele diferitelor bresle. Deși cei doi călători nu arată unde era așezată Curtea, se știe din alte

Bucureștii pe la 1870 (de L. Breton) Col. Muzeului Municipal

informații, că ocupa întreg terenul de pe țărmul stâng al Dâmboviței, unde este astăzi Biserica Curtea Veche și străzile învecinate. In această regiune Dâmbovița făcea pe acele vremuri un mare cot, curgând apoi în linie dreaptă pe toată distanța până la al doilea cot mare dinspre răsărit. Intreg terenul cuprins între aceste două coturi se putea ușor apăra, căci în spate era sprijinit de dealuri

Mănăstirea Mihai Vodă (Col. Muzeului Municipal)

înalte, la răsărit de gârlița Bucureștioara ce se vărsa în Dâmbovița, iar la apus de râpe adânci.

Pe dealul din dosul actualei biserici Curtea Veche din Piața Sf. Anton, se înălța castelul cu clădirile slujitorilor și celelalte dependințe, iar în jurul lui s'a format «târgul». Acesta își avea centrul în veacul al XVI-lea între biserica Curtea Veche, Sf. Gheorghe Vechiu și Sf. Nicolae unde erau străzi cu numirile vechilor bresle: Abagii, Blănari, Covaci (fierari), Cavafi (cismari), Băcani, Potcovari, Boiangii, Marchitani, Șelari, Lipscani, Zarafi, etc.

Boierii au primit locuri ceva mai departe în direcția bisericilor Stelea și Lucaci și în spre actuala str. Carol și Calea Victoriei, unde era biserica Gheormei Banul (lângă Banca Crisovelloni) și Sf. Ioan cel Mare (actuala Casă de Depuneri).

De altfel acuma, ca și mai târziu, casele boierești, construite de obiceiu de piatră și împrejmuite cu uluci, nu erau așezate la linie dealungul străzilor, ci răsfirate fără regulă în mijlocul unor curți mari, înconjurate de grădini și vii. Astfel numai târgul propriu zis, cu străzile mărginite de prăvălii sau case de negustori, prezinta aspectul de oraș, pe câtă vreme cartierele boierești păreau imense proprietăți rurale cu conacele lor presărate în mod neregulat.

La rândul lor cartierele mărginașe erau formate din aglomerații de bordee și cocioabe, acoperite cu paie, cu coceni sau cu stuf și înfundate în noroi sau praf și prezentând o înfățișare respingătoare.

Se susține în deobște, că până la sfârșitul veacului al XVI-lea Bucureștii se întindeau numai pe țărmul stâng al Dâmboviței.

In realitate, încă de pe la jumătatea acestui veac cunoaștem cel puțin trei biserici pe țărmul drept al râului: una a jupânesei Caplea pe actualul deal dela Mihai-Vodă, alta a lui Pană Vistierul, actuala Sf. Ecaterina, și alta ridicată de Alexandru II pe colina dela Radu-Vodă. De sigur că în jurul acestor biserici existau cartiere locuite, ele însă au fost considerate până târziu ca afară din oraș. Iar când spre sfârșitul acestui veac bisericile de care vorbim au fost transformate în mănăstiri, înconjurate cu ziduri de cetate, ele aveau menirea, de sigur, să constituie puncte de apărare împotriva invaziilor dela Dunăre. Dovadă, că în cursul campaniei lui Mihai Viteazul contra Turcilor (1595) ele au servit ca locuri de adăpost, iar mănăstirea Radu-Vodă a fost utilizată și de Turci ca fortificație și ca depozit de pulbere, din care cauză la retragerea lui Sinan Pașa a și fost distrusă prin explozie.

Dar cu acest prilej și orașul de pe țărmul stâng

a fost întărit de Turci, după ce Sinan Paşa a ocupat Bucureştii, cu fortificaţii de pământ şi de lemn, — băşti, părcane şi şanţuri, cum le spune cronicarul N. Costin — întărituri care probabil s'au făcut pe locul fostelor ziduri ale cetăţii.

Natural că ocuparea Bucureştilor de Turci, deşi de scurtă durată, a produs mari pagube, iar cu prilejul retragerii lor multe din clădiri vor fi suferit. De asemenea şi pe vremea urmaşului lui Mihai Viteazul, Radu Şerban, oraşul a fost prădat de oştirea lui Gavril Bathory, care în anul 1611 a făcut o invazie în Ţara Românească.

Spre a completa ştirile ce le avem asupra Bucureştilor la sfârşitul veacului al XVI-lea, menţionăm că organizaţia comunală era la fel cu a celorlalte oraşe dela noi. In fruntea ei se afla un sfat orăşenesc, compus din un judeţ şi 12 pârgari, cari aveau în grija lor nu numai întreagă administraţia oraşului, dar şi dreptul de a da acte de proprietate pentru locurile ce se cumpărau în raza oraşului.

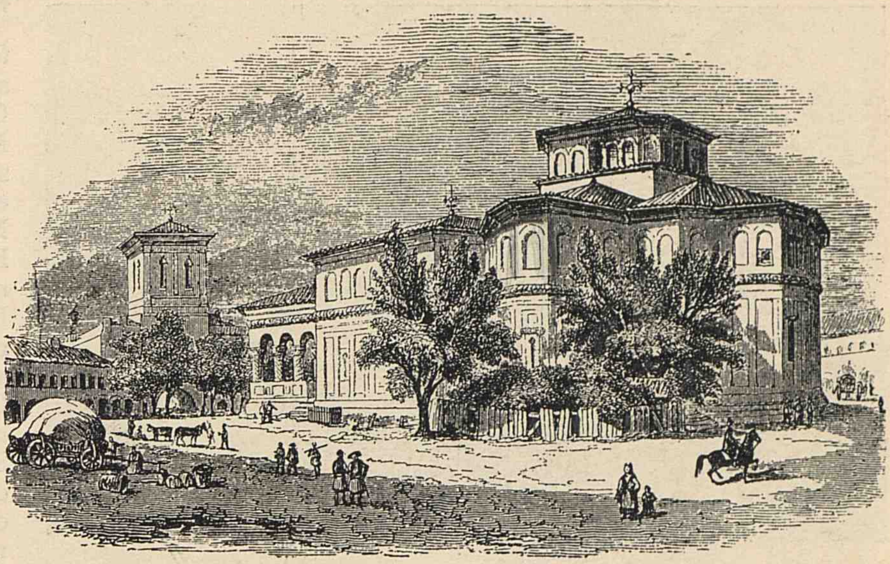
Sigiliul oraşului reprezenta pe vremea aceea pe Maica Domnului cu pruncul în braţe [1]).

Bucureştii capitala Ţării-Româneşti. Cum a devenit oraş mare. Epoca ce a urmat domniei lui Mihai Viteazul poate fi considerată ca începutul unei ere de mare desvoltare pentru oraşul nostru.

Este adevărat că importanţa militară a Bucureştilor a scăzut cu totul, dar din punct de vedere politic şi comercial au ajuns primul oraş din Ţara Românească şi unul din cele mai însemnate din sud-estul Europei.

Succesele lui Mihai Viteazul contra Turcilor au deşteptat nu numai atenţia şi entuziasmul Românilor, dar şi al popoarelor creştine supuse semilunei. Cu toţii încep de acuma o acţiune tot mai energică spre a se libera de sub stăpânirea turcească. Domnii Ţării Româneşti sunt consideraţi ca şefii naturali ai acestei mişcări, iar oraşul Bucureşti, care era situat în poziţia cea mai potrivită pentru conducerea acţiunii, devine locul de întâlnire al tuturor celor ce luptau pentru libertate.

In special din timpul domniei lui Matei Basarab, care şi-a luat sarcina de a face, împreună cu popoarele din Balcani, o mare răscoală contra Turcilor, susţinută şi de alte puteri creştine, Bucureştii ajung centrul revoluţionarilor balcanici.

Biserica Sf. Gheorghe-Nou şi hanul

Biserica Grecilor fostă a Gheormei Banul (Raffet 1837) Col. Olszewsky

De altă parte Domnii din veacul al XVII-lea având o cultură superioară câştigată în străinătate, au căutat să ridice Bucureştii la nivelul oraşelor mari din ţările civilizate. Este adevărat că mulţi dintre aceşti Domni au fost crescuţi în cultura grecească şi au provocat din această cauză o puternică reacţiune a boierilor de ţară, dar şi

[1]) Cf. actele publicate de Gion, *o. c.*, pag. 723 urm.

« frondele » acestea boierești izbucnind în București, au contribuit să ridice prestigiul orașului.

In sfârșit, în timpul acesta legăturile cu Constantinopolul devenind mai strânse decât oricând, din cauza desvoltării foarte mari a comerțului levantin, Bucureștii, cari erau în drumul dunărean al acestui comerț, câștigă o importanță deosebită și din acest punct de vedere.

Biserica Batiște (Col. Muzeului Municipal)

Toate aceste împrejurări contribue ca orașul nostru să progreseze în toate direcțiile și să ia aspectul de oraș mare.

Mai întâiu raza lui se întinde foarte mult în toate direcțiile. Spre apus el merge până la actualul Cișmigiu; pe malul acestui lac Matei Basarab a ridicat mănăstirea Sărindar, a cărei biserică era așezată în fața actualului Cerc Militar (Calea Victoriei colț cu B-dul Elisabeta). Spre nord limita trecea de actualul bulevard Regele Carol I, unde se afla mănăstirea Sf. Sava (în fața Universității) și ajungea până în cartierul Batiște, numit după cunoscutul boier grec al lui Radu Mihnea. Spre răsărit se întindea în direcția cartierelor Lucaci și Văcărești; chiar din acest timp avem numirea de « Calea Văcărești » pentru drumul ce mergea spre dealul unde mai târziu s'a construit mănăstirea cu acest nume. Iar spre apus trecea până spre Gorgani, unde s'a ridicat de Șerban Cantacuzino biserica Sf. Ilie Gorgani.

Hanul Manuc (interiorul curții) Col. Olszewski

Pe țărmul drept al Dâmboviței orașul s'a întins pe actuala cale Șerban-Vodă, pe unde încă de mult trecea grădina domnească; de asemenea în direcția bisericii Sf. Apostoli, ridicată de zid de Matei Basarab. De aici spre actualul deal al Mitropoliei și spre vechea mănăstire Sf. Ecaterina erau locuri puțin populate și acoperite mai mult cu grădini și cu vii. In această regiune s'a dat în 1631 lupta dintre Matei Basarab și Leon-Vodă, în amintirea căreia s'a zidit mai târziu biserica Slobozia de pe calea Șerban Vodă.

Această regiune însă a început să se populeze după ce la 1658 Constantin Șerban, urmașul lui Matei Basarab, a ridicat pe colina centrală, dintre Radu-Vodă și Mahai-Vodă, mănăstirea Sf. Constantin și Elena, devenită mai târziu mitropolia și astăzi patriarhia țării. Dela acest Domn, Constantin Șerban, a primit numele lacul din apropiere: heleșteul lui Șerban-Vodă, și tot dela el drumul ce mergea spre Giurgiu s'a numit mai târziu calea Șerban-Vodă.

Infățișarea orașului în timpul urmașilor lui Mihai Viteazul, în domnia lui Matei Basarab și a lui Constantin Șerban, epocă în care Bucureștii ajung un oraș mare, ne-o descriu câțiva călători străini veniți parte din Apus, parte de peste Dunăre.

In relațiile lor acești scriitori nu se mărginesc să ne comunice numai impresia generală ce le-a făcut vizitarea orașului, ci ne dau și unele detalii despre viața și obiceiurile de aici. Ei mai povestesc și modul cum au foat primiți de Domn sau de boieri, informându-ne astfel în mod indirect despre aspectul și ceremonialul Curții Domnești.

De aceea reproducând paginile consacrate șederii lor în București, nu ne vom opri numai la pasagiile în care fac descrierea orașului, ci vom adăuga și pe acelea care vorbesc despre viața, ceremoniile și obiceiurile dela Curtea Domnească sau din alte medii bucureștene.

In anul 1630, pe vremea lui Leon Tomșa, orașul nostru a fost vizitat de ambasadorul suedez, Paul Strassburgh. Acesta numește Bucureștii « metropolă » — *ad metropolim Bucarestim* — pe câtă vreme despre Târgoviște spune că fusese *odată* reședință domnească: *olim palatinum sedes*.

Bucureștii i se par un oraș întins și foarte mare, cu străzi și piețe bogate. « Ajungând în fața acestui mare și foarte întins oraș — spune el — ne-au întâmpinat vreo sută de boieri înarmați, cari veniau spre noi în fuga mare, ca și cum ar fi voit să ne atace, și descălecând ne-au salutat în numele lui Leon-Vodă, apoi ne-au însoțit până la gazda noastră.

« In aceeaș seară principele a trimis pe prefectul palatului și ne-a învitat pentru a doua zi la masă. La ora fixată veniră boierii și trăsurile domnești și plecarăm îndată la palat. Eram însoțiți de vreo 200 de ostași din garda domnească, înarmați și îmbrăcați mai bine decât cei din Transilvania.

Biserica Sf. Gheorghe Nou și hanul (1837) vedere din față Col. Olszewski

« Toate străzile și piețele orașului erau pline de mărfuri scumpe, pe care negustorii italieni, greci, armeni și turci le expuseseră spre vânzare. Mulțimea și numărul poporului adunat erau atât de mare, de părea că toți Valahii se strânseseră acolo.

« La curte de asemenea erau foarte mulți boieri;

Curte de mănăstire bucureșteană (sec. XIX) Col. Stahl

ceremoniile foarte lungi și un mare lux în îmbrăcămintea oamenilor și a cailor.

« Palatul însă era ruinat din pricina vechimii și a deselor schimbări de Domni.

« Principele cu capul acoperit mă aștepta în ușa sălii de primire, plecându-se înaintea mea, după

datina turcească, și ținând mâinile pe piept. Două jețuri erau așezate într'un loc mai înalt, din care îmi oferi pe cel din stânga, care la barbari este cel mai de cinste, dar eu nu am primit. Alăturea de principe ședeau câțiva fruntași turci, cari după cum mi s'a părut, erau judecători.

« La dreapta stăteau demnitarii țării și ai curții, îmbrăcați în haine cu blănuri scumpe, ca în zile de sărbătoare obștească ».

După ce ambasadorul a prezentat Domnului scrisoarea regelui Suediei și s'au ținut cuvântările

Casă veche de mahala Col. Muzeului Municipal

de rigoare, s'au așezat la masă în sunetul trâmbițelor și fluerelor (?).

« La masă eu și cu însoțitorii mei am fost așezați la dreapta; principele și cu Valahii săi la stânga. Inaintea principelui erau cupe și farfurii de argint, la cei dela mijlocul mesei blide de lut frumoase și smălțuite, la cei din coada mesei de lemn. Bucatele nu se ridicară de pe masă în tot decursul prânzului, ci se puseră unele peste altele până ce se făcu pe încetul o grămadă mare. Vinurile erau bune și alese și după ce le beau, mesenii vorbeau împreună mai liber și mai apropiat... » [1]).

[1]) Strassburghi P., *Relatio*, în Cipariu « Arhiv » I pag. 11; Gion *o. c.* pag. 103.

O notă deosebită cu privire la înfățișarea Bucureștilor câțiva ani în urmă, la 1636, în primii ani de domnie a lui Matei Basarab, ne dă scriitorul anonim polon, care a întovărășit solia lui Gheorghe Krasinski la Constantinopol [1]).

« Acest oraș București, spune el, este scaunul Domnilor Țării Românești, peste care domnește acum Matei Basarab, un bărbat în vârstă, favorabil creștinătății și regatului polon și, deși țara lui e supusă Turcilor, le este mare dușman.

« Așezarea orașului este foarte frumoasă și veselă, pe o câmpie neîntreruptă pe care am străbătut-o încă dela ieșirea din Moldova.

« Lângă oraș este o movilă mare ridicată deasupra oamenilor ce pieriră într'o luptă acum cinci ani, învinși fiind de acest Domn. Mai este și o a doua movilă în cealaltă parte a orașului, între râuri, de asemenea un semn al unei izbânde a aceluiaș, acum un an [2]).

[1]) Publicată în traducere românească la P. P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, pag. 30 urm.

[2]) D-l Panaitescu zice că prima movilă s'a ridicat în urma luptei dela Plumbuita cu Leon Tomșa (1631); a doua în urma victoriei dela Dudești contra lui Radu, fiul lui Alexandru Iliaș (1633).

« Orașul este mai frumos clădit decât Iașii, deși este mai mic. Aproape toate casele au acoperișul de șindrilă. Intărituri nu sunt de loc, afară de mănăstirile întărite, anume Sf. Mihai și cea pomenită mai sus (Radu-Vodă) [1]). Orașul e împodobit și cu frumoase biserici de zid. Cea mai frumoasă și cea mai de frunte însă este mănăstirea unde fusese așezat solul. Se află pe o insulă înaltă într'un loc frumos, înconjurat de apele râului Dâmbovița, care străbate orașul. Biserica din această mănăstire e foarte frumoasă ca arhitectură și zugrăveală și o alta mai frumoasă, sau măcar asemănătoare, n'am văzut. Intr'o capelă lângă biserică este îngropat, împreună cu soția sa, Radul voevodul muntenesc, fundatorul mănăstirii și bisericii. Castelul în care locuiește Domnul este într'o vale între râuri, pe dinafară nu e urât, dar nu are nimic deosebit ».

Ca să ne dăm seamă de pompa cu care se primiau soliile străine pe timpul lui Matei Basarab, vom mai reproduce din acest călător primirea ce s'a făcut la intrarea în București și cea dela curtea domnească:

«. . . ne ieși înainte pe râul Colentina toată curtea Domnului cu hatmanul în frunte. Erau toți frumos îmbrăcați, călări pe cai turcești și deosebit de ei cinci steaguri de osteni. Aici a urat bun sosit solului, în numele Domnului, nepotul de soră al

Turnul și spitalul Colței (după Gion, Ist. Buc.)

acestuia, a cărui funcție este să poarte buzduganul și spada domnească în public. . . [1]). După aceste

[1]) Solia a fost găzduită la mănăstirea Radu-Vodă încă în seara sosirii în București.

[1]) Preda Brâncoveanu, mare spătar; mama lui era vară nu soră cu Matei Voevod. (Nota d-lui Panaitescu).

Casă veche de mahala Col. Muzeului Municipal

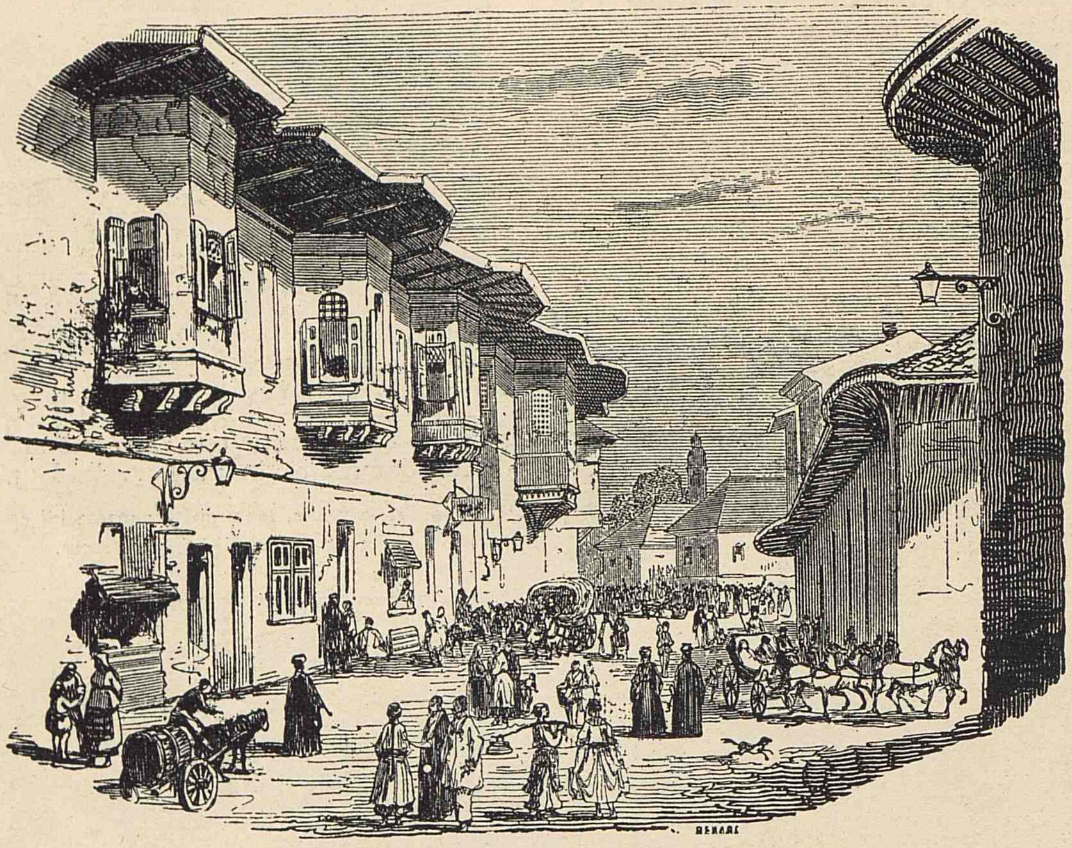
urări ne-au condus în București în următoarea ordine: în frunte mergeau câțiva oameni, doi câte doi; la dreapta erau două steaguri de oșteni, la stânga trei. Lângă sol mergeau pe jos patru guarzi îmbrăcați ca nemții și purtând muschete; cu solul mergea toată curtea domnească și în urmă câteva zeci de slujitori călări ».

Când s'a dus solul în audiență la palat « l-au condus în aceeaș caretă și cu suită ca în seara precedentă, iar noi mergeam pe de lături călări câte doi, după obiceiul local.

« La scară l-au primit pe sol mareșalii, cari ne-au condus prin mai multe odăi pline de boieri, slujbași mai mici și alți oameni. In ultima odaie erau dregătorii mai mari și mai de frunte, oameni politicoși și de o vârstă venerabilă. Domnul stătea sub un baldachin, îmbrăcat în haine de ferezie albă și violetă, căptușite cu blană de zibelină. Văzând pe sol care intra în cameră, a înaintat dela tronul lui spre dânsul și l-a primit cu dragoste. După aceea așezându-se fiecare la locul ce i se cuvenia, solul a transmis Domnului din partea regelui complimente și urări. Li s'a poruncit apoi tuturor boierilor de sfat și dregătorilor să treacă în altă cameră, iar noi am trecut în camera în care dormia Domnul. Acolo stăturăm mai bine de o oră tratând chestiunile ce-l priveau pe el și republica noastră... Acolo, înainte de despărțire, Domnul a pus pe umerii solului, în semn de prietenie, un caftan de catifea roșie.

« In timpul prânzului au venit la sol, după obiceiul acelei țări, toboșari, cântăreți din caval, măscărici, precum și alți muzicanți și scamatori; solul i-a mulțumit pe fiecare după cum se cuvine ».

In 1640 un alt sol polon, W. Miastkowski, a trecut prin București; în aceelaș an orașul nostru a fost vizitat și de episcopul catolic Petru Bakšici, care venia din Bulgaria. Ni s'au păstrat relațiile amândurora despre modul cum au fost primiți și despre cele ce au văzut în oraș.

Stradă din București după Doussault (case în stil oriental)

Miastkowski a sosit la sfârșitul lui Martie pe frig și zăpadă. Matei Basarab lipsia din București, fiind dus la Târgoviște, de aceea primirea a fost mai puțin pompoasă și făcută numai de boieri. Iată cum relatează secretarul său [1]):

« 24 Martie. Am sosit în București. Au ieșit în întâmpinarea solului zece boieri fruntași și șapte steaguri de oșteni călări. Dimineața s'au făcut trei liturghii la sol la gazdă și un franciscan a ținut o predică în latinește. După terminarea serviciului divin luarăm masa, la care solul a avut ca oaspeți patru boieri ai Domnului: căpitanul, logofătul,

[1]) Cf. P. P. Panaitescu, *ibidem*, pag. 51.

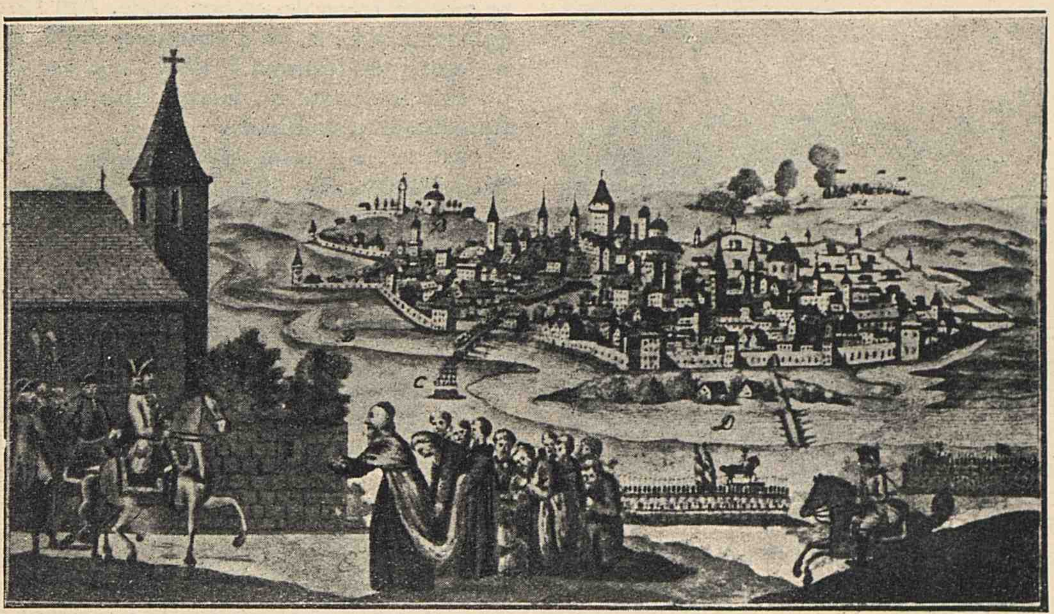
cumnat al Domnului [1]), clucerul [2]) și părintele Starzjinski, pisar al Domnului.

« La plecarea din București au condus pe sol câteva sute de oameni călări și pedeștri. Inainte de plecare, solul cu nepotul său Ciswiecki, și câțiva membri ai soliei au fost la banchet la cumnatul Domnului, logofătul. Când Ciswiecki era să plece dela banchet, a venit să-l ia un rădvan cu șase cai, dar logofătul s'a supărat foarte tare spunând: dacă am poftit pe cineva la mine, voi găsi eu cu ce să-l trimit înapoi. Deci rădvanul a plecat și el a poruncit să se aducă atâția cai, câți eram. Astfel am pornit cu toții și câțiva din oamenii noștri mergeau pe jos. In fața cailor mergeau 50 de oameni cu muschete, cari începură să tragă focuri, de când invitații au încălecat la curtea logofătului și până la casa lui Ciswiecki, ceea ce era un lucru de mirat la Munteni, căci de obiceiu nu trag focuri în vânt, numai Polonii noștri s'au bucurat de un asemenea triumf ».

In sfârșit episcopul catolic P. Baksici, care a vizitat Bucureștii toamna ne înfățișează orașul și curtea domnească astfel :

« Fără ziduri, așezat într'o câmpie foarte bogată în grâne și plină de vite de tot soiul, de vii și de fructe în mare cantitate; abundă în pește, fiind Dunărea aproape la vreo 30 de mile și unele lacuri și mai aproape. Orașul are pe toate piețele și străzile poduri de lemn, deoarece fiind în câmpie, pe vreme de ploaie se face mult noroiu, și caii, căruțele și oamenii umblă pe străzi și piețe pe poduri.

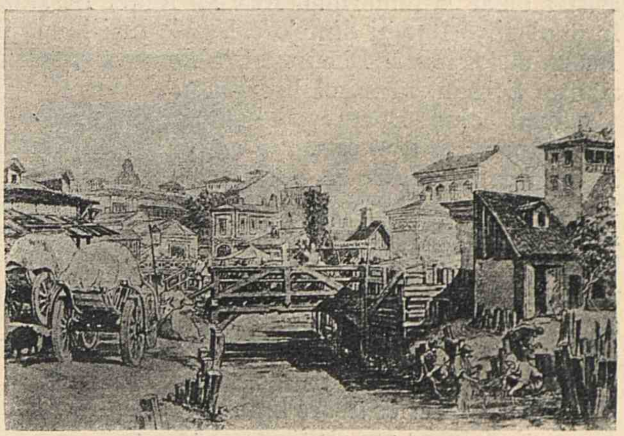
« Palatul principelui este așezat pe țărmul râului; chiar pe râu este o parte a numitului palat și trebue să treci prin palat când intri în grădină, care este de cealaltă parte a râului. Palatul nu e de loc frumos, ci aproape dărăpănat și unde înainte erau zidurile de jur împrejur, acum este închis cu lemne, și casele unde stă principele sunt în stare proastă.

Primirea prințului de Coburg în București (1789) Col. Academiei Române
B) Curtea Domnească (nouă); *C)* Trecerea podului peste Dâmbovița; *D)* Gârla

« Deasupra porții din curte se află un turn și stau mereu soldați de gardă; închisoarea afară din curte e făcută de lemn.

« Inainte principele stătea totdeauna în această localitate, dar acum s'a mutat la Târgoviște, totuși mai vine câte odată în acest loc, și a poruncit să plece de aici și toți soldații, cari locuiau în acest oraș, și s'au dus cu familiile lor și cu tot ce aveau la Târgoviște...

Târgul Cucului. Des. de Preziosi 1861.
Se vede o parte din pârâul Bucureștioara

[1]) Udriște Năsturel din Herești, logofăt al doilea. (Nota edit.).

[2]) Dragomir, mare clucer. (Nota edit.).

« Se spune că [în Bucureşti] sunt 12.000 de case de schismatici [ortodoxi], ceea ce face mai mult de 100.000 de suflete, au 100 de biserici şi multe mănăstiri...

« La intrarea în oraş venind dinspre Dunăre se vede o movilă şi deasupra ei o cruce de piatră albă, scrisă toată cu litere sârbeşti [cirilice], care

Hanul Şerban Vodă după focul din 1804

movilă a fost făcută din corpuri moarte când principele Matei a avut victorie asupra Moldovenilor cari veniră să-i ia stăpânirea, şi asupra Tătarilor, şi în amintirea acestei victorii a pus să se aşeze toate cadavrele la olaltă şi le-au acoperit cu pământ şi au pus crucea deasupra, pe care este scrisă istoria victoriei şi a morţilor îngropaţi acolo »[1]).

Ca o completare a descrierilor de mai sus, reproducem relaţia ceva mai târzie a diaconului Paul din Alep, care a însoţit pe patriarhul Macarie al Antiohiei, în lunga călătorie ce a făcut-o în răsăritul Europei şi în ţările noastre, unde au stat aproape doi ani [2]). In anul 1653—1654 după ce au vizitat Moldova au stat mult timp la Târgovişte, unde au asistat chiar la înmormântarea lui Matei Basarab; în anul 1856 întorşi dintr'o călătorie mai lungă în Rusia, au vizitat şi Bucureştii în domnia lui Constantin Şerban, urmaşul lui Matei.

« Acest oraş Bucureşti — spune diaconul — e foarte mare, se zice că acum câţiva ani cuprindea la 6000 de case. Are 40 de biserici şi mănăstiri şi faimosul râu Dâmboviţa curge prin mijlocul său. Pe urmă ne duserăm la Curte, care e o clădire mare, înconjurată cu întăriri de lemn. Mai înainte era foarte învechită, dar ultimul Domn, Matei-Vodă, a dărâmat-o şi a rezidit-o cu totul din nou. Această clădire este uimitor de elegantă, cu un aspect încântător şi mult mai frumoasă decât curtea din Târgovişte. Biserica sa are hramul Adormirii Maicii Domnului; în ea am săvârşit o aghiasmă.

« La urmă merserăm la marginea oraşului pe un deal înalt, ce domină cu vederea oraşul de jur împrejur. Acolo actualul Domn era ocupat cu clădirea unei mari mănăstiri, cu o biserică măreaţă şi strălucită, semănând pe dinlăuntru cu cea dela Curtea-de-Argeş, numai că aceasta este de cărămidă şi în tindă are 12 stâlpi, fiecare dintr'o bucată rotundă de piatră, ca să formeze numărul celor 12 apostoli. Pe deasupra are 4 mari turle şi afară o tindă largă. E acoperită cu plumb, de o greutate ce se zice că trece de 40.000 ocale. Am făcut în ea o aghiasmă şi P. S. Sa a stropit-o, după obiceiu, căci nu este încă terminată, deci rămăsese netârnosită. Ea este închinată lui Constantin, care e şi numele fundatorului, şi Elenei.

« De acolo trecurăm la o mănăstire cu numele Sf. Ecaterina..., apoi la o alta ce poartă numele Sf. Ioan Botezătorul [1]), la alta închinată celor doi apostoli, Petru şi Pavel, fundată de Matei-Voevod..., la o alta ce poartă numele celor 40 de mucenici, numită Sărindar...[2]); la urmă am ajuns la o mănăstire mică ce poartă numele Sf. Sava...[3]). Sâmbătă merserăm să slujim liturghia la mănăstirea Sf. Nicolae, clădită de răposatul Domn Mihai-Vodă, situată pe o înălţime la o parte a oraşului, întinsă şi măreaţă, cu trei cupole... Duminecă dimineaţa făcurăm aghiasmă la mănăstirea Sf. Gheorghe, Luni, cea din urmă zi a lui August, vizitarăm mănăstirea ce poartă numele Sf. Treimi, o clădire a celui din urmă Radu-Vodă, care domni în timpul său peste Moldova şi Ţara Românească. Această mănăstire e situată la o margine a oraşului,

Porţiune din Târgul Cucului (regiunea fostei Curţi Vechi)
Colecţia Stahl

pe un mal înalt, înconjurată de un râu şi de o apă stătătoare; în timpul creşterii apelor nu se poate ajunge la dânsa decât pe un pod de lemn. E o zidire frumoasă cu un aspect prea plăcut. Biserica

[1]) Cf. *Monumenta historiam Slavorum meridional. spectantia*, XVII, pag. 139 urm.

[2]) Dau traducerea din 1900 a d-nei Emilia Cioianu (măritată Grecu) cu mici modificări, pag. 206 urm.

[1]) Fostă pe locul actualei Case de Depuneri.

[2]) In faţa actualei Cerc Militar.

[3]) In faţa Universităţii.

e mare și spațioasă, foarte ușoară, mult ornamentată și acoperită peste tot cu picturi. In partea din spre miazăzi e locul mormintelor domnești, cu bolți de marmoră albă, împodobite cu văluri și stofe țesute cu fir și alcătuite în forma unor cupole care se reazemă pe patru stâlpi de bronz. Portretele răposaților sunt zugrăvite pe pereți...».

Din toate cele de mai sus rezultă în mod evident că Bucureștii au devenit în prima jumătate a veacului al XVII-lea un oraș mare, o adevărată metropolă, centrul nu numai al vieții politice, dar și al vieții economice și că întrecea, și ca întindere și în ce privește numărul și importanța clădirilor, pe oricare alt oraș din Țara Românească.

Este adevărat că menționații călători ne fac cunoscute numai clădirile mai importante și în special cele religioase, dar aceasta nu înseamnă că n'ar fi existat atâtea case boierești care să fi meritat a fi amintite. Ținând seamă de luxul dela Curtea Domnească, de strălucitele primiri ce se fac solilor străini, de bogatele costume boierești și de numărul mare al soldaților bine echipați, trebue să admitem, după cum de altfel dovedesc atâtea alte documente, că locuințele boierești corespundeau ca aspect și bună stare acestei situații.

Tot astfel cartierul negustoresc trebue să se fi populat și el foarte mult, întinzându-se spre actuala piață Sf. Gheorghe, unde în curând se va ridica și o biserică: Sf. Gheorghe-Nou; în jurul acestei piețe cum și spre strazile Carol I și Lipscani, pe

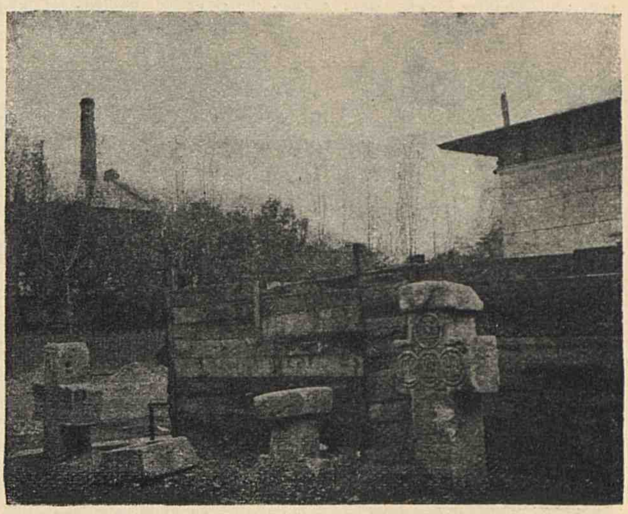

Oltean vânzător de miei tăiați Col. Stahl

lângă actuala biserică Sf. Dumitru și fosta biserică a Gheormei Banul, lângă actuala clădire a Băncii Crisovelloni.

Deși călătorii ne dau cifre foarte diferite despre numărul caselor din București — Bakšici, 12.000, Paul din Alep 6000 — se vede limpede că pe amândoi i-a impresionat mulțimea clădirilor.

Este adevărat că pe vremea vizitei lui Paul din Alep orașul nostru era după o mare răscoală a mercenarilor — *dorobanii* — ce se făcuse la 1655 contra lui Constantin Șerban, dar de sigur în această răscoală n'au putut fi dărâmate case boierești sau negustorești, ci cel mult s'au făcut jafuri

Cruci vechi de hotar pe Șoseaua Ștefan cel Mare
Colecția Stahl

și s'au ucis unii boieri, ca postelnicul Papa Brâncoveanu, tatăl viitorului Domn, despre a cărui moarte amintește crucea de piatră, pusă în locul alteia mai vechi de lemn, din fața dealului Patriarhiei, unde era intrarea curții acestui boier.

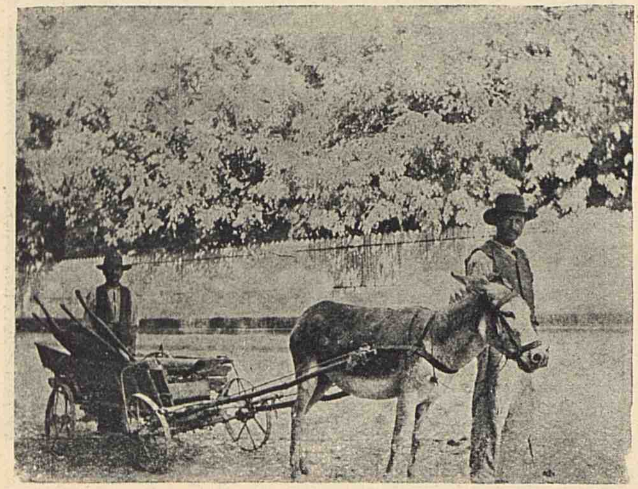
Nici ordinul nesocotit pe care l-a dat un an în urmă, la mazilirea sa, Constantin Șerban, de a se da foc orașului înainte de sosirea noului Domn, Mihnea-Vodă Radul, nu a avut rezultatul dorit. De asemenea nici răscoala din 1659 a acestuia din urmă contra Turcilor, ultima răscoală a unui Domn român împotriva semilunei, și intrarea oștirilor turcești și tătărești în oraș, nu au adus pagube ireparabile.

Astfel și după aceste evenimente Bucureștii își mențin situația lor de « metropolă ».

Strămutarea Capitalei. Deși Bucureștii erau încă din veacul al XV-lea scaun de domnie și cei mai mulți dintre Domni au stat aproape în permanență aici; deși în prima jumătate a veacului al XVII-lea este arătat — cum am văzut mai sus — ca metropola Țării Românești, totuși drept capitală efectivă era considerată Târgoviștea, unde atât Matei Basarab cât și urmașul său Constantin Șerban au stat de obiceiu. Dar odată cu urcarea pe tron a lui Mihnea-Vodă Radul (1658) Bucureștii devin iarăși reședința preferită, iar sub urmașii acestuia, cari sub influența Austriei sau a Poloniei trădează pe Turci, Târgoviștea decade din situația de capitală.

Intr'un document dela Constantin Brâncoveanu, din 24 Octomvrie 1697, se lămurește cum s'a petrecut strămutarea capitalei: « dela o vreme încoace

stricându-se orașul acesta al Târgoviștei și fiind domnia șezătoare tot la București » [1]). De altă parte cronicarul Radu Greceanu precizează că părăsirea Târgoviștei s'a făcut după răscoala lui Mihnea Vodă Radul (1659) când «împă ăția au poruncit lui Ghica Vodă, carele venise Domn în urma Mihnei, de au surpat casele și le-au sfă-

Vânzător de fiare vechi Colecția Stahl

râmat de tot, ca să nu mai fie scaun domnesc acolo» [2]). Iar o informație a învățatului englez Chisthull, care a vizitat țara în 1702 confirmă, cu oare care greșe i, a fel: « Orașul este reședința mitropolitului Valahiei și până acum vreo treizeci de ani a fost și reședință domnească. La acea epocă o răscoală împotriva Turcilor fiind pusă la cale de Domnitorul Ghica, și vecinătatea cu Transilvania contribuind a face locul mai suspectat, urmașii Domnitorului au fost nevoiți de aceștia să dărâme palatul și să se mute la București » [3]).

Coincidența între aceste trei informații din izvoare atât de diferite, dovedește că evenimentul s'a petrecut după mazilirea lui Mihnea Radul în urma trădării intereselor turcești din anul 1659. Deci îndată după suirea pe tronul Țării Românești a lui Gheorghe Ghica, și mai sigur din 1660, Bucureștii rămân definitiv capitala țării.

Deși acest eveniment n'a făcut decât să consfințească o stare de lucruri ce exista mai de mult, totuși Târgoviștea pierde orice importanță politică și economică din momentul în care nu mai adăpostește Curtea Domnească.

In noua situație Bucureștii au avut o mare epocă de prosperitate în domniile lui Șerban Cantacuzino (1678—1688) și a lui Constantin Brâncoveanu (1688—1714); domnii de pace îndelungată.

In acest timp se mai formează pe lângă centrul vechiu comercial dela Curtea Domnească, așa numitul *Târg din năuntru*, un alt centru spre răsărit în jurul bisericii Sf. Gheorghe-Nou, *Târgul cucului*, și un al treilea spre apus, având ca arteră principală *ulița mare*, azi strada Lipscanilor: *Târgul de sus*. In legătură cu acest din urmă centru Șerban Cantacuzino pune să se zidească *hanul Șerban-Vodă*, în imediată apropiere de biserica Gheormei Banul, numită pe acea vreme Biserica Grecilor, han ce cuprindea întreg locul unde e astăzi Banca Națională și casele din spatele ei.

Hanul acesta este prima clădire de acest fel în București: o clădire imensă cu două caturi în jurul unei curți pătrate, unde se adăposteau carele cu mărfuri și rădvanele călătorilor. In parter erau prăvălii boltite pentru păstrarea mărfurilor, iar la etaj camere pentru negustori și călători.

La oarecare depărtare de acest han, în spre nord, Șerban-Vodă clădește biserica, existentă și astăzi, a Doamnei lui Șerban-Vodă (aproape de colțul Căii Victoriei cu Bulevardul Regele Carol I).

Prin aceste clădiri strada care urca din Dâmbovița în sus prin fața bisericii Sf. Ioan cel Mare (actuala Casă de Depuneri) și mergea până la mănăstirea Sărindar, deci actuala Calea Victoriei, se înfrumusețează și începe să ia o desvoltare tot mai mare, cu tendința de a deveni o stradă principală, prin faptul că locurile, casele și prăvăliile

Casă veche de mahala Col. Stahl

de pe marginele ei erau proprietăți boierești sau mănăstirești.

Câțiva ani în urmă Brâncoveanu a ridicat un nou han, acesta în jurul bisericii Sf. Gheorghe Nou. Tot lui i se atribuie și clădirea hanului Constantin Vodă, pe locul fostei case a Bălăcenilor, actualul palat al Poștelor.

Ridicarea acestor hanuri a constituit un eveniment de cea mai mare importanță pentru viața

[1]) Cf. publicația « *Arhiva Brâncovenească* », (?) pag. 151.
[2]) *Cronica lui Radu Greceanu* în « Magazin istoric » II p. 240.
[3]) Chisthull, *Călătoria noastră în Turcia*, traducere publ. în « Buletinul Societății de Geografie », XLI (1922), pag. 201.

comercială a Capitalei, deoarece în primul rând ele indicau cele două direcții în care se desvolta târgul bucureștean, iar, de altă parte, dovedesc grija ce o purtau acești Domni pentru propășirea negoțului orașului.

De altfel hanurile nu erau numai simple hoteluri, ci după cum ne spune Del Chiaro, secretarul lui Brâncoveanu, niște clădiri mari cu ziduri puternice, cu colonade interioare de jur împrejur, cuprinzând pe lângă camere de locuit, numeroase prăvălii boltite, în care marfa era asigurată și contra incendiului și contra furtului. Păzitori speciali erau însărcinați cu închiderea porților în fiecare seară și cu supravegherea siguranței și liniștei negustorilor [1]).

In legătură cu desvoltarea târgului în direcțiile amintite, trebue să punem și avântul ce l-au luat din acest timp două artere de comunicație: Calea Brașovului, ce va purta mai târziu numele de Podul Mogoșoaei (actuala Calea Victoriei) și Ulița Târgului din Afară (actuala Calea Moșilor).

Prima pleca dela Dâmbovița și urcând dealul prin fața bisericii Sf. Ioan cel Mare (azi Casa de Depuneri) și casele Bălăcenilor (azi Palatul Poștelor), trecea pe la capătul Uliții Mari (str. Lipscani) și a Uliții Zlătarilor (str. Stavropoleos) și înainta aproape numai printre proprietăți cantacuzinești până la mănăstirea Sărindar.

Inainte de a ajunge aici, trecea pe lângă curtea lui Șerban Vodă (azi fosta legație a Rusiei) în fața căreia, pe partea dreaptă, era biserica Doamnei lui Șerban Vodă. Probabil Brâncoveanu a prelungit acest « pod » mult mai departe spre a face o legătură mai directă cu castelul ce și-a zidit la Mogoșoaia (actuala proprietate a prințului Bibescu).

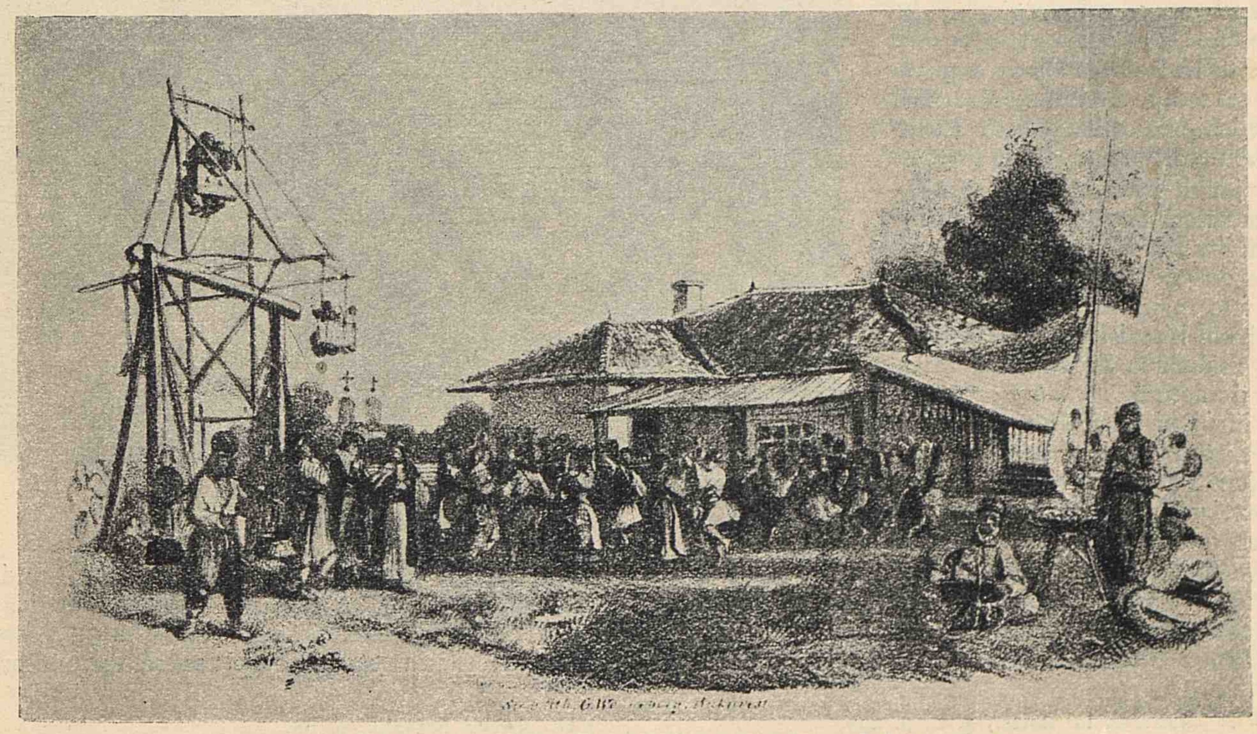
[1]) Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia* (ed. Iorga), p. 25.

Fântâna din str. Antim Colecția Stahl

A doua trecea pe lângă noua piață Sf. Gheorghe și înainta până la Biserica Sfinților și de aici se prelungia până la Târgul din afară, actualul Târg al Moșilor.

Natural că orașul s'a desvoltat în acest timp și în alte direcții și o sumă de cartiere noui au luat naștere, mai ales în jurul bisericilor mici clădite de boieri pe imensele terenuri ce posedau, cum și de negustorii din spre periferie.

Horă și « dulap » (scrânciob) în Dealul Spirei Col. Muzeului Municipal

De sigur că în primul rând a luat o mare desvoltare cartierul Sf. Gheorghe Nou în legătură cu piaţa şi apoi cu instituţiile întemeiate de spătarul Mihail Cantacuzino la mănăstirea Colţea din apropiere: spitalul şi şcoala de slavoneşte şi de românește. Tot la această mănăstire s'a ridicat deasupra porţii de intrare Turnul Colţei, atât de mult admirat de localnici şi de străini pentru forma şi înălţimea lui neobişnuite la noi, pentru ceasornicul său şi pentru cele două figuri de soldaţi în uniformă germană şi cu puşca pe umeri, zugrăvite, ca şi cum ar sta de sentinelă, de o parte şi de cealaltă deasupra porţii [1]). Ţinând seamă că un Sandu Colţea a fost colonel în armata lui Carol XII, regele Suediei, luând parte cu un regiment de Români la luptele ce le-a purtat acesta în Polonia [2]), se explică de ce tradiţia atribuie soldaţilor suedezi ridicarea acestui turn.

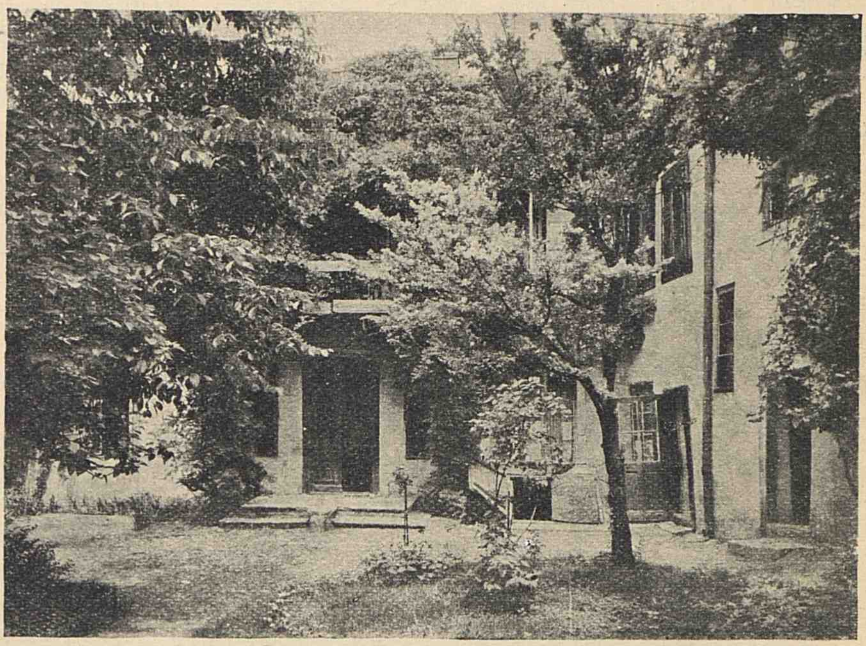
Casa Cantacuzino (astăzi Muzeul Municipal)

Alte cartiere noui s'au format în jurul bisericii Sf. Vineri, întemeiată de Aga Niţă; a bisericii Sf. Ilie-Gorgani de pe movila de pe stânga Dâmboviţei în faţa mănăstirii Mihai Vodă; în jurul bisericii Măgureanului, în mahalaua Scorţarului (mai jos de actuala stradă Carol I); în jurul bisericii Oţetari zidită de nişte negustori; în jurul bisericii Săpunarilor, al bisericii Brezoianului, al bisericii Tabacilor (mahalaua Olteni).

Pe ţărmul drept al Dâmboviţei oraşul de asemenea s'a întins mult în acest timp. Deşi Brâncoveanu spune în actele sale, că mănăstirea Mihai Vodă este « *lângă* oraşul Domniei mele Bucureştii *den sus* » [1]), totuşi încă din vremea lui Matei Basarab, găsim în apropierea acestei mănăstiri biserica Sf. Apostoli şi nu departe de ea curtea boierească a vestitului postelnic Constantin Cantacuzino, strămoşul acestei familii. Strada care ducea la această curte se chema *Podul Cilibiului*, după numele de « celebi » (nobil) ce i se dăduse postelnicului.

De aci până în spre actuala Calea Rahovei, atunci *Podul Calicilor*, erau proprietăţile Dudeştilor, cu casa lor celebră şi apoi pe lângă mănăstirea Sf. Ecaterina şi în faţa dealului Patriarhiei până în spre Calea Şerban Vodă, proprietăţile Brâncovenilor. Pe aceste din urmă Constantin Brâncoveanu a zidit două frumoase palate: unul unde se construeşte astăzi localul Senatului şi altul unde sunt acum construcţiile spitalului Brâncovenesc şi piaţa de legume. Se ştie de altfel că acest Domn a restaurat şi Curtea Domnească şi a pus să se aranjeze şi grădina ei după sistemul italian [2]).

Tot pe ţărmul drept al gârlei, dar mai departe spre culmea dealului Spirei, erau proprietăţile Merişanilor, Mileştilor şi Rudenilor. Pe un loc dăruit de aceştia a ridicat la sfârşitul domniei lui Brâncoveanu, mitropolitul Antim Ivireanu, strălucita biserică ce-i poartă numele. De asemenea tot în această direcţie s'au desvoltat cartierele din jurul bisericilor Slobozia şi Sf. Nicolae din Prund. In sfârşit, în timpul lui Şerban s'a ridicat pe dealul Cotrocenilor mănăstirea cu acest nume, care deveni mai târziu reşedinţa de vară a Domnilor.

Curtea unei case boiereşti (1865) din str. Mântuleasa Colecția Muzeului Municipal

[1]) Cf. descrierea lui Sulzer, *o. c.*, p. 293.

[2]) Caragea în Revista Istorică a. 1929, p. 55.

[1]) Cf. *Arhiva Brâncov.*, p. 78.

[2]) Del Chiaro, *o. c.*, p. 26.

In afară de spitalul Colțea și de școala de acolo, la care trebue să adăugăm școala mai veche dela mănăstirea Sf. Sava, Bucureștii au primit în domnia lui Șerban Cantacuzino prima tipografie, instalată la mitropolie de către mitropolitul Varlaam (1678), unde s'a tipărit și vestita Biblie a lui Șerban, primul monument de limbă literară românească (1688).

Formarea numeroaselor noui cartiere în acest timp dovedește marea atracție ce o constituia Bucureștii pentru populația dimprejur, ca și pentru străini. Se pare însă că nouii locuitori erau mai ales de origine rurală, imprimând astfel orașului caracterul său original, de oraș întins, cu case rari, înconjurate de multă verdeață și pitoresc, dar lipsit cu totul de calități urbanistice.

Acest caracter original ni-l înfățișează în primul rând Del Chiaro, fostul secretar al lui Brâncoveanu, care a stat în orașul nostru și sub urmașul acestuia, Ștefan Cantacuzino.

... « București, acum reședința obișnuită a principelui. Sunt situați într'un loc foarte jos și băltos și fără îndoială impracticabil în caz de noroaie mari, dacă străzile principale n'ar fi acoperite cu bârne de stejar dela o margine la alta, în formă de poduri. Casele principale din Valahia nu au împrejmuiri de ziduri, ci un gard de stâlpi de stejar, groși și rotunzi, înalți de 6—7 picioare și atât de bine prinși între ei, încât pot să dureze 30—40 de ani.

Casă boierească (actualul B-dul Domniței) Col. Muzeului Municipal

« Numai curtea domnească din București are împrejmuire de zid, terminată de principele Brâncoveanu câteva luni înainte de a fi mazilit. Curtea din Târgoviște își are împrejmuirea de pământ foarte veche. Stâlpii de stejar amintiți se numesc de Valahi: *bolovani* [1]).

[1]) De sigur această numire nu este exactă.

« Bucureștii au forma aproape rotundă, circuitul este de sigur foarte mare; cu toate acestea numărul locuitorilor nu corespunde mărimii locului, deoarece casele sunt aici rare și toate izolate, având

Puț cu roată în Dealul Spirei Col. Stahl

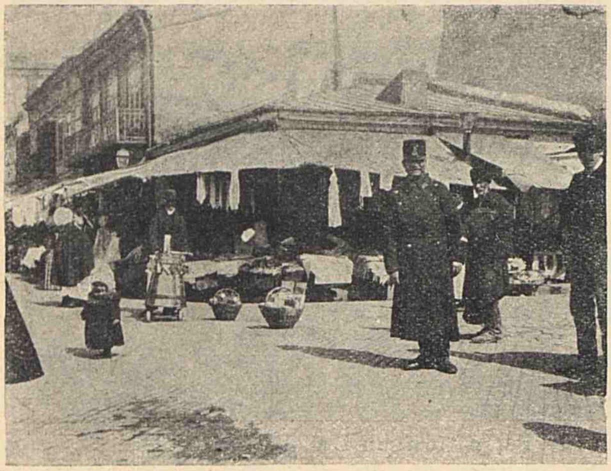
fiecare casă curtea ei, cu bucătărie și grajd și separat grădina cu diverși pomi fructiferi, ceea ce prezintă o înfățișare foarte veselă și plăcută. Aceasta nu înseamnă însă, ca uneori, chiar în zilele noastre, să nu fi trecut peste 50.000 de locuitori. Fântâni nu sunt și puținele puțuri au apa noroioasă și rea; această lipsă o compensează Dâmbovița (ale cărei două brațe udă Bucureștii) a cărei apă este foarte ușoară și sănătoasă...

« Din Dunăre se aduce în București o mare cantitate de pește, anume cegă și morun, de o mărime neobișnuită; se mai găsesc din abundență icre negre, care mâncate de boierii valahi proaspete și preparate cu untdelemn, piper și zamă de lămâie sunt considerate ca o mâncare foarte delicată... [1]).

« Dar să ne întoarcem la București și să aruncăm o privire asupra clădirilor mai însemnate, palatele și bisericile, deși în ce privește arhitectura nu există nimic rar. Palatul principelui (cu totul de piatră și cu scara principală de marmoră) este destul de mare. Sălile lui mari sunt boltite și prima dintre ele are în mijloc un rând de coloane, dar destul de scunde. Sala a doua servește pentru adunarea Divanului (adică pentru judecăți), unde se mai fac și banchetele în zilele solemne; altele sunt săli sau camere de audiență, de unde apoi

[1]) Del Chiaro, *o. c.*, p. 25.

intri în apartamentul principelui și de aci în odăile principesei, care în realitate se reduceau numai la două și o cămăruță, până când principele Ștefan Cantacuzino [urmașul lui Brâncoveanu] puse să se zidească în timp de câteva luni un frumos și mic

Piața din str. Bazaca (lângă fosta Curte Veche)

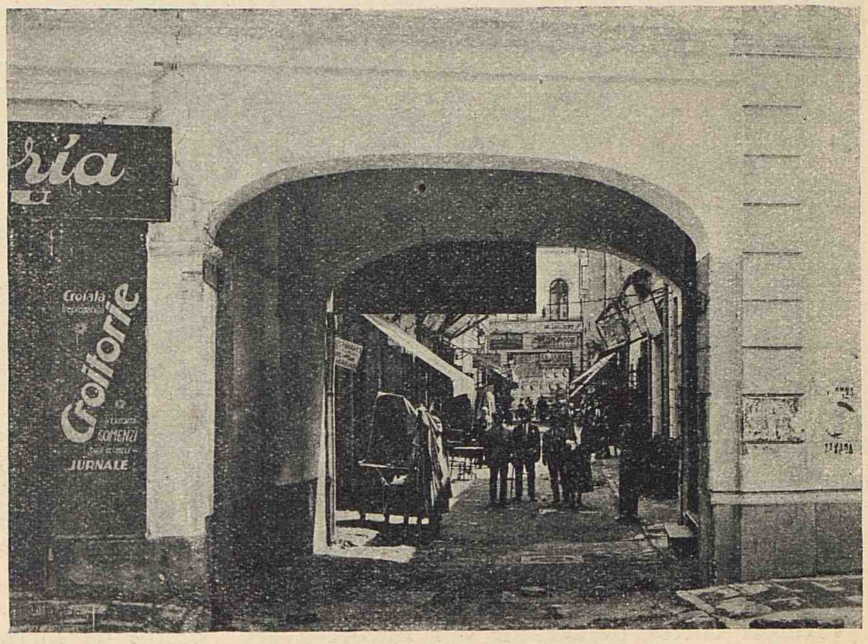
palat cu opt odăi, ocupând pentru acest edificiu un colț din grădină. Această grădină, la drept vorbind, e foarte frumoasă, de formă pătrată și desenată după bunul gust italian; în mijlocul ei principele Constantin Brâncoveanu a pus să se ridice un foișor frumos spre a lua masa acolo și a se odihni după masă, în timpul verii, la parfumul feluritelor flori plantate de jur împrejur.

« Toate clădirile din Valahia au acoperișurile de lemn, nefiind în uz țiglele. Printre bisericile care sunt în București trei sunt pe vârful câte unui deal și anume biserica mănăstirii dela Mitropolie, cea dela Radu Vodă și cea dela Mihai Vodă. Două hanuri frumoase și mari sunt demne de a fi văzute în București. Hanul este o împrejmuire de ziduri puternice și înalte, făcută după modelul unei mănăstiri mari de a călugărilor dela noi [din Italia], unde de jur împrejur, pe portice, sunt prăvălii boltite, spre mai mare siguranță contra pericolului de incendiu și aceste prăvălii sunt ținute de negustori creștini sau turci, plătind o sumă pe lună drept chirie; pentru aceea sunt aci păzitori cari mai trebue să aibă grijă de a închide în fiecare seară porțile și să vegheze la siguranța și liniștea negustorilor. Primul han poartă numele lui Șerban Vodă, întemeietorul său, care i-a destinat veniturile mănăstirii Cotroceni, zidită de el la o milă și jumătate departe de București; și al doilea han, zidit de numitul principe Brâncoveanu, se chiamă hanul Sf. Gheorghe, căci în mijlocul lui este o foarte frumoasă biserică în cinstea acestui sfânt mucenic, și venitul lui anual aparține patriarhului din Ierusalim » [1]).

O altă relație interesantă ne dă învățatul englez Edmund Chisthull, care a însoțit în 1702 pe ambasadorul englez Paget.

« Bucureștii — spune el — sunt un oraș mare, cu o înfățișare originală. Marginile orașului au un aspect foarte sărăcăcios, cu casele săpate în pământ ca pivnițele noastre și acoperite cu paie sau cu coji de copaci. Cele mai bune case sunt în preajma palatului Domnitorului și sunt frumos acoperite cu șindrilă. Sunt zidite din piatră tare și au grădini și curți foarte întinse îngrădite cu trunchiuri întregi de stejar așezate cât se poate de aproape unul de altul. Străzile par a fi un pod nesfârșit de lung, fiind podite în întregime cu scânduri de stejar de o lungime de zece coți și de mai multe degete grosime. Acest fel de podeală este foarte costisitor, ea se poate vedea totuși pe toate ulițele orașului și pe o întindere de mai multe mile.

« Aspectul orașului este pitoresc, privit de departe, dat fiind casele boierești, palatul domnesc și marele număr de biserici și mănăstiri. Aceste

Prăvălii vechi Colecția Muzeului Municipal

din urmă sunt zidite după acelaș tip și au turle în care foarte des se găsesc clopote. Insemnez aceasta, deoarece aici pentru întâia oară am auzit

---

[1]) Del Chiaro, *o. c.*, p. 27.

sunetul clopotelor, de când am pus piciorul pe pământul Turciei » [1]).

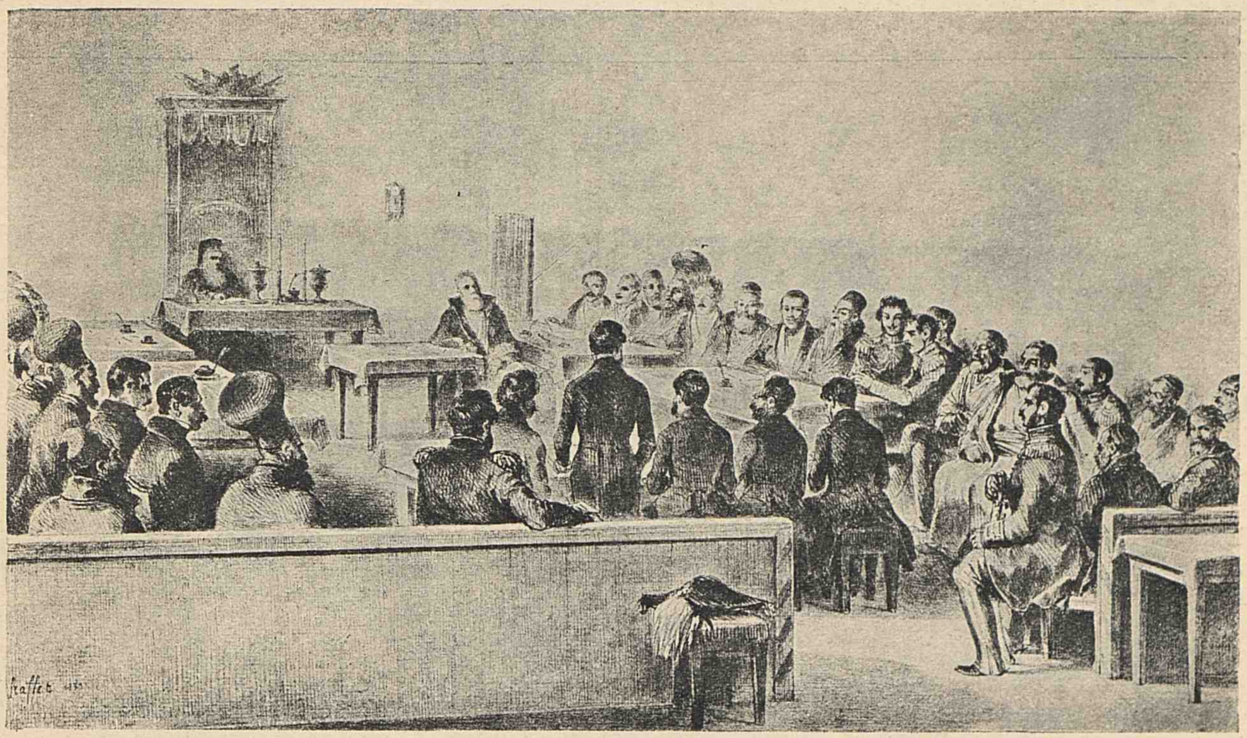
Oraş cosmopolit cu caracter oriental. După năpraznica moarte a lui Brâncoveanu şi a urmaşului său Ştefan Cantacuzino, cele două principate româneşti, Ţara Românească şi Moldova, încap sub stăpânirea Fanarioţilor. Impresia ce a făcut-o în Bucureşti instalarea primului Domn fanariot, Nicolae Mavrocordat (1716), a fost cât se poate de rea.

In orice caz prin faptul că Poarta nu i-a îngăduit să aibă putere armată, nici să facă politică

Dar afară de boieri vin şi mulţi străini, în special Greci şi Levantini, apoi Bulgari, Sârbi, Arnăuţi şi Evrei spanioli, iar din Ardeal trec tot mai mulţi Români, Saşi şi Unguri.

Fanarioţii fiind Greci preferă în toate afacerile pe Levantini şi pe Balcanici; au însă de regulă secretari Francezi.

Curtea străină a influenţat în primul rând asupra boierilor şi intelectualilor. Limba ce se vorbea acolo era cea grecească şi clasa superioară românească a trebuit să o înveţe. Moda şi eticheta dela Curte erau cele dela Constantinopol, boierii şi clasa cultă le-au adoptat. Portul, obiceiurile sunt

Adunarea Obştească (primul parlament) 1837 de Raffet Col. Muzeului Municipal

externă, prestigiul lui era foarte scăzut faţă de al Domnilor anteriori. De altfel aceasta s'a văzut chiar scurt timp după sosirea noului Domn în Bucureşti, când o trupă de Austriaci, cari erau în luptă cu Turcii, au putut pătrunde în Capitală şi lua prizonier pe Mavrocordat, care fu dus în Ardeal. In special clasa boierească a suferit din cauza desfiinţării armatei o transformare însemnată, deoarece şi-a pierdut caracterul ei militar şi a devenit o clasă de curteni, cari caută să fie cât mai aproape de Curtea Domnească.

Astfel, de acum înainte boierii mari şi mici îşi lasă moşiile şi se grămădesc tot mai mult în Capitală, unde-şi zidesc case şi iau parte la viaţa orăşenească.

de asemenea ca în capitala imperiului turcesc, ai noştri le imită. Boierii şi negustorii îşi lasă vechile lor costume şi adoptă anteriul, giubeaua, işlicul şi papucii. Jupânesele şi cucoanele introduc moda, stofele, podoabele dela Constantinlpol. Plimbările în trăsuri — carete, rădvane, caleşti — devin oarecum obligatorii pentru cei din clasa superioară — protipendada — iar viaţa trândavă, de intrigi şi de cancanuri, ia locul vechii vieţi ostăşeşti sau de ţară.

Prăvăliile negustorilor se încarcă tot mai mult cu mărfuri orientale, iar atelierele meşteşugarilor lucrează mai ales obiecte şi bijuterii după moda dela Constantinopol.

Viaţa oraşului devine tot mai zgomotoasă şi mai agitată. In pieţe comercianţii îşi laudă în gura mare mărfurile; pe străzi negustorii ambulanţi strigă cu glas tare numele produselor ce vând,

---

[1]) Chisthull, *Călătoria noastră în Turcia* în Bulet. Soc. Geogr. XLI (1922), p. 201.

spre a putea fi auziţi din gospodăriile izolate unele de altele. Chiar şi sacagiii, cari din cauza rarilor puţuri sunt nevoiţi să care apa de băut cu poloboacele din Dâmboviţa, atrag atenţia gospodinelor prin ţipete caracteristice. Pe lângă vânzătorii indigeni de produse alimentare, apar pe străzi negustorii străini de zaharicale, simigii, rahagii, bragagii, cu produsele lor orientale.

Astfel, pe la jumătatea veacului al XVIII-lea Bucureştii sunt cu totul transformaţi; dintr'un oraş românesc ei devin un oraş cosmopolit cu caracter oriental.

Insăşi arhitectura se schimbă şi clădirile ce se ridică în acest timp sunt cele mai multe în stil neisprăvită a Senatului); Grigore Ghica a ridicat mănăstirea Pantelimon la marginea de răsărit a oraşului, înzestrând-o cu un spital (1748); în sfârşit Scarlat Ghica a clădit biserica Sf. Spiridon Nou, pe Calea Şerban Vodă (1765), biserică ce a servit de atunci şi ca loc de înmormântare pentru membrii acestei familii.

Boierii mari au construit şi ei puţine clădiri de interes obştesc. Banul Iordache Creţulescu a făcut biserica şi hanul Creţulescu (1722) pe Podul Mogoşoaei; Bălaşa Brâncoveanu a ridicat biserica Doamna Bălaşa şi spitalul-azil de lângă ea (1755). Arhiereul Ioanichie a zidit drăgălaşa biserică Stavropoleos cu hanul ei (1722).

Petrecere militărească cu lăutari la 1837 în grădina Domnitorului Alex. Ghica (Raffet)

oriental, cu arcade şi ferestre în formă de treflă şi cu caracteristicile balcoane închise ce ies în afară de corpul casei.

Populaţia autohtonă se deprinde însă cu greu cu această transformare şi uneori izbucneşte în mici revoluţii de stradă. Când Domnul ia vreo măsură nedreaptă sau dă vreo poruncă vexatoare, lumea se strânge pe străzi, trage clopotele dela biserici, urcă dealul mitropoliei şi sileşte pe mitropolit şi pe boierii ce-i găseşte acolo, să meargă în fruntea lor la Vodă şi să ceară dreptate. Au rămas celebre mai ales răzvrătirile de acest fel din domnia lui Matei Ghica (1753) şi a lui Ştefan Racoviţă (1764).

Fanarioţii au clădit puţin. Nicolae Mavrocordat a completat seria de mănăstiri-cetăţi dela marginea oraşului prin zidirea mănăstirii Văcăreşti, care reprezintă în mare parte stilul nou arhitectonic (1724). Fiul său Constantin a făcut mănăstirea Sf. Spiridon Vechiu (1747), aproape de unul din palatele brâncoveneşti (lângă actuala clădire

In schimb negustorii, boierii mai mici şi locuitorii mărginaşi au ridicat numeroase bisericuţe, mai ales de lemn, în jurul cărora s'au format apoi cartiere, mahalale noui. Multe din aceste biserici poartă numele unor preoţi cari au stăruit mai ales pentru zidirea lor: Popa Dârvaşi (Bis. Albă), Popa Radu, Popa Soare, Popa Fierea (Sfinţilor), Popa Costea, Popa Petre, etc. Altele nume de negustori: Precupeţii-Vechi, etc. Printre cele mai mărginaşe avem biserica Sf. Ştefan, Silivestru, Vergului, Delea veche, Foişor, Sf. Elefterie, Oborul-Vechiu, Bărbătescu nou, Dobroteasa, care însă au rămas multă vreme izolate, fără să poată avea legături mai strânse cu oraşul.

De altfel, puţine dintre bisericile din Bucureşti îşi îndeplineau pe vremea aceea misiunea morală şi culturală inerentă instituţiei lui Cristos. Mănăstirile şi bisericile mai mari şi mai bogate fuseseră încă de mult închinate de către Domni şi boieri unor «locuri sfinte» din imperiul turcesc, cu

nobila intenţie ca din veniturile lor să se susţină lupta creştinismului contra propagandei musulmane tot mai ameninţătoare Dar călugării greci, cari prin abuz s'au stabilit în aceste mânăstiri închinate, au transformat înaltele şi pioasele intenţii ale donatorilor în speculă murdară şi desfrâu, de care s'au scârbit la urmă şi cei mai indulgenţi bucureşteni şi au început cu toţii o luptă aprigă şi necruţătoare în contra clerului grec, pângăritorul pietăţii româneşti şi al moralei creştine. Numai câteva dintre aceste mânăstiri închinate întreţineau şcoli sau spitale. Dintre şcoli merită să fie amintite cea dela Sf. Gheorghe Vechiu, unde se pregăteau viitorii scriitori în cancelarii, condicari şi traducători de acte slavoneşti în româneşte; cea de muzică bisericească — de psaltichie sau muzichie — dela biserica episcopiei Râmnicului (actualul Ateneul Român) şi şcoala superioară dela mânăstirea Sf. Sava, unde toate obiectele se predau în greceşte de către « dascăli » străini.

Bisericile mai mici din oraş şi dela periferie, conduse în cea mai mare parte de preoţi cu totul inculţi, nu făceau decât să întreţină şi să întărească în popor credinţele şi practicele superstiţioase, iar din punct de vedere urbanistic aceste construcţii lipsite de orice gust artistic şi răsfirate fără de niciun sistem în diferite părţi ale oraşului, i-au sporit şi mai mult înfăţişarea orientală, lăsând posterităţii greaua sarcină de a le alinia şi sistematiza.

Apogeul acestei orientalizări a Bucureştilor se constată în timpul lui Alexandru Ipsilante (1774—1782). Domnia de opt ani a acestuia s'a caracterizat de o parte printr'o intensificare a influenţei greco-levantine, de altă parte printr'o serie de construcţii din cele mai importante.

Palatul Sutzu Colecţia Muzeului Municipal

Şoseaua Kisselef iarna (1850) Col. Muzeului Municipal

In primul rând acest Domn şi-a ridicat un nou palat, căci cel vechiu se deteriorase cu totul. Cartierul în care şi l-a construit nu era de loc central, dimpotrivă izolat pe ţărmul drept al Dâmboviţei în imediata apropiere a mănăstirii Mihai Vodă, pe un deal acoperit de vii (actualul Arsenal). Inceputǎ în primăvară anului 1775 construcţia s'a terminat în toamna anului următor. Contimporanii o arată ca o clădire fără stil, « de forma unui orfelinat mediocru », construită de arhitecţi turci sau bulgari [1]).

Apoi spre a putea primi în condiţii bune pe oamenii influenţi dela Poartă, cari veniau ori treceau prin Bucureşti, el ridică în apropiere de vechea Curte Domnească, aşa numita « Casa Beilicului » la începutul Podului Şerban Vodă de pe ţărmul

[1]) Cf. Sulzer, o. c., I p. 291.

stâng al gârlei; de atunci porţiunea aceasta de stradă s'a numit *Podul Beilicului*.

Tot lui Ipsilante i se datoreşte înfiinţarea unui azil şi spital de copii, numit *Orfanotrofion* şi aşezat lângă biserica Sfinţilor.

El s'a mai interesat şi de lucrări edilitare, în special de fântâni, care erau o necesitate imperioasă pentru bucureşteni. Curtea domnească se aproviziona pe atunci cu apă de băut tocmai dela Mărcuţa, unde era un izvor de apă foarte bună.

Tot el înfiinţă şi Academia grecească de lângă palatul lui Brâncoveanu, unde tinerii boieri se perfecţionau în limba şi cultura greacă.

Natural că Domnul fanariot s'a ocupat şi de localurile de distracţie pentru ai lui şi pentru boieri. In acest scop a construit la Herăstrău pe malul lacului un frumos chioşc « după gustul turcesc », care a devenit un punct de atracţie pentru « protipendadă ». Doamnei însă îi plăcea mai mult poziţia din mica insulă de pe Dâmboviţa din apropierea bisericii Sf. Elefterie, acoperită de vii şi de pomi roditori, unde venia adeseori să-şi alunge urîtul, rămânând până noaptea târziu la lumina strălucitoare a lunei.

In privinţa localurilor de distracţii Alexandru Ipsilanti a fost însă întrecut de unul dintre urmaşii săi, Nicolae Mavrogheni. Acesta, după ce clădi la capul nordic al Podului Mogoşoaei, biserica Izvorul Tămăduirii, ridică în apropierea ei mai multe chioşcuri şi fântâni cu avuzuri, care devenіră de asemenea un punct de atracţie pentru boierimea bucureşteană. Se spune că extravagantul Domn venia adeseori aici într'o trăsură curioasă trasă de doi cerbi [1]). Cu toate acestea Mavrogheni, care poate fi considerat ca tipul fanariotului exaltat, a zidit pentru azilul de copii întemeiat de Ipsilante o frumoasă clădire lângă acest loc de distracţie (actualul spital Filantropia).

O imagine fidelă de cum se înfăţişau Bucureştii în acest timp ne dă austriacul Sulzer, care a petrecut mai mulţi ani în oraşul nostru.

Divanul ad-hoc al Ţării Româneşti în sala vechei Camere a deputaţilor din Bucureşti (Fr. Damé, Buk.)

« Bucureşti... capitala judeţului Ilfov şi a întregii Valahii, reşedinţa obişnuită a Domnului din timpul lui Constantin Brâncoveanu, şi a tuturor boierilor, cari au slujbe sau le caută, cum şi a ispravnicului acestui judeţ, căruia însă îi este destinată ca loc de reşedinţă Gherghiţa, dincolo de Ialomiţa,.. sunt aşezaţi la depărtare de 8 ore de Dunăre, în cea mai mare parte pe ţărmul nordic al Dâmboviţei, într'o regiune din cele mai fermecătoare... Are străzi foarte lungi acoperite în loc de pavaj de piatră cu scânduri groase de stejar, şi foarte multe case boiereşti de cărămidă, mari, dar rău întreţinute şi neorânduite, care nu sunt aşezate în rând sau aliniate, ci împrăştiate încoace şi încolo şi încunjurate de obiceiu cu grădini şi curţi care intră în stradă.

---

[1]) Pentru toate acestea Sulzer *o. c.*; Berindeiu în « Revista Română » 1861, p. 616 urm., Gion, *o. c. passim*.

« Dela un capăt la celălalt are în lungime aproape un ceas și jumătate de mers și de-a-curmezișul jumătate lungimea.

« Numeroasele biserici și capele, parte de lemn, parte de piatră sau cărămidă, vreo 60 la număr, dintre cari fiecare are trei, cinci sau nouă turnulețe, dau din depărtare acestei localități înfățișarea unui oraș din cele mai încântătoare, dar această

Intrarea bulevardului Mitropoliei (Colecția Stahl)

impresie dispare îndată, când la intrare privești șirul dublu de bordeie de lut în care locuesc negustorii și cârciumarii de-alungul străzilor principale dela un capăt la altul.

«Printre cele mai importante clădiri consider așa numitele hanuri pe care le-au zidit unii principi și, pentru pretinsa lor siguranță, dar foarte adeseori și spre paguba lor, le-au încunjurat cu ziduri înalte și le-au întărit; apoi numeroasele mănăstiri, dintre care cele mai multe sunt încunjurate și ele cu astfel de ziduri; dar cât privește bisericile și casele de locuit, care ca și la hanuri constau dintr'un șir de odăi mizerabile lipite cu lut și așezate la spatele unei incinte sau unei arcade boltite, nu au nici o valoare.

« Cele mai însemnate ca bogăție și arhitectură sunt Sf. Ioan, Sf. Gheorghe și Sărindarul, vestită pentru o icoană făcătoare de minuni, și pe celălalt țărm al Dâmboviței mănăstirea Văcărești, Radu Vodă și Cotroceni, apoi Mitropolia sau reședința și biserica arhiepiscopală; din poziția aceasta înaltă și deosebit de frumoasă se poate privi întreg orașul.

«Pe una din aceste înălțimi, care formează totodată țărmul sudic al Dâmboviței, printre vii încântătoare, ceva mai adânc, lângă mănăstirea Mihai Vodă, este așezat și noul palat sau Curte Domnească zidită de prințul actual, căci vechea Curte Domnească așezată dincoace de râu, aproape în mijlocul orașului, fiind parte căzută de vechime, parte dărăpănată în urma ultimului războiu rusoturc, Domnul actual Alexandru Ipsilante a fost găzduit la sosirea sa în anul 1774 într'o casă brâncovenească și a ales pentru o nouă locuință tocmai acest loc, care desigur merita o clădire mai frumoasă, decât aceste două aripi pe care le-au ridicat cu o cheltuială dublă, arhitecți turci sau bulgari, în forma unui orfelinat mediocru, după ce arhitecții și meșterii aduși din Brașov s'au înapoiat în patria lor fără nici un rezultat, deoarece aflaseră și în parte experimentaseră obiceiul acestor Greci din Valahia, de a amâna și pe străini și pe indigeni la calendele grecești, adică de a nu-i plăti niciodată ori de a-i gratifica cu închisoare sau bătaia la tălpi.

« Aici au și părinții franciscani din provincia bulgărească o mănăstire foarte săracă; și comunitatea luterană-evangelică, compusă din străini, mai ales din Ardeal, ca ceasornicari, argintari, farmaciști, etc. sub protecția rezidentului suedez din Constantinopol își are serviciul religios public și biserica proprie cu turn și clopote, după ce abia anul trecut au obținut, spre marea consternare a Valahilor zeloși, libertatea de cult din motive politice; de asemenea Evreii își au sinagoga lor. Numai Turcii, și cine poate ceti aceasta fără să se mire de toleranța și moderația lor ? — numai Turcii, stăpânii acestei țări, acești presupuși barbari au rămas atât de credincioși cuvântului dat și promisiunilor, încât mai bucuros își îndreptează în liniște rugăciunile lor către Dumnezeu, decât să atingă, prin zidirea unei singure geamii, libertatea religioasă exclusivă acordată acestor țări...

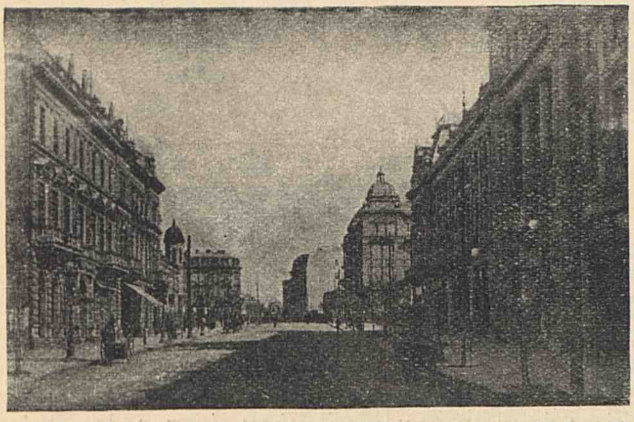
« Aici trebue să mai menționez, ca lucru rar, despre o altă clădire pe care Mihail Cantacuzino,

Vechiul local al Camerii Deputaților (Col. Stahl)

unchiul Domnitorului Ștefan, ucis de Turci, a destinat-o pentru școli publice și pentru bolnavi și a zidit-o în felul unui han sau al unei mănăstiri, și care se numește Colțea, adică colț, fiindcă această mănăstire, sau mai bine spital, este singura clădire din Valahia, care deasupra intrării sale sau deasupra porții celei mari dela zidul înconjurător, are construită o clopotniță foarte înaltă, în patru

colțuri, după sistemul german, și pe al cărei cat de jos, exact deasupra porții, se află zugrăviți de o parte și de alta, câte un soldat în uniformă germană, cum se purta la începutul acestui veac și încă în ultimul războiu austro-turc, și cu pușca pe umăr ca și cum ar sta de sentinelă...

Bd. Elisabeta (la stânga biserica Sărindar, acum dărâmată) Col. Muzeului Municipal

« Hanul Șerban Vodă, zidit de prințul Șerban Cantacuzino, care este cel mai renumit dintre toate cele șapte de aci, și în care s'a refugiat de formă ultimul prinț Ghica, când la începutul ultimului războiu ruso-turc Bucureștii au fost invadați de așa numiții volintiri ruși, cu știrea și învoirea lui, și a fost alungată din oraș o garnizoană turcească mult mai puternică.

« Mănăstirea Văcărești, al cărei ctitor este prințul Nicolae Mavrocordat, a devenit și mai renumită prin unele ciocniri ce au avut loc acolo între Turci și Ruși în ultimul războiu, decât este prin poziția ei încântătoare și prin clădirea destul de frumoasă. Ea e situată, ca și Cotrocenii, cari sunt o ctitorie a familiei Cantacuzino, la oarecare depărtare de oraș, și anume prima la marginea estică, ceastălaltă la marginea vestică; amândouă pe dealuri foarte frumoase înconjurate de vii.

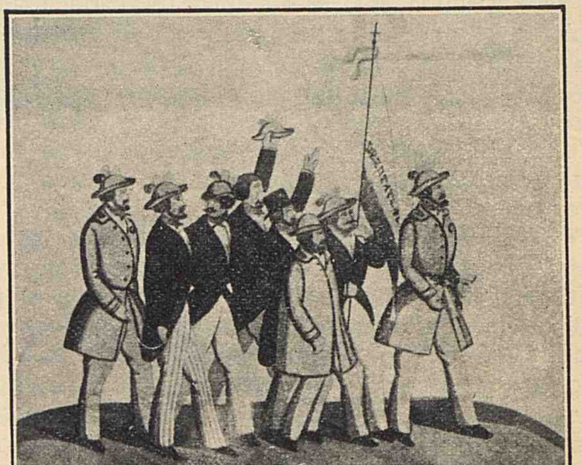
« Mihai Vodă, care poartă numele ctitorului său, este o mănăstire, pe care principii anteriori au întrebuințat-o de obiceiu ca reședință de vară. Ea are deasemenea o înălțime și un aspect foarte plăcut, însă acum este cu totul părăginită.

« Acelaș lucru se poate spune despre mănăstirea Radu Vodă...

« Drept cel mai frumos loc din București sau din apropiere, dar care nu e pe deal, trebue să menționez mica insulă Sf. Elefterie. Fără să descriu mai pe larg poziția ei fermecătoare la poalele scundei movile acoperită cu vii, ce se pierd în grădinile de pomi care ajung până la țărmul Dâmboviței, imaginația oricui va vedea acest loc în planul meu [1]) își va reprezenta cu mult mai viu poziția ei încântătoare, decât aș putea să o descriu eu. Un loc incomparabil pentru un oraș, unde domină luxul și plăcerea; un colț trist pentru acela care nu-și caută plăcerea numai în frumusețea naturii neartificiale, liniștite. Niciun restaurant, nicio sală de dans; o biserică, cu o locuință pentru un popă sărac, care trăește din cultura albinelor, aceasta este tot ce se poate vedea în această insulă. Abia o vizitează vreun Valah câte odată pe an, cu excepția actualei principese, pentru ale cărei sentimente fine, trebue să recunoaștem cu dreptate, că nu se găsește nicăiri mai mare distracție decât în astfel de locuri pe care din cauza plictiselii dela Curte le vizitează în fiecare zi și unde adeseori obișnuește să întârzie până la miezul nopții, mai ales când luminează luna strălucitoare » [1]).

Ca o complectare a acestui tablou interesant, vom aminti că întinderea nemăsurată a orașului prezinta foarte mari inconveniente, deoarece de o parte se creiau în interiorul lui un mare număr de locuri virane, *maidane*, care stricau cu totul estetica și erau focare de murdării, de altă parte se făcea imposibilă o bună gospodărie edilitară. De aceea Domnitorul C. Hangerli a trebuit să ia în anul 1798 măsuri — care de altfel au rămas nerealizate — de a se stabili periferia orașului și a se împiedica clădirea de case în afara zonei fixate. Cu acest prilej s'a făcut și o catagrafie a cartierelor — *mahalale* — și străzilor — *ulițe* — constatându-se că erau vreo 90 de mahalale, care au fost grupate în 5 *plăși*, precursoarele celor 5 *culori* de astăzi.

Pentru buna întreținere a străzilor, în special a celor principale, numite *poduri*, exista un serviciu de *podari*, oameni însărcinați cu curățirea jghiaburilor ce erau făcute la mijloc de-a-lungul străzilor, pentru ca astfel apele să se poată scurge în canalele ce se vărsau în Dâmbovița. De acest

Manifestație la 1848 Col. Acad. Rom.

[1]) Cartea lui Sulzer are anexat un mic plan, foarte imperfect, al Bucureștilor.

[1]) Sulzer, *o. c.*, I p. 289 urm.

serviciu ţinea şi îngrijirea fântânilor — *cişmelelor* — ce erau în diferite puncte ale oraşului. Amândouă serviciile erau conduse de « marele cişmegiu », care locuia de regulă în apropiere de lacul Cişmegiu, lângă care pe dealul din spatele actualului parc se afla « Şipotul fântânilor ». Cea mai mare parte din oraş se servia însă cu apă de băut direct din Dâmboviţa. Ea era adusă în foale sau butoaie de aşa numiţii *sacagii*, cari o vindeau orăşenilor. Locurile unde intrau sacagii în gârlă de luau apă se numiau « vadurile sacagiilor ».

Cât priveşte iluminatul străzilor a rămas, ca şi înainte, necunoscut. Nu era obiceiul ca publicul să circule noaptea pe străzi, iar cine era nevoit să umble îşi lumina drumul cu făclii aprinse — *masalale* — sau cu felinare.

Mult contribuiau la pitorescul oraşului morile ce erau instalate din distanţă în distanţă pe malul gârlii şi care aparţineau cele mai multe mânăstirilor. Dar Dâmboviţa nefiind canalizată se revărsa aproape în fiecare an, distrugând tot ce găsia în cale, acoperind cu nisip locurile de pe amândoi ţărmurii pe o distanţă mare şi dând naştere la nenumărate bălţi, mai mari şi mai mici, care dădeau un aspect urât cartierelor apropiate [1]).

De altfel, pe întreagă suprafaţa oraşului erau presărate numeroase bălţi şi lacuri, din care unele au dispărut treptat cu lucrările edilitare, altele însă au rămas până târziu în veacul al XIX-lea. Dintre lacuri amintim Cişmegiul, lacul Icoanei (astăzi parc) şi lacul Filaret (astăzi Parcul Carol).

Intre orient şi occident. Tocmai când influenţa greco-levantină devenise mai puternică şi se infiltrase mai adânc în viaţa Capitalei, încep să apară unele semne de descompunere.

La drept vorbind însuş idealul culturii greceşti: liberarea de sub stăpânirea turcească, a deşteptat în mintea Bucureştenilor dorinţa de a se libera şi ei de sub stăpânirea fanariotă, reprezentanta acestei culturi.

De altă parte, războaiele ruso-turceşti provocate de Caterina II şi însoţite de lungi ocupaţii militare ale Capitalei, au dat nu numai speranţe cetăţenilor că vor putea să se libereze cu ajutorul acestei mari puteri, dar i-au pus în contact direct cu ofiţerimea rusă, care avea o mentalitate mai apropiată de cea din Apus şi pătrunsă de idei moderne. Şi mai apropiată de ideile apusene era mentalitatea ofiţerilor austriaci, cari şi ei au avut prilejul să stea în Bucureşti după ocuparea oraşului de armata prinţului de Coburg (1789—1791).

In sfârşit, un număr de refugiaţi francezi, ca şi de Români ardeleni fugiţi din cauza persecuţiilor austro-ungureşti, s'au stabilit în acest timp în Bucureşti, unde şi-au găsit întrebuinţare şi unii şi ceilalţi mai ales ca profesori prin familiile boiereşti. Toţi erau pătrunşi de ideile noui de libertate şi egalitate; toţi cunoşteau aspiraţiile generoase din Apus şi se credeau datori să le propage printre cetăţenii Capitalei.

Activitatea lor era mult înlesnită de gazetele străine ce începură să fie trimise în Bucureşti şi

Casă veche de negustor (str. Sf. Vineri). Colecţia Stahl

care erau cetite cu lăcomie de boieri, intelectuali şi burghezi. Aceşti din urmă erau în contact cu mişcarea din Apus şi prin desele călătorii de afaceri ce le făceau în Europa.

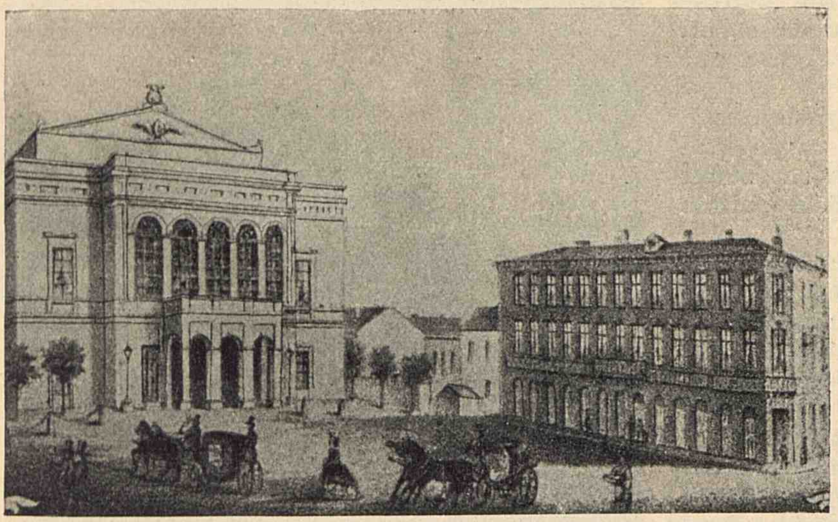
Natural că toate acestea au avut de urmare o transformare radicală în modul de a gândi al Bucureştenilor, din care cauză şi felul lor de viaţă a început să se modifice conform cu moda şi obiceiurile din Apus. Astfel se pregăteşte înlăturarea treptată a culturii şi obiceiurilor greco-levantine şi în acelaş timp a regimului fanariot.

De sigur că la aceasta a contribuit foarte mult şi stabilirea de consulate sau agenţii străine în Bucureşti. In urma păcii dela Cuciuc-Cainargi dintre Ruşi şi Turci, s'a întemeiat mai întâiu un consulat rusesc (1781), apoi unul austriac (1783), altul prusian (1786), francez (1795) şi englez (1801). Aceste consulate erau tot atâtea nuclee de viaţă europeană în Bucureştii orientalizaţi. Iar cum oraşul a câştigat în timpul războaelor ruso-turceşti un rol militar şi politic deosebit, prestigiul lui creşte şi din punct de vedere al politicii internaţionale. Ast-

[1]) Cf. pentru toate acestea mai ales « Marele Dicţionar Geografic » cuv. *Bucureşti.*

fel și consulii străini din București sunt considerați ca superiori în grad celor din Iași; unii din ei își au reședința în București și se duc numai din când în când la Iași; unele puteri numesc un consul la București și un vice-consul la Iași.

Era deci natural ca tot în București să se repercuteze cu mai multă intensitate mișcările revoluționare din Paris și orașul nostru să devie centrul întregii activități revoluționare din sud-estul Europii. Nu numai Grecii și ceilalți Balcanici, dar și revoluționarii poloni își găsesc adăpost liber și sigur în București, pregătind aici mișcările ce trebuiau să izbucnească în țările lor.

Teatrul Național și cafeneaua Fialkowski. Col. Acad. Rom.

Mai ales după ce în 1795 guvernul republican francez a numit consul în București pe un strașnic jacobin, Hortolan, proprietarul primului *Magazin Universel* de aici, consulatul Franței a devenit sprijinitorul tuturor « apelpisiților » și « carvunarilor » cum li se spunea la noi oamenilor cu idei revoluționare [1]). Consulatul francez era atunci în *Ulița Ișlicarilor*, care pentru acest motiv fu numită mai târziu *Ulița Franțuzească* (actuala stradă Carol).

Dar odată cu ideile noui au început să se introducă și obiceiuri noui, cum și moda pariziană, mai ales la femei, și astfel viața și convenientele sociale se schimbă și ele încetul cu încetul. Când la o petrecere dată de consulul francez Flury, boierii români merseră însoțiți de cucoanele lor — lucru neobișnuit până atunci — și când la serate cucoanele au apărut îmbrăcate în rochii ca la Paris și au jucat dansuri europenești, s'a dat primul semnal de transformare a societății în spirit apusean.

Ocupația rusească dintre 1806—1812 a detașat și mai mult pe Bucureșteni de stăpânirea turcească și de influența greco-levantină. La slujbele bisericești se pomenește acum țarul și familia imperială; la zilele mari ale membrilor familiei imperiale se fac *tedeum*-uri la cari asistă întreagă oficialitatea bucureșteană; biserica Curtea Veche devine *sobor* pentru serviciile religioase oficiale [1]), iar pe zidul mitropoliei se pune pajura rusească având pe piept acvila românească.

Ofițerimea rusă găzduită prin casele boierilor vine în contact mai strâns cu familiile acestora; mese, baluri, jocuri de cărți îi împrietenesc pe unii cu alții; se fac chiar căsătorii, care vor avea de urmare că mulți din acești ofițeri vor rămâne, după retragerea trupelor, stabiliți în capitala noastră.

Și în arhitectură încep a se face transformări. Casele noui se construesc în stil « europenesc », adoptat mai ales din Ardeal sau din Austria; cele vechi se repară în acest stil. Mobilierul se schimbă și el conform cu noua arhitectură, iar la mese se întrebuințează tot mai mult veselă și tacâmuri aduse din Apus.

De sigur că ocupațiile militare au adus și multe pagube și nenorociri, contribuind în parte la despopularea orașului, din cauza jafurilor și abuzurilor armatelor străine, cum și a bolilor molipsitoare.

De asemenea, o serie de incendii și cutremure au distrus clădiri importante, și uneori cartiere întregi.

Astfel în Decemvrie 1789 a ars cu totul vechiul palat domnesc, Curtea Veche, pe care armatele austriace, care ocupau atunci Bucureștii, o transformaseră în spital.

In 1802 un cutremur puternic prefăcu în ruină numeroase case și deterioră noua Curte Domnească. In 1804 un foc mare a distrus cartierul negustoresc al Capitalei dela Sf. Gheorghe până în Podul Mogoșoaei, prefăcând în cenușă mai multe hanuri, prăvălii și case de locuit, în total vreo 2000 de locuințe. Distrugerea unei porțiuni atât de întinsă a orașului a dat prilej Domnitorului Const. Ipsilante, ca la refacerea caselor să impună lărgirea și alinierea străzilor și să dea prin aceasta o înfățișare mult mai europenească acestor cartiere centrale.

Iar în 1812 noua Curte Domnească arde și ea cu totul, încât nu mai putu fi reconstituită. Ruinele ei s'au numit de atunci « Curtea arsă », iar Domnii vor trebui să locuiască de acum în case particulare, până când mai târziu casele lui C-tin Golescu de pe Podul Mogoșoaei vor deveni palat domnesc (actualul Palat Regal).

Merită să amintim că din timpul ocupației austriace (1789—1791) ne-a rămas cel dintâiu plan

[1]) Gion, o. c., pag. 613 urm.

[1]) Cf. *Arhivele Basarabiei,* IV (1932) pag. 245.

al Bucureştilor complet şi bine executat. El se datoreşte lui Ferdinand Ernst, fost ofiţer în armata de ocupaţie, şi a fost achiziţionat de curând pentru Muzeul Municipal [1]).

Mişcările revoluţionare din 1821 au avut şi ele urmări însemnate pentru Bucureşti. Intrarea lui Tudor cu pandurii săi a fost privită de către locuitori ca începutul realizării libertăţii naţionale şi când el a trecut la Mitropolie un mare număr de admiratori şi de curioşi se strânseseră pe dealul de acolo. Iar cetirea proclamaţiei sale pe la răspântii de către căpitanii lui s'a făcut în urale şi descărcări de pistoale. In schimb, eteriştii lui Alexandru Ipsilante au îngrozit lumea cu jafurile lor şi au provocat marea bejănie a boierilor mai însemnaţi şi a negustorilor mai bogaţi. Iar cei ce au rămas în oraş au putut privi cu spaimă pe aşa zişii « mavrofori » cari purtau insigne cu cap de mort şi cocarde şi steaguri cu tricolorul roşu-alb-negru [2]).

Bucureştii aveau pe vremea aceea — ne spune francezul Laurençon — 14—15.000 de case şi vreo 100.000 de locuitori. Pe lângă casele mai vechi, sunt şi multe noui, care sunt frumoase. Boierii foarte luxoşi, sunt leneşi şi iubitori de gâlceavă, dar ospitalieri şi risipitori. Le plac mult jocurile de cărţi, dar se duc şi la teatru, unde era o trupă germană. Cu prilejul mişcării lui Tudor, ei au cerut dreptul să-şi aleagă Domni naţionali şi să izgoniască pe demnitarii şi clerul grec [3]).

In acelaş timp a început şi iluminatul străzilor cu felinare cu lumânări de său, încercare ce la început n'a dat rezultate bune.

Spre a da o ideie despre înfăţişarea oraşului pe la 1822, transcriem nişte interesante însemnări ale lui L. Kreuchely, agentul Prusiei la Bucureşti în acest timp:

« Râul Dâmboviţa sau gârla, traversează Bucureştii şi-i dă cea mai mare parte de apa necesară, dat fiind că apa din puţuri nu e de bună calitate şi că cele 22 de fântâni împrăştiate în oraş nu o pot da din abundenţă, căci multe din ele sunt stricate şi nimeni nu se îngrijeşte să fie reparate.

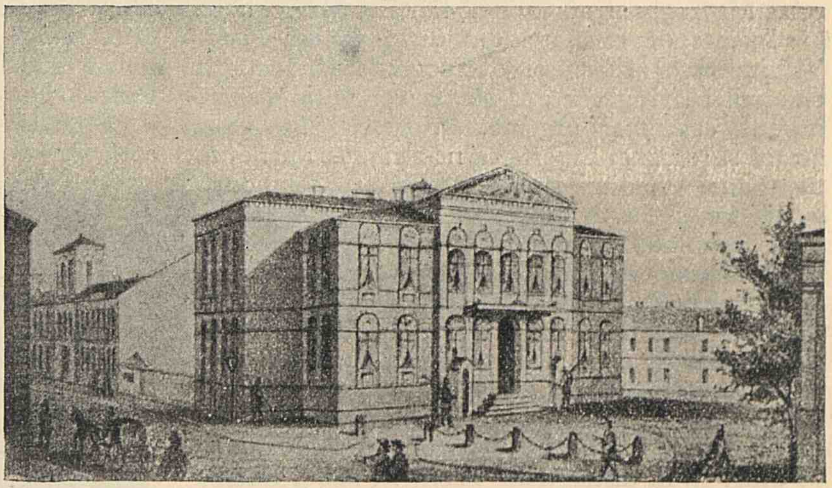
« In oraş sunt, împreună cu Mitropolia, 9 mănăstiri domneşti, anume: Colţea, Sărindar, Radu Vodă, Mitropolia, Antim, Sf. Spiridon Nou, Doamna Bălaşa, Mihai Vodă, Sf. Apostoli. Alte 9 mănăstiri mari cu hanuri şi biserici: Colţea, Stavropoleos, Şerban Vodă, Grecilor, Zlătari, Sf. Ioan cel Mare, Sf. Gheorghe Nou, Sf. Spiridon Vechiu, Creţulescu. Urmează 9 mănăstiri de a doua categorie: Sf. Sava, Stelea, Răzvan, Sf. Elefterie, Udricani, Sf. Ecaterina, Spirea, Schitul Hagi Dinu (mănăstire de maici). Biserici fără mănăstiri sunt 72, şi biserici mai mici, aproape toate de lemn, în părţile mărginaşe ale mahalalelor, cam 25, în plus 18 capele. Toate de ritul ortodox. Mai există o biserică catolică, alta luterană, una de confesiunea elvetică (calvină), o biserică armenească şi în sfârşit o sinagogă.

« Hanuri mari, fără biserici, sunt 7, anume: hanul Filipescu, hanul Golescu, hanul Manuc, hanul Papasoglu, hanul Constantin Vodă, hanul Zamfir şi hanul Gabroveni. Hanuri mai mici sunt 28—30.

« Mai sunt 4 băi publice.

« Dar în zadar s'ar căuta vreun monument public, de orice fel, care să unească frumuseţea sau eleganţa cu utilitatea.

« Mănăstirile sunt înconjurate de ziduri puternice şi înalte şi serviau odinioară, mai mult sau mai puţin, drept castele. Incă în ultima revoluţie Mitropolia, Radu Vodă, Sf. Gheorghe şi altele de mai mică importanţă au fost ocupate de insurgenţi. Dar clădirile interioare ale acestor mănăstiri nu sunt de loc plăcute: ele sunt nişte îngrămădiri diforme de odăi, rău distribuite şi la care se ajunge pe nişte scări foarte rele de lemn, remize, magazine, şi toate se închiriază oricui plăteşte, astfel că se văd familiile cele mai cinstite instalate alăturea de o familie desfrânată ori de femei publice, etc. ceea ce natural este tot atât de bănos, cât de comod pentru sfinţii părinţi, cari au de închiriat astfel de apartamente, fără să se formalizeze.

Palatul Domnesc (fosta casă Golescu) Colecţia Acad. Rom.

« Pe lângă un seminar ortodox, sunt două şcoli publice destul de rău organizate şi o armată de instructori de tot soiul. Se poate deci uşor înţelege, că afară de câţiva indivizi în adevăr respectabili, se găsesc în schimb fiinţele cele mai depravate însărcinate cu instrucţia tineretului, fiind uneori chiar tovarăşi de desfrânări sau Mercuri galanţi.

[1]) O schiţă de plan sumară ne-a lăsat Sulzer în amintita sa lucrare; alta ceva mai nouă (1822) Kreuchely (vezi mai jos).

[2]) Cf. Iorga, *Istoria Românilor prin călători* III, pag. 134 urm.

[3]) *Ibidem*, pag. 133.

« Există și medici. Suntem invadați de ei, dar numai puțini merită acest titlu și cineva care astăzi e servitor sau cismar poate fi mâine numit doctor. Mai sunt vreo 20 de farmacii, dar cea mai mare parte sunt rău aprovizionate cu cele necesare.

Poșta veche (Damé, *Bucarest*)

« Patru spitale publice, fiecare destul de bine dotat și având câte un medic, un chirurg și un farmacist, fac cinste intențiilor fundatorilor. Ele sunt:

a) Mănăstirea și spitalul Colțea, întemeiat de spătarul Mihail Cantacuzino. E cel mai vechiu.

b) Spitalul Sf. Pantelimon, fundat de voevodul Gr. Ghica, la două mile de oraș.

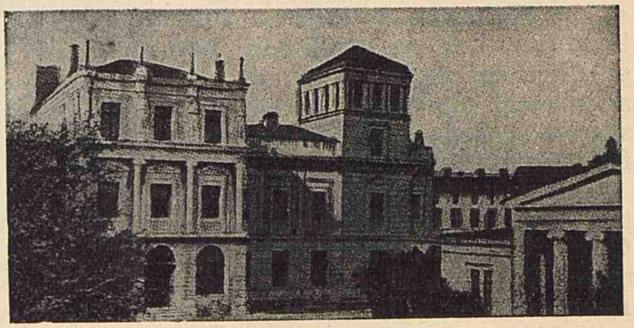
c) Spitalul Sf. Visarion pentru ciumați, întemeiat de prințul Alexandru Moruzi, la o milă depărtare de oraș.

d) Cel mai frumos și cel mai bine construit este spitalul Filantropia, întemeiat de prințul Nicolae Mavrogheni, aproape de fântâna Mavrogheni.

« Inainte de revoluția din urmă [a lui Tudor Vladimirescu] exista și o tipografie (altădată la chioșcul Mavrogheni); ea servia cel puțin pentru nevoile cele mai urgente, în special în limba greacă și română. Libertatea ne-a răpit-o: pandurii lui Tudor Vladimirescu s'au distrat acolo după gustul lor și în curând s'au văzut copii jucându-se pe stradă cu literile tipografiei. Erau odinioară fabrici de pânzărie, de ghermesut (atlas), de stambă (?), de faianță, fabrici de hârtie, etc. Stăpânirea nu le-a înțeles foloasele, ci a lăsat să fie asuprite de către negustori, cari au crezut că e mai avantajos pentru ei să aducă mărfurile din țări străine. Mai rămăsese singură fabrica de testemele, ce era la Mărcuța, la trei sferturi de milă de oraș; ea fu distrusă de Turci. In hanul Manuc [actualul Hotel Dacia] a început să se restabilească o fabrică de ghermesut și pe Podul de Pământ [o parte din Calea Plevnei] o văduvă cu cele trei fete ale sale începură o fabrică de testemele; mă îndoiesc că vor fi încurajate de stăpânire.

« Inainte de ultima revoluție, populația Bucureștilor a fost evaluată la mai mult de 100.000 de suflete, inclusiv boierii, mari și mici, cu funcționarii și numeroșii lor servitori, mulțimea negustorilor de toate categoriile, corporațiile diferiților meșteșugari, preoții, străinii de sub protecția consulatelor; apoi 1500 de familii străine supuse contribuției vorniciei orașului și toți ceilalți contribuabili. Este adevărat că într'un oraș unde poliția este atât de neglijată, este greu să se dea o cifră pozitivă; un recensământ este aproape imposibil. Dar va fi ușor să se creadă că numărul de 100.000 nu este exagerat, dacă se va ști că Bucureștii cuprind 16.000 de case, inclusiv palatele boierilor mari, ca și colibele oamenilor săraci. Curțile foarte mari ale celor mai multe case, grădinile mari și mici, adăugate la acest număr de 16.000 de case, dau Bucureștilor o întindere de aproape cinci mile în circumferință. Din orice parte te apropii de oraș priveliștea este foarte plăcută în timp de vară. Pare că privești o pădure zâmbitoare și turlele marelui număr de biserici, care se văd printre arbori, îi dau o înfățișare grotescă. Dar aspectul orașului sau de pe dealul Curții arse sau dela Mitropolie e superb: bisericile, palatele boierilor mari reieșind dintre arbori acoperite de o verdeață plăcută, contribuie cu atât mai mult să înfrumusețeze această priveliște, cu cât acopere mizeria colibelor. Cu toate acestea nu cunosc niciun punct, care să poată oferi privirii un peisagiu plăcut și iluzia dispare cu totul când intri în oraș. Deodată te găsești într'un oraș rău zidit. Grămezi de colibe de lemn înconjoară case drăguțe și chiar frumoase, împrăștiate, care te despăgubesc cu atât mai puțin de impresia neplăcută, de care ești cuprins fără voie, cu cât străzile strâmte, murdare și rău mirositoare ascund aceste case prea mult timp vederii. Intre cele mai frumoase case trebue să numărăm de preferință pe cele ale cămărașului Filip Linche, a banului Văcărescu, a vistierului Romaniti, a vornicului Constantin Golescu [1]), a banului Brâncoveanu și alte câteva.

« Străzile principale în loc de un pavaj solid, ce li s'ar putea da cu ușurință, sunt acoperite cu

Palatul Știrbei. Col. Acad. Rom.

scânduri de stejar și de aceea se numesc poduri [2]).

[1]) Actualul Palat Regal.

[2]) Câțiva ani în urmă Gr. Ghica a dispus să se paveze străzile principale cu piatră, dar încercarea n'a reușit decât mai târziu.

«Aceste poduri foarte scumpe și foarte ruinătoare pentru păduri, sunt aproape totdeauna rău întreținute; străzile mai puțin frecventate sunt lăsate cu totul în părăsire și chiar vara sunt rareori practicabile pentru trăsuri » [1]).

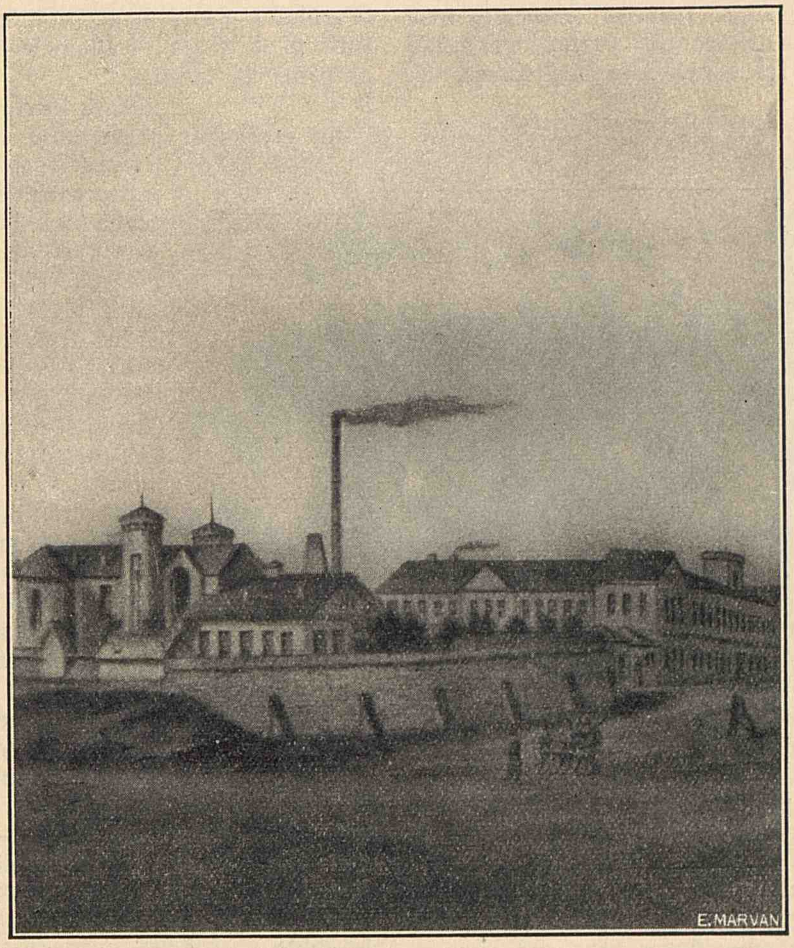
Inceputuri de modernizare. Incă în primii ani după liberarea de sub regimul fanariot și după restaurarea domniilor naționale (1822), Bucureștii au început să se modernizeze. Domnitorul Grigore Ghica pătruns de idei liberale și naționale și adânc convins de necesitatea de a șterge înfățișarea orientală a capitalei sale, a stăruit, cu toată situația dificilă în care se găsia țara, să aducă Bucureștilor două îmbunătățiri esențiale: pavagiul de piatră și iluminatul străzilor.

Dela 1825 prima îmbunătățire a început să se realizeze și după câteva încercări «podurile» principale: Podul Mogoșoaei (actuala Calea Victoriei), Podul Beilicului (o porțiune din Calea Șerban Vodă), Podul Calicilor (Calea Rahovei) și Podul Târgului din afară (Calea Moșilor) erau transformate prin lucrările inginerului Hartel.

De asemenea s'a făcut încercări să se lumineze străzile cu felinare cu lumânări de său. Ele n'au reușit la început, dar mai târziu s'au obținut rezultate bune.

Invățatul francez D. Béchamp, care și-a petrecut copilăria în București dela 1825—1834, ne spune că atunci când s'a stabilit aici era completă barbarie și a rămas îngrozit văzând înfipte în jurul închisorii țepi cu capetele condamnaților și străzile acoperite cu poduri pline de noroiu.

[1]) Docum. Hurmuzachi-Iorga X pag. 513 urm. nota 5.

Arsenalul. Col. Academiei Române

« In curând sub domnia binefăcătoare a Domnitorului Grigore Ghica totul se va schimba. Mult înainte de războiul din Balcani (1828) Bucureștii erau transformați. Am asistat la primele încercări de pavarea străzilor, pavagiul se numia pe atunci «caldarâm», încercările fură în curând reluate; tot astfel fu cu încercarea nenorocită a iluminatului cu lumânări de său.

« Cu puțin înainte de 1828 nu mai era trebuință de a avea felinar spre a ieși seara din casă și spițerii puteau în toată siguranța să se ducă să-și facă datoria pe lângă bolnavi, cu acel serviciu de care râdea Molière...

«Da, sub Grigore Ghica se putea respira, se trăia într'o viață nouă, barbaria se retrăgea, aspirându-se din ce în ce la un viitor mai bun.

«Dar iată anul memorabil 1827. Ah, nu-și poate cineva închipui astăzi, ce sentiment puternic izbucni în inimile noastre la vestea victoriei dela Navarin. La vestea distrugerii flotelor combinate ale Turcilor și Egiptului, entuziasmul ce ne-a cuprins a fost de nedescris, era un adevărat delir, simțeam că liberarea Greciei era preludiul liberării complete a României.

« Mai puțin de doi ani după aceasta, am văzut defilând pe Podul Mogoșoaei o zi întreagă armata rusească, care se ducea să învingă în Balcani. Român, cum mă simțeam prin toate fibrele inimii mele, tot atât mă simțeam și francez, nu-i de mirare că împărtășeam entuziasmul Românilor, aplaudând victoriile Rușilor.

« Am văzut atunci Bucureștiul deja transformat, splendid iluminat, străzile împodobite cu pânze pe care erau pictate marile bătălii; Bucureștiul întreg era afară, sufletul României era întreg acolo și aplaudam victoriile ce înlăturau barbaria.

« Progrese mari, materiale și morale, fuseseră îndeplinite înainte de sosirea Rușilor » [1]).

Iar pictorul ungur Nic. Barabas, care a stat în București între anii 1831—1833 lucrând prin casele boierești portrete mult apreciate, scrie următoarele despre viața din timpul ocupației rusești dela 1828—1834:

« Această epocă era foarte curioasă la București, unde lumea voind să se pună bine cu Muscalii, a început să se lase de obiceiurile turcești, imitând și adoptând pe cele europene. Hainele turcești erau purtate de boierime și de slugile ei, Arnăuți, pe când țăranii și-au păstrat portul strămoșesc, tot așa și cea mai mare parte a femeilor, însă cucoanele din înalta aristocrație purtau mai toate rochii după moda franceză. Tineretul firește își schimbă mai ușor portul decât oamenii mai în vârstă, cari obișnuiți cu hainele turcești, se lăsau numai cu încetul de ele, luând în locul turbanului o șapcă asemănătoare cu șăpcile ofițerilor ruși, în loc de șalvari largi turcești, pantaloni, și în locul papucilor galbeni, cisme negre.

Hala de vechituri Col. Muzeului Municipal

« Trecerea aceasta dela portul vechiu la cel nou european, a fost mult înlesnită de uniforma militară, prin care lumea s'a obișnuit cu nouile forme de îmbrăcăminte, căci după ocupație primul lucru al Rușilor a fost înființarea unei armate românești cu uniformă europeană, asemănătoare cu cea rusească» [2]).

Pornit pe drumul modernizării Bucureștii au făcut în special dela 1831, când s'a pus în aplicare Regulamentul Organic, progrese și mai remarcabile. Regulamentul însuș constituia un mare pas spre europenizare, căci a introdus regimul constituțional și a reorganizat administrația țării după modelul apusean, înființând în locul vechilor dregătorii departamentele ministeriale.

Organizațiile orășenești, așa numitele municipalități, depindeau de ministerul treburilor din lăuntru și erau conduse ca și mai înainte de un sfat al cărui șef se numea « prezidentul sfatului ». Hotărîrile sfatului erau executate de către « vornicia politiei », căci s'a mai întrebuințat încă câtva timp cuvântul grecesc « politie » pentru oraș. Poliția orașului o făcea « agia », care se ocupa în acelaș timp și de toate problemele care priveau piața de alimente și târgul.

Este foarte interesant că în noua organizație a municipalității s'a prevăzut așa numita « zeciuiala înfrumusețării », taxă ce se percepea dela boiernașii mazili, dela patentari, dela plugari și muncitori în vederea înfrumusețării orașului [1]).

Păcat numai că sfatul municipalității Bucureștilor nu și-a fixat dela început un plan de sistematizare a orașului, plan care să fi fost urmat cu hotărîre și continuitate.

De altfel nici nu i se putea cere așa ceva, deoarece era în firea Românilor, și este încă, de a nu se putea adapta vieții orășenești, din cauză că fiecare proprietar doria să-și aibă, pe lângă casă, curtea și grădina sa proprie. Din această cauză cu toate progresele ce s'au făcut în ce privește pavarea și lărgirea străzilor, în ce privește arhitectura și confortul clădirilor, nu s'a putut ajunge în tot cursul veacului al XIX-lea să se alinieze și să se lărgească toate străzile și nici să se suprime cu totul curțile și grădinile — și mai puțin locurile virane — prin construirea de case alăturate unele de altele.

Este adevărat că sub Domni ca Alexandru Ghica, Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei s'au clădit numeroase imobile frumoase și impozante, cu două și chiar trei caturi, dar nu-i mai puțin adevărat că toate acestea erau numai pe străzile principale, pe câtă vreme în restul orașului s'a continuat a se construi aproape numai case cu parter. De asemenea nu s'a putut înlătura sistemul cu totul neestetic de a se păstra chiar pe străzile principale căsuțe mici și vechi alăturea de palate frumoase și monumentale, ceea ce dădea un aspect urât întregului oraș. In sfârșit, un alt defect care

---

[1]) Scrisoare publicată în « Revista Nouă » anul VII (1894) pag. 91 urm.

[2]) Cf. Veress, *Pictorul Barabas și Românii*, în « Analele Acad. Române » IV (1930).

[1]) Arhivele Statului dosar Nr. 3581 admin. noui.

de asemenea exista de mult, a rămas și în această epocă, acela de a lăsa ani de-arândul nedărâmate casele insalubre sau când vreunele se dărâmau, de a se păstra aceste ruine timp îndelungat, dând prin aceasta unor cartiere înfățișarea de sărăcie și lipsă de gospodărie.

De sigur că toate aceste scăderi s'au datorit și lipsei de capitaluri importante, care să fie puse în lucrări de acest fel, cum și faptului că dările și taxele comunale fiind foarte reduse, municipalitatea n'a avut niciodată fonduri suficiente spre a întreprinde lucrări mai mari.

Cu toate acestea ea a început încă în 1833 să deschidă bulevardul ce ducea la mitropolie și tot atunci a făcut și «aleiul dela Băneasa» care avea să devină mai târziu Șoseaua Kiseleff [1]). Ceva mai târziu se amenajează în jurul lacului Cișmigiu frumoasa grădină din centrul Capitalei. In piața «maghistratului» orășenesc (Piața Sf. Anton) se ridică apoi la 1842 «casa orașului», o clădire impozantă cu două etajuri și cu o mare sală pentru ședințele sfatului.

Nu trebue să uităm că încă dela 1828 au început să apară în București ziare românești și că odată cu organizarea departamentelor ministeriale și a sfatului orășenesc, s'a dat o nouă organizare și Arhivei Statului, care a fost instalată la început la Mitropolie și apoi pe la diferite mânăstiri din oraș.

De asemenea școala grecească dela Sf. Sava, care fusese înlocuită de celebra școală românească de ingineri hotarnici a lui Gheorghe Lazăr, a devenit colegiu național, căruia i s'a alăturat dela 1834 și biblioteca națională. Câțiva ani în urmă s'a înființat și prima tipografie a statului prin stăruința lui Petrache Poenaru.

Tot acum pavagiul de piatră de râu s'a întins și în celelalte străzi centrale și în multe străzi laterale, dar trotuarele încă nu se obișnuiau.

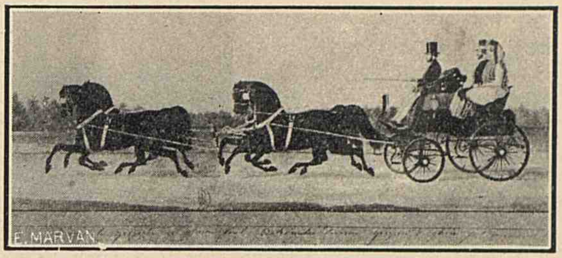
Pentru înlesnirea alimentării cu apă s'au adus din Paris pompe cu aburi, care scoteau apa din Dâmbovița și o distribuiau la fântânile ce s'au înființat în oraș. Ele au fost inaugurate de Domnitorul Gh. Bibescu în 1846, cu care ocazie s'a bătut și o medalie comemorativă.

Prin Regulamentul Organic se luau din nou dispoziții pentru fixarea unei periferii a orașului cu scopul de a opri întinderea lui nemăsurată, dar nici de astădată ele n'au dat rezultatul dorit. In schimb din punct de vedere administrativ orașul a rămas împărțit tot în 5 circumscripții, care însă de acum înainte nu se numesc «plăși», ci «văpsele» de roșu, de verde, de galben, de negru și de albastru.

Multe din clădirile mai noui și mai vechi ale orașului au fost însă distruse de marele foc ce a izbucnit chiar în centrul comercial în ziua de Paști 1847 și care a prefăcut în ruine 13 mahalale, începând dela hanul Șerban Vodă prin strada Lipscani, piața Sf. Gheorghe, str. Lucaci, str. Udricani, până în mahalalele Delea și Vergului.

Deși în urma acestei nenorociri s'au luat măsuri pentru preîntâmpinarea incendiilor, cartierele distruse nu s'au refăcut decât foarte încet și nu după un plan sistematic, astfel că din punct de vedere urbanistic nu s'a putut realiza nici un progres mai însemnat. Cu toate acestea tocmai din acest timp avem primul plan modern al Bucureștilor, executat de inginerul Boroczyn, care ca inginer al municipalității, a avut și un rol în alinierea orașului după marele incendiu.

Cum prin Regulamentul Organic s'a creat din nou armata națională, ce se desființase la venirea Fanarioților, a trebuit ca municipalitatea să destineze un loc pentru construirea de cazărmi. S'a ales în acest scop cartierul numit «Malmaison» (1846) care pe urmă a devenit cartierul militar, deoarece aici s'au construit cele mai multe cazărmi și instituții militare.

Plimbare la șosea

In 1843 Gh. Bibescu se gândi să clădească și un local de teatru, căci până atunci reprezentațiile atât de mult gustate de Bucureșteni se dădeau în săli particulare și care nu erau amenajate în mod special, cum era Sala Slătineanu (actuala Casă Capșa) sau sala din casele Banului Scarlat Ghica, numită sala Bossel.

Comisia instituită de Domn alese în acest scop locul unde era hanul Filaret, la care se adăugă apoi locul alăturat al Merișeștilor, ambele pe Podul Mogoșoaei. Pe acestea s'a început clădirea actualului Teatru Național în 1847, dar din cauza revoluției din anul următor și a lipsei de fonduri fu întreruptă, încât abia în 1853 a fost terminată.

In acelaș timp a început o mare operă de restaurare a vechilor monumente arhitectonice ruinate de vremuri, de focuri sau de cutremure. Este adevărat că această restaurare s'a făcut fără să se țină seamă de stilul și forma originală a monumentelor, dar așa era spiritul timpului.

In judecarea progreselor pe care le-a făcut Bucureștii în acest timp nu trebue să uităm de concursul extraordinar de mare ce l-au dat străinii de origină apuseană, cari s'au stabilit în capitală și dintre cari s'au ridicat personalități remarcabile atât în domeniul industrial și comercial, cât și în științe și arte. In primul rând Germani din Austria și

[1]) Planurile acestor lucrări au fost executate de inginerul Baremberg.

din diferite principate germane, apoi Elveţieni din cantoanele franceze şi germane, Francezi, Italieni şi Poloni s'au stabilit în număr tot mai mare în Bucureşti, contribuind cu munca lor ordonată şi inteligentă şi cu cunoştinţele lor superioare la îndrumarea oraşului spre modernizare şi la îmbogăţirea lui. Rând pe rând aceşti occidentali înlătură pe levantini şi iau conducerea tuturor marilor întreprinderi comerciale şi industriale. Imbunătăţirile edilitare li se datoresc în mare parte lor şi metodele noui de urbanistică tot ei le-au introdus. Inginerii oraşului sunt recrutaţi dintre aceştia, medicii spitalelor şi farmaciştii de asemenea. Marii grădinari, marii negustori de articole apusene, hotelierii, restauratorii, tipografii, librarii, antreprenorii de lucrări publice, industriaşii, artiştii, profesorii de limbi străine şi conducătorii de şcoli particulare, etc. sunt aproape toţi dintre aceşti străini apuseni.

Cât priveşte spiritul nou de libertate şi naţionalism ce cuprinsese în vremea aceasta întreagă Europa, el s'a manifestat în Bucureşti mai hotărît decât în orice parte a ţării. Ideia de unire a Ţării Româneşti cu Moldova aici s'a proclamat mai întâiu, iar cealaltă idee, mai înaintată, de unire a tuturor Românilor, tot aici a fost ventilată cu mai mare răsunet. Naţionalişti intransigenţi şi departe văzători ca Bălcescu, Câmpineanu, Cezar Boliac şi alţii au început să întrebuinţeze îndată după 1830 semnul caracteristic al acestei uniri: stemele Ţării Româneşti, Moldovei şi Ardealului cuprinse în triunghiul masonic. Iar la 1848 revoluţia liberală a avut în bucureşteni pe cei mai înflăcăraţi partizani.

Astfel din toate punctele de vedere oraşul nostru se pregătia pentru marele rol ce avea să-l îndeplinească în curând, acela de capitală a noului stat România, ce se va forma din contopirea Moldovei cu Ţara Românească (1862).

Vederea Bucureştilor în 1866. (Lindenberg, *König Karl v. Rumänien*)

O icoană bine prinsă, deşi uneori exagerată în rău, a Bucureştilor la sfârşitul acestei epoce de transiţie, ne dă căpitanul austriac St. Dietrich într'un raport, încă inedit, ce-l face comandantului său în Decemvrie 1855. Extragem din acel raport următoarele [1]:

« Ingrămădire de clădiri la centru, periferiile neîngrijite, grădini necultivate şi curţi murdare fac ca oraşul Bucureşti, care-i destul de întins, să nu fie frumos. Mulţimea bisericilor, mănăstirilor, palatelor şi caselor nu foloseşte la nimic, căci ordinea lipseşte cu totul şi cele bune se amestecă cu cele rele într'un contrast complet.

« Din cauza unui foc întâmplat înainte cu câtiva ani [1847] o parte din oraş este încă în ruină, cu pivniţe ce se deschid ca nişte adevărate prăpăstii în străzile cele mai frecventate.

« Un râu întortochiat şi destul de mare îşi rostogoleşte valurile tulburi prin mijlocul oraşului; apa

[1]) Acest raport, care a format subiectul unei conferinţe a d-lui profesor M. Popescu la Societatea Bucureştii-Vechi, mi-a fost comunicat de d-sa în traducere.

lui servește ca articol de vânzare și de gătit, deși în el se scurg și canalele. Malurile lui desgustătoare sunt legate prin podețe sărăcăcioase de lemn.

« Orașul constă dintr'un adevărat labirint de străzi strâmte, foarte murdare și adeseori kilometrice. In cea mai elegantă parte a orașului străzile sunt rău pavate, cât privește cele dela periferie nici vorbă nu poate fi de asemene minune.

« In aceste străzi mișună neîncetat și fără nicio regulă nenumărate căruțe, cari se ciocnesc unele de altele, închid circulația, amenințând la fiecare pas să calce ori să strivească pe trecători.

« Mulțimea turnurilor strălucitoare văzute din depărtare face să te aștepți la ceva poetic, cu atât mai mult cu cât Valahii numesc cu mândrie Bucureștii lor « micul Paris »...

« In adevăr sunt foarte multe palate de ale boierilor mari, încărcate cu strălucire orientală și eleganță occidentală, scările și chiar hall-urile sunt tapetate cu covoare dintre cele mai scumpe, împodobite cu oglinzi poleite, cu statui de bronz și chiar cu tablouri rari.

« In clinchete de zurgalăi trec neîntrerupt la plimbare cele mai scumpe echipagii și calești tapetate cu catifea roșie, ducând lumea elegantă, îmbrăcată după ultima modă pariziană...

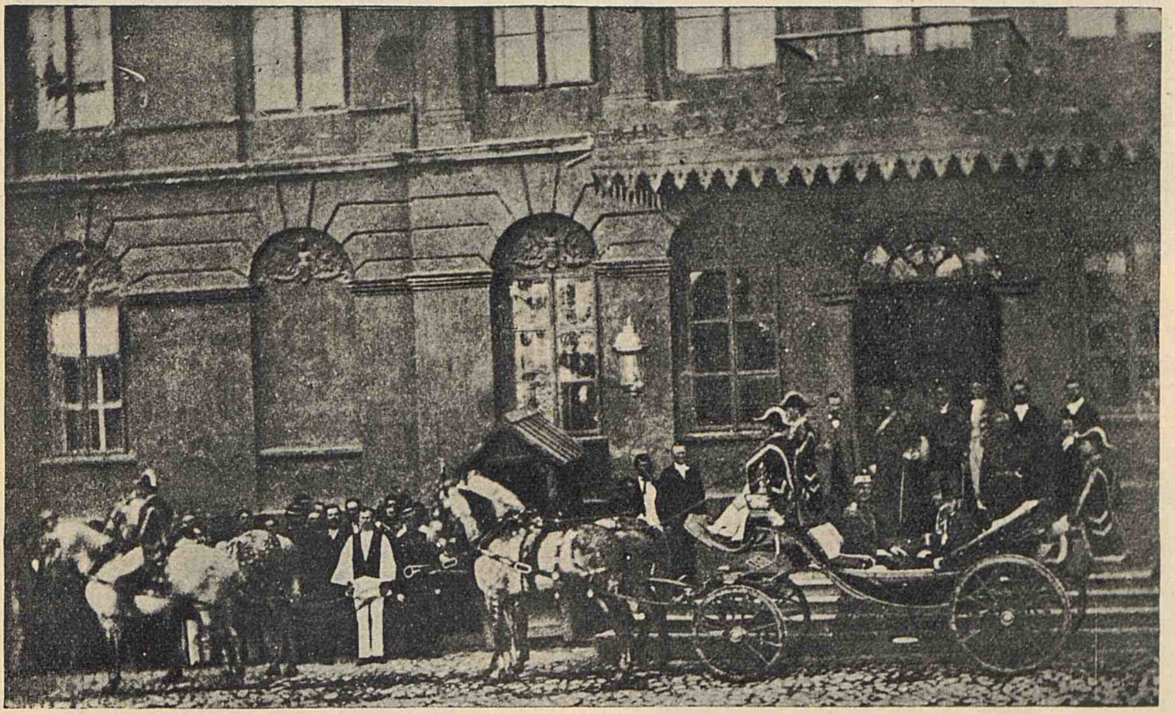
colțurile țării. Aproape fiecare stradă este un șir imens de tot felul de prăvălii, cu enorme magazine de mărfuri. Bijuteriile, ceasornicile, mătăsurile, sunt foarte mult căutate. Tot astfel se văd la fiecare pas cofetării și magazine cu delicatese, unde sunt expuse minunat tot felul de lucruri fine.

« Iar în vecinătatea acestora, cârciumi murdare, unde soldații își potolesc setea și fumează...

« Aur și argint în monetele tutulor țărilor se găsește din belșug, căci orașul este bogat prin averile colosale ale boierilor, ale preoților greci, cum și prin comerțul foarte întins. Evreii sunt și aici, ca pretutindeni, stăpânii schimbului...

« Cât de bogat e orașul se poate vedea și din faptul că, deși sunt și oameni săraci, ca pretutindeni, rar întâlnești cerșitori. Din contra foarte des țigănci cu picioarele goale, dar la gâtul lor strălucesc ducați și taleri; acest fel de podoabe poartă și țărancele...

« In București sunt o mulțime de piețe mari, unde se țin târguri zilnice; ele mișună de cumpărătorii și vânzătorii produselor țării. Cai și tot felul de vite, movile de cereale, paie pentru împletituri, nemăsurate cantități de cele mai frumoase și mai bune fructe, tot felul de legume și toate soiurile de pești se oferă în cantități mari...

Domnitorul Carol I și fratele său Leopold plecând dela Palat (1869). Col. Capșa

« Vara căldura este nesuferită... Pe străzi praful trece de glesne și vârtejurile stârnite de turmele de vite și de cai fac aerul sufocant...

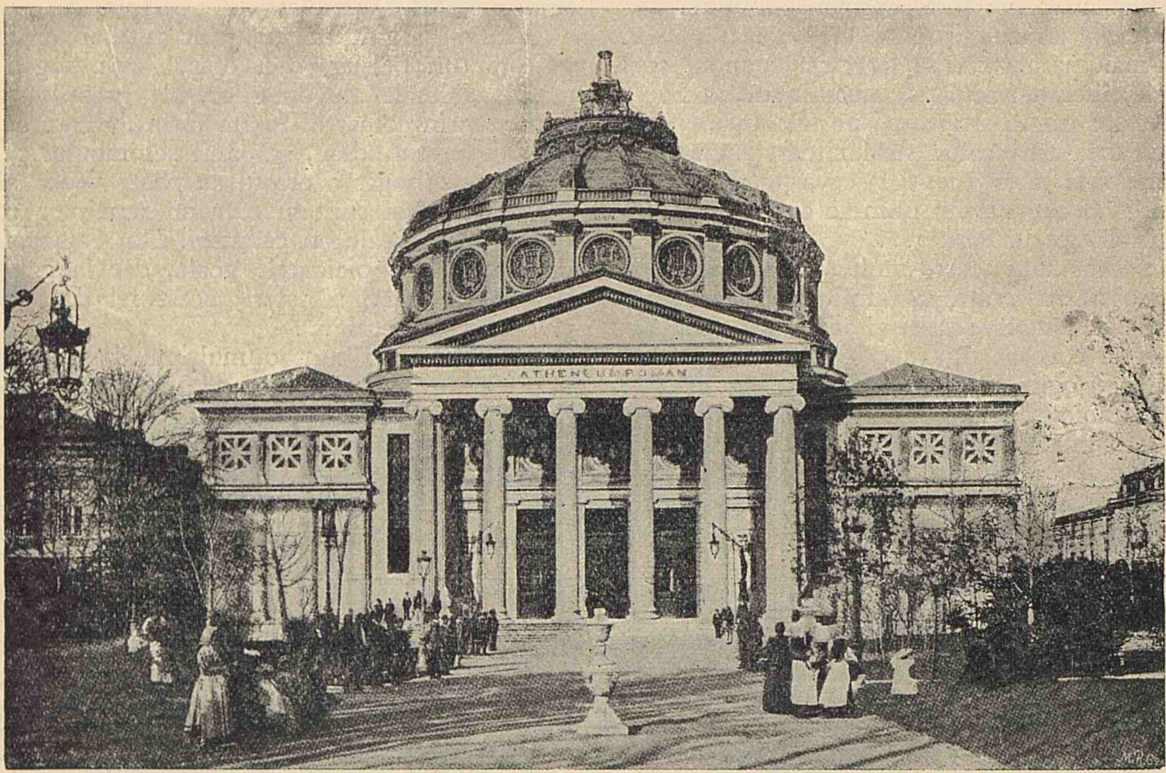
« Negoțul se află aproape numai în mâna străinilor. Un lux neobișnuit și pofta de cumpărare ce se observă la toate clasele măresc imboldul acestuia, mai ales iarna, când se strâng aici din toate

« Halele de pește și de carne sunt însă desgustător de murdare.

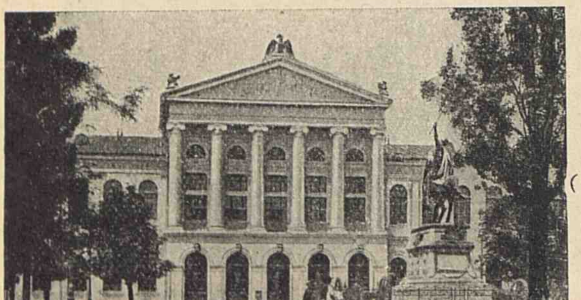
« Cea mai frumoasă și mai veselă stradă din București este strada Lipscani, unde sunt cele mai bogate și cele mai luxoase magazine, cari prin mărimea și strălucirea lor se pot măsura cu cele din Viena »...

«In palatele și casele marilor și micilor boieri domnește un lux extraordinar în expunerea de aurituri, argintării, oglinzi, tapete, covoare cu o artă de împodobire orientală, dar după gustul francez cel mai modern. Tot ce vine din Franța și în special din Paris, se admiră și se divinizează. Entuziasmul pentru tot ce este franțuzesc e atât de mare, încât orice ar veni din altă țară, ori cât de bun sau de frumos, nu este băgat în seamă. O incurartinire franțuzească ar fi fost mult mai preferată și i-s'ar fi dat cu mult mai mare atenție, decât trupelor austriace, deși acestea fac impresie mai bună prin ținuta lor...

«Orașul are un teatru mare, Teatrul Național, și altul mai mic, Teatrul Francez. In primul se cântă opere italienești cu distribuții destul de bune; pe lângă acestea se mai joacă și vodeviluri în limba românească, la care lumea merge cu grămada, căci Românului îi place muzica.

Ateneul Român *(La Roumanie en images)*

Universitatea cu statuia lui Mihai Viteazul *(Ibid.)*

«Clădirea Teatrului Național trebuie să fi costat vre-o 80.000 de ducați, este foarte frumoasă și poate sta alăturea de cel mai frumos

Biserica Stavropoleos *(Ibid.)*

teatru din Viena... In teatrul Francez, care are înfățișarea mai mult a unui salon mare, se joacă piese mici în limba franceză».

București, Capitala României

Incă din vremea când se pregătia unirea Țării Românești cu Moldova, se recunoștea de toată lumea că Bucureștii vor fi capitala noului stat. Cu toate acestea până în toamna anului 1861, când unirea definitivă a fost recunoscută de Poartă și de puterile garante, nu s'a luat nici o măsură pentru transferarea și centralizarea autorităților statului în acest oraș.

De altfel abia după 24 Ianuarie 1862, ziua deschiderii primului Parlament al României în București, a început orașul nostru să ia un avânt mai mare și să concentreze întreagă viața politică, economică și culturală a noului stat. Tot de atunci încep și lucrările edilitare în stil mare.

Deși Domnitorul Cuza și-a păstrat reședința în vechiul palat domnesc, fosta casă a lui Dinicu Golescu, de pe Podul Mogoșoaei, iar Parlamentul, compus la început dintr'o singură cameră, își ținea ședințele în vechiul local din dealul Mitropoliei, totuși o serie de clădiri noui, monumentale, încep să se ridice încă în 1863 și 1864. Amintim între ele Arsenalul armatei clădit pe locul unde a fost curtea lui Alexandru Ipsilante (Curtea arsă); Azilul Elena Doamna la Cotroceni și frumosul palat al Academiei, adică al Universității, început încă din 1857 pe locul fostei mănăstiri Sf. Sava; deasemenea localul Casei de Depuneri lângă mânăstirea Sf. Ioan cel Mare, cazarma Alexandria, etc.

In acelaș timp s'a realizat un mare progres în ce privește pavarea străzilor, făcându-se primele încercări de pavaj cu piatră cubică. Păcat numai că ele s'au redus la o mică porțiune de pe Podul Mogoșoaei.

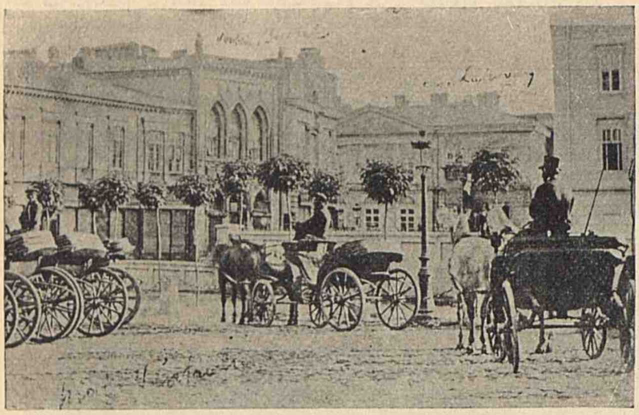
Vederea Bucureștilor la 1890 (Benger, *Rumania*)

Tot acum s'au făcut și primele încercări de rectificarea cursului Dâmboviței, provocate mai ales de o mare inundație, când însuși Cuza-Vodă a intervenit personal la salvarea sinistraților. Dar nici încercările acestea n'au reușit.

Un eveniment care a avut o foarte mare influență asupra viitoarei propășiri a orașului din punct de vedere urbanistic, a fost secularizarea averilor mănăstirești (1863).

Numeroasele mănăstiri din București posedau imobile întinse în toate cartierele orașului: case, hanuri, grădini, vii și locuri virane. Aceste proprietăți erau foarte rău administrate, mai ales că cele mai multe mănăstiri fiind închinate, erau conduse de egumeni greci, cari lăsau în părăginire clădirile și rău gospodărite grădinile și viile și în acelaș timp se opuneau cu îndârjire la toate în-

cercările de îmbunătăţiri edilitare. Trecând acuma toate aceste proprietăţi pe seama statului, clădirile au început să fie restaurate şi acordate diferitelor autorităţi şi instituţii, iar locurile neclădite au putut fi uşor parcelate şi amenajate pentru străzi, pieţe şi grădini publice.

Piaţa Teatrului Naţional; în fund Sala Bossel. Col. Capşa

Administraţia oraşului, în conformitate cu noile legiuiri ale lui Cuza-Vodă s'a modernizat şi ea. Astfel municipalitatea devine *primăria oraşului*, sfatul orăşenesc devine *consiliu comunal*, care se alege după sistemul colegiilor electorale, iar cele cinci «văpsele» în cari era împărţit oraşul devin actualele cinci *culori*.

Insăş stema oraşului s'a transformat. Odată cu Regulamentul Organic, vechea stemă, care reprezenta Buna Vestire, şi care înlocuise în veacul XVII-lea stema cu Maica Domnului, a fost înlocuită printr'o figură alegorică, Municipalitatea, sub forma unei femei stând în picioare, cu o eşarfă transversală pe piept şi ţinând în mâna dreaptă cumpăna.

La 1862, Bucureştii devenind capitala României, figura alegorică a fost înfăţişată şezând pe scaun şi ţinând în mâna dreaptă cumpăna, în stânga o jerbă de flori şi spice, iar pe cap având coroana murală.

Dar la 1864 Cuza-Vodă introduce printr'un decret o altă stemă, întocmită după regulile heraldice şi în care în locul figurii alegorice apare Sf. Dumitru, devenit de curând patronul oraşului. Ea se prezenta astfel: Scut de aur cu figura Sf. Dumitru ţinând în dreapta crucea. Scutul timbrat cu o coroană murală şi susţinut la dreapta de un păstor însoţit de un câine, iar la stânga de un herald sprijinit pe un scut cu stema României, timbrat de coroana princiară. Jos o eşarfă tricoloră: albastru-aur-roşu.

Exemplele de îmbunătăţiri edilitare date de stat şi de primăria capitalei au fost imitate din belşug de foştii boieri, cari acum îşi pierduseră privilegiile nobiliare şi rămaseră numai nişte mari proprietari bogaţi, cum şi de negustorii, industriaşii şi agricultorii, cari în această epocă de libertate şi egalitate începuseră să ia parte activă la guvernarea ţării şi la conducerea oraşului. Un număr tot mai mare de clădiri moderne se ridică atât pe străzile principale, cum erau Podul Mogoşoaei, uliţele Lipscani, Franceză şi Batişte, cât şi pe cele laterale, ceea ce n'a împiedicat însă să mai rămână multe case mici şi locuri virane în toate cartierele oraşului. Pavajul de piatră s'a intensificat, dar în puţine locuri s'a făcut de piatră cubică şi în şi mai puţine era bine întreţinut. Iluminatul cu lămpi de petrol s'a generalizat şi el, făcând circulaţia uşoară în timpul nopţii. Canalizarea care începuse la 1847 după un sistem primitiv, s'a perfecţionat şi s'a intensificat în domnia lui Cuza-Vodă.

In vechiul «Guide Joanne» găsim o interesantă descriere a Bucureştilor din 1866, care deşi în unele privinţe se bazează pe informaţii mai vechi şi incomplete, dă o imagine destul de exactă a oraşului la abdicarea lui Cuza Vodă:

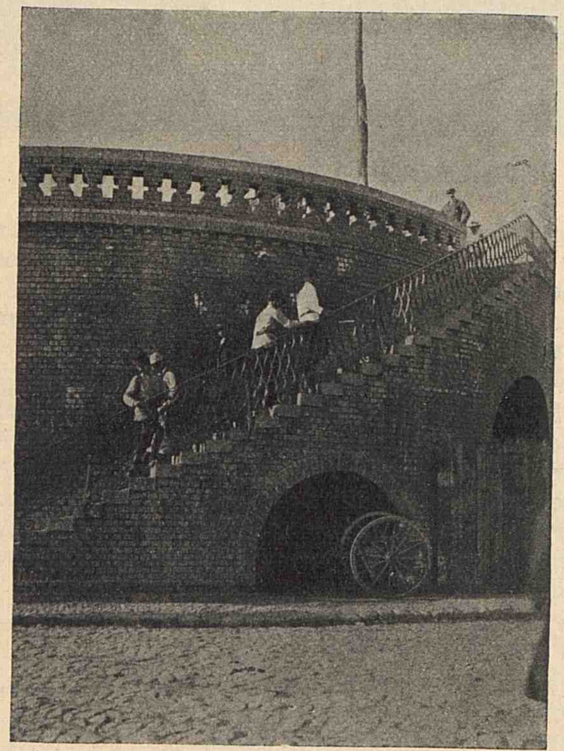
«De aci [dela Călugăreni] la Bucureşti (30 km.) treci prin Măgurele, traversând sate mari şi stepe de o monotonie mortală. Spre dreapta se văd strălucind construcţiile vaste ale mănăstirii Văcăreşti şi după ce la bariera Şerban-Vodă schimbi paşaportul cu un permis de intrare, soseşti la marginea platoului, de unde se desfăşoară măreaţa panoramă a Bucureştilor. Hoteluri: *de France*, Calea Mogoşoaei, *Viena*, *Naţional* (sau hanul Caracaş) aproape de strada Lipscani; *Londra*, *Atena*, Calea Târgului de afară [Calea Moşilor], etc. Cel mai confortabil dintre aceste hoteluri ni s'a părut hotelul Londra; aproape în toate se vorbeşte franţuzeşte. In Piaţa Teatrului este cafeneaua Fialkowski, locul de întâlnire al tineretului elegant...

«Bucureştii, este un oraş cu totul oriental, deşi prezintă anumite aspecte moderne. Cele 127 de biserici (pe care vorba românească le ridică prin exagerare la 365) sunt în cea mai mare parte centre de cartiere deosebite, clădite în neregulă şi compuse din case particulare, înconjurate de livezi şi de grădini, cari dau oraşului, privit de pe dealul Mitropoliei, înfăţişarea unui decor în adevăr fermecător. Cartierele se chiamă *mahalale*; ele sunt peste optzeci.

Primăria veche, dărâmată în 1912, (Damé, *Ibid.*)

« Centrul orașului modifică în chip neplăcut această primă impresie. E format dintr'o grămadă de străzi întortochiate, strâmte, murdare, fără trotoare; noroiul mare, iarna, praful sufocant, vara, fac circulația foarte greoaie pentru pietoni. Este adevărat că se pot întrebuința *birjele*, trăsuri de piață, cam cu 1 fr. 70 cent. cursa, și asemănătoare cu droșcile rusești. Clădirile albe ale palatelor boierești contrastează puternic cu aspectul meschin al celor mai multe case. Pe lângă localurile oficiale, cum sunt Palatul Princiar, Mitropolia, (ridicată de Sf. Spiridon, episcop din Erivan [?], Școala Militară, Poliția, Vornicia (Ministerul de Interne), Spitalul Colții, Spitalul Brâncovenesc, Teatrul și Consulatele, trebue să menționăm pa-

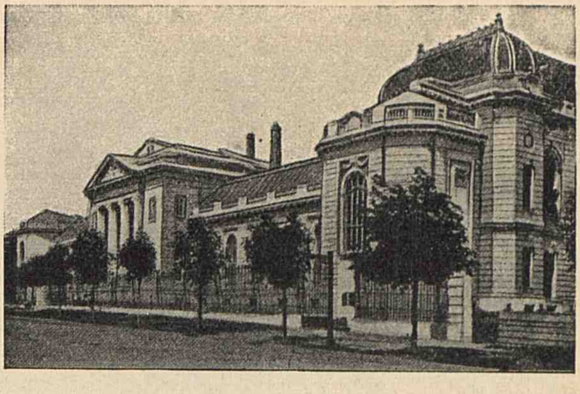

Podul Gării de Nord (Colecția Stahl)

latele Știrbei (Calea Mogoșoaei), Bibescu, Ghica, Șutzu, Oteteleșanu, Brâncoveanu, etc. Turnul Colții, zidit de Suedezii lui Carol XII, internați în București, biblioteca publică, care posedă manuscrise prețioase și a fost cumpărată dela călătorul Sonnini, vechiul palat al prinților, spre mijlocul orașului [?], Școala de Chirurgie, așezământ recent, datorit mai ales doctorului Davila, Colegiul Sf. Sava și, afară din oraș, măreţul palat-mănăstire Cotroceni a Prințului Știrbei [?] și Colentina a familiei Ghica. Dar pentru un străin minunățiile Bucureștilor sunt cele două admirabile grădini publice, numite *Cișmegiul și Șoseaua Mogoșoaei*, această din urmă traversată de drumul Transilvaniei; ele pot rivaliza cu cele mai frumoase promenade ale capitalelor europene.

« Cișmegiul, creațiunea Prințului Bibescu, nu era înainte cu câțiva ani, decât o depresiune băltoasă, cum o arată și numele.

« Orașul este traversat de Dâmbovița, râu celebru în Valahia din cauza proverbului:

Școala de medicină *(La Roumanie)*

Dâmboviță apă dulce
Cine-o bea nu se mai duce

« Proverbul acesta se aplică mai puțin râului, tulbure și mocirlos, decât Bucureștilor, oraș cu drept cuvânt renumit pentru farmecul său ales și pentru sociabilitatea locuitorilor săi, calități ce pot fi apreciate mai ales de către călătorii francezi, cari pot să se mire că găsesc în saloanele unui oraș din orient limba, obiceiurile, și educația celei mai bune societăți parisiene. Aceasta se aplică boierimii și unei minorități foarte culte din burghezime, căci marea majoritate a acestei din urmă a păstrat cele mai multe deprinderi orientale și faptul că Valahii se țin departe de comerț, face, că cea mai mare parte a burghezimii bucureștene este străină, cum dovedește enumerarea străzilor:

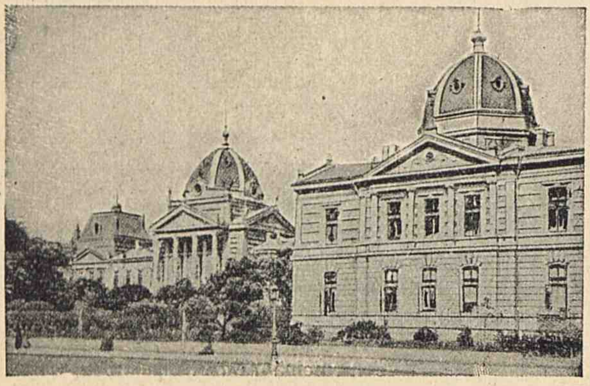
Palatul Cotroceni *(Ibid.)*

nemțească, ovreiască, franțuzească, armenească, etc. » [1]).

După cum vedem, Bucureștii luaseră acum

[1]) Publicat în *Revue historique du sud-est européen* IX (1932) p. 411 urm.

aspectul unui mare oraș modern, care căuta să se arate demn de a fi capitala celui mai însemnat stat din sud-estul Europei. Aceasta nu înseamnă însă, că au dispărut toate urmele de viață orientală. Și după cum unii boieri bătrâni își mai păstrau vechiul port cu caftan și cu ișlic și cu

Spitalul Colțea rezidit *(La Roumanie)*

barba lungă până'n brâu, tot astfel și orașul conserva unele rămășițe pitorești sau grotești din vremile trecute [1]).

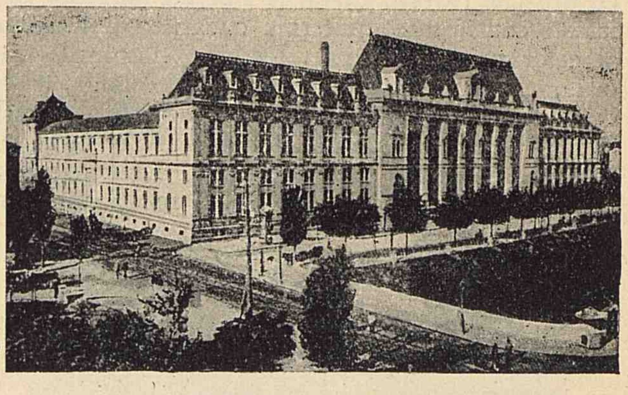
Impresia ce a făcut-o Bucureștii asupra principesei Elisabeta, viitoarea Regină a României, când în 1869 a sosit în capitala sa, este și ea cât

Anticarii dela podul Mihai Vodă. (Colecția Stahl)

se poate de caracteristică, atât pentru cunoașterea cartierelor centrale, cât și a mahalalelor orașului [2]).

« Când ieșii din gară spre a mă urca în trăsură — spune ea — scăpai un strigăt de admirare: pe deasupra fâlfâirii decorurilor, a strălucirii uniformelor, pe deasupra cailor și drapelelor, dincolo de marea aceea omenească, zărisem orașul culcat între coline, desfășurându-se în văi verzi. Cu aco-

Palalul Justiției *(Ibid.)*

perișurile sale lucitoare, cu sutele de bisericuțe, cu casele sale verzi, galbene ori albastre, toate înecate în lumina unui soare orbitor, care da chiar și lemnului scânteierea zincului, îmi aducea oarecum aminte Moscova...

« Cu toate acestea de-a-lungul drumului dela gară la Mitropolie și pe urmă de acolo la Palat, văzui case ce păreau prea mici pentru locuitorii lor, oameni cari păreau că ajung cu fruntea la coperișul locuințelor, femei cu fuste verzi și albastre, care purtau toate cămășuțe albe ca zăpada și care aveau pe cap tulpane albe, pe margini cu horbote, și cu câte o garoafă prinsă după ureche...

« Curtea Mitropoliei unde trebui să mă opresc era acoperită cu totul cu o stofă roșie, care arunca o lumină fantastică asupra tuturor persoanelor adunate să mă primească, asupra togelor roșii ale Curții de Casație, asupra vesmintelor preoțești ale mitropolitului și ale episcopilor, toți cu bărbi mari, albe ori cărunte. Patruzeci de nunți se făcură în ziua aceea. Toate miresele purtau beteală în loc de văl...

— Iată palatul, îm zise prințul.

— Unde? întrebai eu.

— Uite-l, intrăm în el, zise el zâmbind.

« Atunci înțelesei că Suveranul face palatul, după cum o piatră într'un câmp poate ajunge a fi altar.

« Cel din București era o casă veche boierească, gătită în grabă...

« Care-mi fu mirarea când primii damele a doua zi, negăsind nici o asemănare între ele și țărance. Nu mai erau matroane cu trăsurile și vălurile austere, ci niște ființe drăgălașe și grațioase, care-mi aduceau aminte în acelaș timp de societatea din Petersburg și de cea din Neapole. Cât

---

[1]) Boieri mari ca banul Iordache Filipescu și Alexandru Ghica « Barbă-Roșie » au purtat până la moarte, sub domnia regelui Carol I, vechiul costum cu anteriu, brâu și în loc de ișlic o șapcă rusească. Primul avea o mare barbă pătrată, al doilea una, tot atât de mare, rotundă. Ingrijirea acestor bărbi reclama câteva ceasuri pe zi de fiecare.

[2]) O dăm după traducerea lui D. Stăncescu.

despre bărbaţi, ei aveau o înfăţişare franţuzească, astfel cel puţin mi-se iviră când îi văzui a doua zi la Cameră, unde fui condusă cu mare pompă. In ziua aceea am petrecut mult văzând cât era de elegantă trăsura noastră faţă de străzile pe unde treceam, mărginite de căsuţe mici, rău rânduite, pavate cu bucăţi mari de piatră, neregulate

Grădina Cişmigiu. Alea principală. (Damé, *ibid.*)

şi depărtate, care ne sileau să facem, eu şi diadema mea, multe salturi fără voie...

Cu privire la mahalale şi viaţa de acolo, Carmen Sylva spune:

« Când ieşiam din casă la început, aveam totdeauna de ce mă mira. In oraşul acesta se aflau străzi pitoreşti în care toate uşile erau pline de stofe multicolore, de fierărie, de oale verzi şi cafenii. Alte părţi erau o adunătură pestriţă de case de păpuşi, foarte mici, ascunse sub copaci, sub biete sălcii ce sunt despuiate în toţi anii de crăci, ori sub salcâmi ce îmbalsamează oraşul întreg primăvara. Se aflau deschise în stradă brutării, cismării, fierării, cârciume nenumărate, în care se vindea ţuică, cocioabe întunecoase, în fundul cărora se vedeau figuri de hoţi cu ochiul blând, cu zâmbetul trist. Cu cât de apropiai de Dâmboviţă, cu atâta se înmulţeau căsuţele cu balcoane, cu podoabe ce le da o înfăţişare maurescă. Şi apoi Dâmboviţa... da atunci privirii scene de o vioiciune să transpoarte pe un pictor ori pe un poet. Lumea se îmbulzea amestecată în acelaş noroiu, copii umblau prin ea strigând veseli, ţigănuşi goi se vârau până în gât, sacagii îşi băgau caii, intrând şi ei în apă până peste genunchi, spre a-şi umplea sacalele. Şi unde era mocirla mai adâncă se vedeau mişcându-se nişte forme, corpuri cenuşii, pleşuve pe jumătate ca nişte spinări de ipopotam, capete numeroase cu coarne groase şi aduse spre ceafă, boturi negre ce luceau la soare: erau bivolii...

Alte aspecte ale oraşului le redă după cum urmează:

« Pe străzile Bucureştilor umblă de colo până colo, fără contenire, trăsurile: birji nenumărate, dar toate deschise, cu coşul ridicat împotriva frigului, a ploii ori a soarelui. Birjarii sunt nişte oameni foarte ciudaţi, ruşi fără mustăţi şi barbă. din secta lipovenilor [scopiţi], cu un fel de rochii lungi de catifea neagră, cu brâuri colorate; ei mână cu o repeziciune nespusă, cu braţele întinse ca la Petersburg. Sunt curaţi, tăcuţi şi cinstiţi...

« Cele mai multe uliţe sunt aşa de strâmte, încât trebue un adevărat meşteşug ca să mâie cineva, mai cu seamă cu acea iuţeală nespusă, de aceea şi zgomotul trăsurilor e aici mai mare decât în toate capitalele Europei...

« In afară de zgomotul trăsurilor, negustorii de pe străzi fac să răsune uliţele de lungile lor strigăte melancolice... Vând lapte, portocale, cofeturi, o băutură îngrozitoare de mei fiert [braga], miei jupuiţi de blană şi agăţaţi de-a-lungul cobiliţei. Pe străzile noastre făcute la fel după cele din Paris, aceşti negustori pun o ciudată notă orientală.

« La Bucureşti lumii îi plac mult florile; nu e fereastră în oraş unde să nu fie câteva ghiveciuri cu muşcată, garoafe ori rezedă, dar arborii n'au vieaţă fericită: vara îi arde şi iarna îi prăpădeşte, oamenii îi despoaie ori îi taie, astfel că nu se vede nicăieri nici un parc frumos, abia dai de grădini cu umbră... ».

Caracterizările de mai sus au produs pe vremuri mari nemulţumiri şi critici numeroase împotriva modului cum a prezentat Carmen Sylva capitala României. In realitate poeta nu a urmărit să dea o imagine completă a oraşului, ci a descris numai anumite colţuri, cari au impresionat-o mai mult

Calea Victoriei, iarna. (Colecţia Stahl)

prin pitorescul lor sau prin aspectul neobişnuit în oraşele occidentale. Cele mai multe din aceste colţuri ale oraşului constituiau tocmai reminiscenţele vechii lui înfăţişări, ameninţate să dispară şi ele în curând, după cum dispăruseră altele.

Şi în adevăr încă în prima jumătate a domniei lui Carol I şi mai ales după războiul pentru neatârnare şi după proclamarea regatului, Bucureştii s'au modernizat cu totul, în special în urma construirii de linii ferate, care îl legară mai strâns şi

cu ţara şi cu străinătatea şi-i dădură putinţa de a propăşi atât din punct de vedere economic, cât şi cultural.

Astfel deschiderea de noui artere, ca Bulevardul Elisabeta-Academiei-Carol, la care s'a adăugat Bulevardul Pache; apoi Bulevardul Maria şi Bulevardul Colţei (astăzi I. C. Brătianu — Tache Ionescu — L. Catargiu) a dat nu numai un aspect european oraşului, dar a creat primele străzi largi, drepte şi bine pavate cu piatră cubică şi cu trotuare de asfalt. Introducerea iluminatului cu gaz aerian şi cu electricitate, pe lângă cel cu petrol; perfecţionarea şi intensificarea canalizării şi a alimentării cu apă potabilă, rectificarea cursului Dâmboviţei şi îmbunătăţirea metodelor de pavare şi generalizarea trotuarele au schimbat mult înfăţişarea capitalei; construirea de numeroase clădiri publice: ministere, Palatul Curţii de Conturi, Palatul de Justiţie, Banca Naţională, Ateneul Român, Palatul Poştelor, al Casei de Depuneri, Monetăria, spitalele, civile şi militare, hoteluri, cafenele elegante, şcoli militare, şcoli secundare şi primare, localuri de bănci şi de instituţii culturale etc., cum şi refacerea unor clădiri mai vechi, ca Palatul Regal, localul Arhivelor Statului, al Academiei Române, etc., pe lângă nenumăratele clădiri particulare, unele mai frumoase şi mai impozante decât altele, au adăugat mult la frumuseţa şi eleganţa oraşului.

Trebue să amintim că în această epocă s'au ridicat în Bucureşti primele statui: a lui Mihai Viteazul, a lui Gh. Lazăr şi Eliade Rădulescu, etc., de asemenea s'au modernizat vechile parcuri mari: Cişmegiul, Şoseaua Kisseleff şi s'au înfiinţat numeroase squaruri.

In legătură cu războiul pentru neatârnare s'au schimbat şi numele unor străzi: Podul Mogoşoaei a devenit Calea Victoriei; Uliţa Gării de Nord a devenit Calea Griviţei; Uliţa Nemţească s'a numit strada Smârdan; Uliţa Franţuzească a primit încă mai înainte numele de strada Carol, etc.

Dar dacă modernizarea a dat oraşului un aspect occidental, ea a distrus sau a coborât pe planul al doilea cea mai mare parte din monumentele şi rămăşiţele trecutului. In dorinţa şi graba de a transforma Bucureştii într'o capitală modernă, vechiul oraş a dispărut aproape cu totul, lăsând cercetătorilor pasionaţi sarcina de a-l reînvia, pe cât va fi posibil, din amintirile puţine ce s'au mai păstrat [1]).

[1]) Cu privire la dispariţia treptată a vechilor amintiri bucureştene v. H. Stahl. *Bucureştii ce se duc* (1910) şi C. Bacalbaşa, *Bucureştii de altă dată*, vol. I—III.

Calea Victoriei pavată cu piatră cubică în faţa Palatului Regal refăcut de Carol I (Lindenberg, *König Karl v. Rumänien*)

MONITORUL OFICIAL
ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ